

Bar-Ilan University
אוניברסיטת בר-אילן

צלילי המוסיקה 2

מדריך למורה

באישור משרד החינוך

מס' 2488

אושר בתאריך: 11.2012

אגף המוסיקה

המכון לקידום ההוראה, הלמידה והאינטגרציה החברתית
ע"ש פרופ' יהודה אמיר, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן

ד"ר אוה ברנד, בלה מינץ, נעמה אבישר	כתיבה:
לודמילה יגורוב	ייעוץ מוסיקלי:
יונה כהן	עריכה:
יונה כהן	עריכת לשון:
ד"ר חגית אביעוז	ניקוד:
לודמילה יגורוב	עיצוב והדפסת תווים:
אבי כץ	איור:

מערכת המושגים המוסיקליים מתבססת על המסגרת שיצרה ד"ר וורוניקה כהן.
אנו מודות לכל מי שהעיר, ייעץ והגיב במהלך פיתוח החומרים.

אין לשכפל, להקליט או לתרגם כל חלק שהוא בחוברת לתלמיד ובמדריך למורה

ללא רשות בכתב

מהמכון לקידום ההוראה, הלמידה והאינטגרציה החברתית

ע"ש פרופ' יהודה אמיר, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן.

מהדורת התשע"ג, 2012

© כל הזכויות שמורות

אגף המוסיקה, טל' 03-5317627, 03-5318260

פקס' 03-5354556

music.integ@mail.biu.ac.il

בוננו הפצות בע"מ, רח' הירדן 3, א.ת. יבנה: bonusbooks@bezeqint.net

טל': 08-9331170, פקס': 08-9331180/1

פתח דבר

ברוכים הבאים ל"צלילי המוסיקה 2" !

"צלילי המוסיקה" היא סדרה חדשה של חומרי למידה, התואמת את תכנית הלימודים החדשה במוסיקה של משרד החינוך. כל חוברת בסדרה מציבה שלד מאורגן, המזמין אתכם ליצור לימוד חווייתי ומשמעותי בשיעורי המוסיקה. מטרת הסדרה לפתוח את לבו של התלמיד לאהבת המוסיקה על כל גווניה, תוך מימוש מרבי של הפוטנציאל האישי, בעזרת מסגרת חברתית תומכת. חוברת "צלילי המוסיקה 2" מיועדת לתלמידי כיתות ב עד ה.

לפניכם המדריך למורה, אשר כולל רקע תיאורטי (עמ' 6 – 17) ודגמים של הוראה (עמ' 16 – 124), וכן שירה על פי תווים ושירי חגים בליווי תזמור ותיפוף בדרבוקה (עמ' 125 – 138). המדריך מרחיב אופקים ומאפשר למורה בניה אישית של שיעורים עשירים בתוכן ובחוויה.

הקלטות של המוסיקה לכל שיעור נמצאות בתקליטור, המצורף לחוברת לתלמיד, ובו מגוון רחב של שירים ויצירות.

לרכישת החוברת לתלמיד התקשרו ל:

שרון הלוי,

אגף המוסיקה, טל' 03-5318260 (בין השעות 8:00 – 12:00)

פקס' 03-5354556

music.integ@mail.biu.ac.il

נשמח אם תבקרו באתר שלנו:

biui.org.il

אנו מאחלים לכם עבודה פורייה ומלאה ב"צלילי המוסיקה".

113 אתר המוסיקה

תוכן העניינים

עמוד	חלק א
6	1. רצינול.....
7	2. למידה מושגית.....
8	3. תקשורת בין אישית.....
9	4. יסודות תכנית הלימודים במוסיקה של משרד החינוך.....
10	5. מטרת חומרי הלמידה "צלילי המוסיקה".....
11	6. חומרי הלמידה "צלילי המוסיקה".....
14	7. תכנון ההוראה השנתית.....
15	8. הרפיה.....
16	חלק ב
17	1: פתיחה
18	♪ איך שיר נולד / יונתן גפן ויוני רכטר.....
21	♪ מאובנים / סן סנס.....
31	♪ The Dinosaur Song.....
33	2: שיתוף פעולה
34	♪ שלושה חוטים ומחט / ע. הלל וסשה ארגוב.....
37	♪ קטע מתוך אנדנטה, פרק 2, שלישיית הפסנתר / דבוז'אק.....
45	3: מבוא לנושא "בית" - יציבות וחוסר יציבות
45	♪ בית חלומתי / נעמי שמר.....
49	♪ נושא ווריאציות לפסנתר / מוצרט.....
56	4: יציאה מ"צליל הבית" וחזרה אליו
56	♪ קול דודי / מתוך "שיר השירים", שרה לו תנאי.....
59	♪ ריקוד רומני / ברטוק.....
63	5: זיהוי חלקים, גוון, מצלול ומשקל
63	♪ לכה דודי / רבי שלמה הלוי, לחן עממי.....
66	♪ וואלס / בטהובן.....

71	6: זיהוי צליל הבית
71	אליעזר ורבקה / לוי קיפניס וידידיה אדמון.....
75	שיר-ריקוד חתונה חבאני / עממי.....
80	7: חוסר יציבות במוסיקה
80	יופי של צפרדע / שלומית כהן אסיף ושרה שוהם.....
87	צלליות / צבי אבני.....
95	8: שונה או דומה?
95	מנואט בסול מז'ור / באך.....
100	מנואט בסול מז'ור / באך בעיבוד ארז טל.....
104	9: זהה - שונה - דומה?
104	יסמין / שיר עממי סיני.....
108	ריקוד סיני / צ'ייקובסקי.....
119	10: מקור ועיבוד
119	ושאבתם מים / ישעיהו יב, ג, עמנואל עמירן.....
122	ושאבתם מים / עיבוד: ישראל בורוכוב.....
124	התקווה - המנון מדינת ישראל.....
125	חלק ג
125	שירה על פי תווים.....
125	ליווי שירי חגים בתזמור ובתיפוף בדרבוקה.....

ארגון המדריך למורה

במדריך למורה שני חלקים:

חלק א: **רקע כללי**, כולל רציונל ומטרות.

חלק ב: **רקע וניתוח שירים ויצירות** והצעות לפעילויות על-פי רצף הנושאים.

חלק ג: **חומרים נוספים לשילוב במהלך השנה**, על פי צרכי המורה. החומרים כוללים לימוד ההמנון הלאומי, "התקווה", חידונים על מושגים ומונחים מוסיקליים שנלמדו במהלך השנה, שירה מתוך תווים בבנייה מדורגת, ושירי חגים לליווי בתזמור של כלי הקשה או תיפוף בדרבוקות.

חלק א:

רקע כללי

הרקע הכללי משותף לכל הסדרה ומתייחס לשישה נושאים:

1. רציונל
2. למידה מושגית
3. תקשורת בין אישית
4. יסודות תכנית הלימודים במוסיקה של משרד החינוך
5. מטרות
6. חומרי הלמידה "צלילי המוסיקה"
7. תכנון הוראה שנתית
8. הרפיה

1. רציונל

סדרת חומרי הלמידה של "צלילי המוסיקה" משלבת שני תחומים:

- **חינוך מוסיקלי** על בסיס התפתחות יכולתו הטבעית של הילד לארגן צלילים, ליחידות מוסיקליות בעלות משמעות. התהליך מתחיל מן התגובה האינטואיטיבית של הילד למוסיקה, והוא מתפתח בעזרת תיווך המורה בסביבה מוסיקלית עשירה.
- **אינטראקציה חברתית**, המעודדת פעילות יצירתית אישית, בזוגות ובקבוצות קטנות תוך שיתוף פעולה בין המשתתפים.

שני תחומים אלה מתחברים יחד לתכנית כוללת ולשלל דרכי הוראה ולמידה, שמחד גיסא, מאפשרת מרחב לסגנון האישי והייחודי של המורה, ומאידך גיסא – מעודדת התפתחותן של יכולות התלמידים.

בחוברת לתלמיד תזהו דרכי למידה שונות. כל תלמיד יוכל להתחבר ללמידה באמצעות תחומי המוסיקה השונים (האזנה, שירה, נגינה ויצירה¹) בדרך המתאימה לו במיוחד (תנועה, רישום, והסבר מילולי²) על פי אופי החשיבה שלו (אנליטי, יצירתי ומעשי³). העיסוק בתחומים השונים ירחיב את אופקיו של התלמיד. האיורים גם הם חלק של הלמידה, והתלמידים יכולים לחפש בספרים ובאינטרנט, מידע נוסף על כל נושא שמעניין אותם. הגישה החינוכית רואה בתלמיד יוזם וכפעיל בתהליך הלמידה. התלמיד מבנה את הידע שלו (קונסטרוקטיביסט) בזיקה לבני גילו, בסביבה מוסיקלית עשירה.

בתכנון השיעור, נדרש המורה לחשוב מהי מידת העומק והרוחב שיש להקדיש לכל קטע מוסיקלי. התקליטור המצורף מאפשר לתלמיד להאזין בבית לכל קטעי המוסיקה, עם בני משפחתו ועם חברים. האזנה חוזרת מעמיקה את ההיכרות עם המוסיקה ואת אהבת היצירות הנשמעות⁴.

2. למידה מושגית – מארגנים מוסיקליים

בחינתן של גישות שונות הבודקות כיצד ילדים לומדים מוסיקה⁵ מצביעה על כך שילדים נוטים לארגן את הצלילים שהם שומעים, ליחידות בעלות תפקוד מסוים (למשל: פתיחה, סיום⁶), ועל פי כללי הארגון של המוסיקה הנשמעת בסביבתם מינקות (למשל: חזרה, שינוי, סימטריה⁷). יחידות ארגון אלה נקראות בשם מארגנים מוסיקליים⁸. לימוד על פי מארגנים מוסיקליים מאפשר לתלמיד להכיר מאפיינים של ארגון מוסיקלי ביצירה מסוימת, ואחר כך לזהותם גם ביצירות אחרות. רצוי להדגיש, עם זאת, שכל יצירה מוסיקלית נלמדת בראש ובראשונה כשלמות אמנותית ואיכותית בעלת ייחוד משלה.

¹ תכנית הלימודים במוסיקה של משרד החינוך

² Gardner, H. (1993) *Multiple Intelligences*. New York, NY: Basic Books.

³ Sternberg, R. (1988). *The Triarchic Mind*. New York, NY: Viking.

⁴ ברנד, א. (1996). השפעת ספריית קלטות בית ספרית על הרגלי האזנה למוסיקה. *מפתח*, 1, 71–88.

⁵ Brand, E. (1988). Children's mental musical organizations as highlighted by their singing errors. *Psychology of Music*, 28, 62-80.

⁶ Bamberger, J. (1991). *The mind behind the musical ear: How children develop musical intelligence*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

⁷ Cohen, V. (1986). *Prelude to a cognitively oriented curriculum*. Paper presented at ISME Conference, Innsbruck.

⁸ ברנד, א. (2002). ממחקר להוראה בחינוך המוסיקלי. *מפתח* (4), 67–77. ירושלים התשס"ב: משרד החינוך, המרכז הפדגוגית, האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים.

3. תקשורת בין אישית

אחד היתרונות של למידה בבית הספר לעומת למידה בבית הוא קיומה של מסגרת חברתית. המפגש עם חברים בני אותו גיל מאפשר לתלמיד לפתח יכולות חשובות של תקשורת. הדרכה נבונה של המורה, באווירה תומכת ולא תחרותית, תעזור לילד לבנות דימוי עצמי חיובי. המורה למוסיקה יכול להשפיע רבות על התפתחות דרכי תקשורת נאותים בזכות מרכיב בסיסי, המשותף לתקשורת הבין אישית ולמוסיקה: **קשב**.

במחקר שנערך בגני ילדים, נחשפו חמישה מרכיבים, המשותפים לחינוך מוסיקלי ולאינטראקציה חברתית. מרכיבים אלה, שהמשותף להם הוא הקשב, פועלים יחד לשיפור התקשורת הבין אישית בקרב הילדים:⁹

תקשורת בין אישית	חינוך מוסיקלי
קשב פנימי בעזרת הרפיה	קשב פנימי בעזרת מוסיקה
הקשבה לזולת	הקשבה למוסיקה על כל מרכיביה השונים
הקשבה לחבר וחזרה על מה שאמר	הקשבה למקצב או מנגינה, וביצוע בחיקוי
דו-שיח במילים	דו-שיח בשירה או בנגינה
בניית משחק או פעילות בזוגות או בקבוצה	יצירת פעילות מוסיקלית בזוגות או בקבוצה

הקשב חיוני ביותר לשיעורי מוסיקה מוצלחים, ובחברות של "צלילי המוסיקה" נבנים תהליכים הדרגתיים לבניית תרבות של קשב, המכילה את חמשת המרכיבים:

1. **קשב פנימי:** ניתן להגיע לקשב פנימי באמצעות הרפיה. פתיחת השיעור בהרפיה מאפשרת לילד להיות בקשר עם עצמו ולהתנתק מפעילויותיו הקודמות. מורים רבים מספרים על תרומת ההרפיה לכושר הריכוז של הילדים בהמשך השיעור.
2. **הקשבה:** טיפוח ההבחנה במרכיבים מוסיקליים, בעת ההאזנה, מתרחש לאורך השיעור. התלמידים מתבקשים, למשל, לזהות חזרה או שינוי במוסיקה ולהסביר מה התרחש: אלו כלים נגנו, ומה אירע ביצירה. כמו כן, הרגלי הקשבה לזולת – מורה או תלמיד – הם הבסיס לתקשורת תקינה.
3. **חזרה בחיקוי:** עצם הבקשה לחקות מנגינה או מקצב, מגבירה את ריכוז המאזין. הבקשה לחזור על מה שנאמר על ידי בן שיח, מגבירה את הריכוז באינטראקציה. החיקוי הוא חלק אינטגרלי ומהותי בלימוד התנהגויות מוסיקליות ובלמוד התנהגויות חברתיות¹⁰.
4. **דו שיח מוצלח כולל הקשבה וגם תגובה – בנגינה או בדיבור.** אלתור שיחות בנגינה מטפח הבחנה והתייחסות הדדית.

⁹ Brand, E. & Bar-Gil, O. (2010). Improving communication through music. *Min-Ad: Israel Studies in Musicology Online*, 8/1, 2010. Special Issue: Advancing Children through the Arts. Access: Min-Ad.

¹⁰ אלברט בנדורה – ראה וויקיפדיה

5. **משימות יצירתיות** בחוברת הלמידה, המתבצעות בזוגות או בקבוצות קטנות, מכוונות לקשר בין הילדים. העבודה השיתופית "דורשת" קשב בשל הצורך גם להבין את הזולת וגם לתקשר עמו בדרך של שיתוף פעולה. היכולת להקשיב היא בסיס לדיון תרבותי ולקבלת החלטות מתוך שיקול דעת. אנו תקווה שכישורי הקשב הנוצרים בפעילות מוסיקלית יבואו לידי ביטוי גם במסגרת הכיתה, בבית הספר, במשפחה ובקהילה. כך יתרמו שיעורי המוסיקה לשיפור באיכות החיים.

4. יסודות תכנית הלימודים במוסיקה של משרד החינוך

חומרי הלמידה של "צלילי המוסיקה" מסייעים בידי המורה ליישם בכיתה את נושאי תכנית הלימודים החדשה במוסיקה של משרד החינוך. קריאה של מסמך תכנית הלימודים, במקביל לשימוש במדריך למורה ובחוברת של "צלילי המוסיקה", יבהיר את הקשר ביניהם. להלן תקציר של מספר נושאים מתוך תכנית הלימודים.

החוויה המוזיקלית מתרחשת בשלושה ערוצי פעילות עיקריים:

1. **האזנה**

2. **ביצוע (בשירה ובנגינה)**

3. **יצירה**

חומרי הלמידה של "צלילי המוסיקה" נותנים מענה רחב לשלושת התחומים הללו. החוברת כוללת מגוון שירים ויצירות (אמנותיים, עממיים ופופולריים) מתרבויות מוסיקליות שונות. הקטעים נבחרו על פי התאמה לנושא הנלמד ועל פי עקרונות של מורכבות ועידון, המאתגרים את התלמיד להרחיב את יכולותיו התפיסיות. בחומרים גם הפניה לפעילויות טכנולוגיות באמצעות האתר: biui.org.il.

המושגים המרכזיים שבתכנית הלימודים מובאים להלן בקצרה:

א. **מושגים מארגנים**

1. **חלוקה לחלקים**, הנוצרת כתוצאה מהגעה למקומות מנוחה, ו/או מחזרה או משינוי בולט ביצירה;

2. **כיווניות**, הנוצרת מתוך תחושה של יציאה ממרכז צלילי יציב ("בית") וחזרה אליו;

3. **זרימת אנרגיה**, הכוללת רצף או קטיעה, גלים של הכנה, הצטברות לשיא, התפרצות, או דעיכה בסיום קטע מוסיקלי.

ב. **תכונות הצלילים** הם אחד מן האמצעים של ההלחנה, ושילובם יוצר את החלקים, את הכיווניות

ואת זרימת האנרגיה ביצירה. התכונות הבסיסיות של צלילים הם:

1.	גוון
2.	משך
3.	גובה
4.	עוצמה.

בחומרי הלמידה של "צלילי המוסיקה", מושם דגש בכל שנה על חלק מן הנושאים הללו. גישה זו מאפשרת לתלמיד לפתח הבנה מוסיקלית עמוקה ומקיפה, ולתת ביטוי להבנה זו באמצעות אלתור בשירה ונגינה, תנועה, רישום גרפי, פנטומימה ותיאור מילולי.

5. מטרות בחומרי הלמידה של "צלילי המוסיקה"

מטרות-על

- התלמידים יפתחו הבנה מוסיקלית, באמצעותה יגבירו את הערכתם אליה ואת הנאתם ממנה.
- התלמידים יממשו את הפוטנציאל האישי שלהם, באמצעות פעילויות יצירתיות ובעזרת מסגרת שיתופית תומכת.

הנחות יסוד בעבודת המורה

- התייחסות לכל תלמיד כאל בעל כישורים רבים ומגוונים.
 - פיתוח מודעות לעשייה המוסיקלית של התלמידים, וקידום הלמידה בעזרת "ייחוס מסוגלות" – מתן משוב מפורט חיובי.
 - הכרה בכוחו של התלמיד לבנות ולארגן את הידע שלו.
 - בניית סביבה מוסיקלית עשירה והדרכת התלמיד להשתמש בה.
- חומרי הלמידה של "צלילי המוסיקה" מתבססים על מטרות בארבעה תחומים:

א. מטרות רגשיות

- התלמידים יחוו את ההנאה שבמוסיקה.
- התלמידים יבטאו את רגשותיהם באמצעות המוסיקה.
- התלמידים יזהו את הרגשות שהם חווים בפעילויות המוסיקליות השונות.
- התלמידים ישתמשו בדימויים ובאנלוגיות וימצאו קשרים בין מוסיקה לבין אמנויות ותחומי תוכן אחרים.
- התלמידים יקשרו את המוסיקה לחיי היום-יום, תוך גישור בין המוסיקה הנלמדת בבית-הספר ובין המוסיקה שמחוצה לו.

ב. מטרות מוסיקליות

- התלמידים ישתתפו באופן פעיל בעשיה מוסיקלית.
- התלמידים יפתחו מודעות למושגים המארגנים את ההבנה ואת החוויה המוסיקלית.
- התלמידים יכירו מגוון רחב של יצירות ושירים.
- התלמידים יתארו את המוסיקה באמצעות תנועה, רישום ומילים.
- התלמידים ילמדו להקיש תבניות ולנגן שירים מתוך שמיעה.
- התלמידים יפתחו יכולת שירה אסתטית.
- התלמידים יפתחו יצירתיות מוסיקלית.
- התלמידים יאלתרו בקול ובנגינה.
- התלמידים ילמדו לקרוא תווים וישתמשו בידע הזה בשירה ובנגינה.

ג. מטרות חברתיות

- התלמידים ישפרו את הקשב לזולת.
- התלמידים ילמדו במסגרת חברתית תומכת, שתעודד השתתפות פעילה בתהליך הלמידה.
- התלמידים יתבטאו באופן אישי בתוך מסגרת חברתית זאת.
- התלמידים יפתחו כישורים ארגוניים שיתופיים להתמודדות עם משימות למידה.

ד. מטרות קוגניטיביות

- התלמידים יפתחו מיומנויות של חשיבה, כגון: קשב, ריכוז, תכנון, איסוף נתונים, פישוט, שימור והערכה.
- התלמידים יפתחו מודעות לאסטרטגיות למידה ולאסטרטגיות של פתרון בעיות.
- התלמידים יפתחו יכולת למידה עצמאית.
-

6. חומרי הלמידה של "צלילי המוסיקה"

החוברת לתלמיד כוללת:

- שיר ויצירה ל-10 שיעורי מוסיקה
- פעילות יצירתית, רב-כישורית
- הצגת מושגים מארגנים
- הצגת תכונות הצלילים
- שאלות "פתוחות" המאפשרות חשיבה רב-כיוונית
- הערכה עצמית של התלמיד
- מילות השירים שבתקליטור

- תמונות ורקע קצר על מלחינים ומשוררים
- שיעור על ההמנון הלאומי "התקווה"
- תמונות כלי נגינה
- לימוד מדורג של תבניות מקצב
- לימוד מדורג של שירה מתוך תווים
- 5 שירי חג לליווי בכלי הקשה ובדרבוקה
- תמונות אמנות.

התקליטור כולל:

- 10 שירים
- 10 יצירות
- ההמנון הלאומי, "התקווה"
- 5 שירי חגים לליווי בכלי הקשה ובדרבוקה.

בתקליטור, הושם דגש על גיוון ועל איכות מירבית של ההקלטות. הזמן שמייחדים בכיתה להאזנה אינו מאפשר היכרות מספקת עם היצירות, לכן חשוב מאוד שלכל תלמיד יהיה תקליטור, אשר יוכל להאזין לו בבית. האזנה חוזרת מגבירה את ההנאה מן היצירות.

המדריך למורה כולל חומר תיאורטי ומעשי. ההצעות במדריך עשויות לסייע הן למורים בראשית דרכם, והן למורים וותיקים, המעוניינים לשלב בעבודתם יצירות חדשות ורעיונות חדשים.

באתר אגף המוסיקה אפשר יהיה בעתיד לקבל עדכונים, משחקים, מידע ופעילות הרחבה לחומרים הכתובים.

הערה: כל החומרים שבתכנית מתפרסמים ברשות בעלי הזכויות. אנא עזרו לנו לשמור על זכותנו של כל יוצר לקבל תמורה הוגנת עבור עבודתו על ידי שמירה על החוק האוסר צילום וצריבה של חומרים אלה. השתדלנו שרשימת המקורות בכל חוברת תהיה שלימה ומדויקת. אם נפלה טעות כל שהיא, אנא יידעו אותנו. תודה מראש.

בנוסף:

ספריית קלטות "מה נשמע?" - הספרייה מהווה העשרה של החומרים ב"צילי המוסיקה". הספרייה כוללת יצירות של מלחינים שונים והיא פועלת כמו ספריית קריאה בבית-הספר. מטרתה לאפשר לתלמידים להאזין בבית ליצירות שלמות. באמצעות ספריית תקליטורים מפתחים התלמידים

הרגלי האזנה עצמאיים ובנוסף, משתפים את בני משפחתם בחוויית ההאזנה. המחקר¹¹ מצביע על קיום טעם מגוון אצל תלמידי בית-הספר היסודי, אך עם הגיל, ילדים שאינם חשופים למגוון סגנונות של מוסיקה אוהבים רק את המוסיקה הפופולרית, הנשמעת לרוב במדיה. הרגלי האזנה מקרבים את המוסיקה ומחזקים את ההנאה. לכן, מומלץ שבכל כיתה יהיו מספר עותקים של תקליטורי הספריה "מה נשמע?", כך שסך כל התקליטורים יהיה כמספר התלמידים בכיתה.

הזמנת חומרים

- רצוי להזמין את חומרי הלמידה בחודשי מאי-יוני, לקראת שנת הלימודים הקרבה ובאה.
- חשוב לרשום את חומרי הלמידה (חוברת + תקליטור לכל ילד) ברשימת ספרי לימוד לתלמיד, בתיאום עם הנהלת בית-הספר.
- רצוי להזמין תקליטורים מאוסף "מה נשמע?" לספריית השאלה כיתתית או בית-ספרית.
- חומרים בודדים, למורה, ניתן להזמין באגף המוסיקה, טל' 03-5317627 או 03-5318260, פקס' מס' 03-5354556 או 03-5355048 או בדוא"ל music.integ@mail.biu.ac.il.
- חומרי לימוד כיתתיים ניתן להזמין אצל חברת בונוס הוצאה לאור, רח' הירדן 3, א.ת. יבנה, טלפון: 08-9331170 פקס: 08-933180/1
דוא"ל: bonusbooks@bezeqint.net

ברנד, א. (1996). השפעת ספריית קלטות בית ספרית על הרגלי ההאזנה למוסיקה. *מפתח*, 1, 71-88.¹¹

7. תכנון ההוראה השנתית

- רצוי לתכנן מראש את האיזון במרכיבי הפעילות השנתית: למידה בתכנית "צלילי המוסיקה", הכנה לקונצרטים, השתתפות בטקסים, במופעים ובפעילות בית-ספרית ייחודית.
- דבחודשי הקיץ אפשר ליהנות מהאזנה לתקליטור ומקריאת החוברת לתלמיד והמדריך למורה.
- רצוי לבחור מראש את החומרים שברצונכם ללמד בכיתה, ולעומתם את אלה שבכוונתכם ליעד להאזנה ולפעילות עצמאית של התלמידים בבית.
- חשוב לעודד את התלמידים להאזין לתקליטור בבית יחד עם בני המשפחה וחברים.

דוגמה לתכנון שלד של שיעור

בסיומו של כל שיעור, טבלה לרישום מקוצר של תכנון השיעור על ידכם.

פירוט	נושאים	דקות	חלק	
	נושא השיעור	5	פתיחה	1
כניסה לחדר, הרפיה	ריכוז פנימי			
	הכנה ללימוד שיר חדש, פעילות יצירתית וביצוע השיר	30	גוף השיעור	2
	הכנה להכרת יצירה חדשה, פעילות יצירתית, וביצוע פעילויות על פי היצירה			
בדיקה והערכה של הלמידה בשיעור	ה ב הרה	10	סיכום וסיום	3
דוגמה נוספת בנושא הנלמד	ה ר חבה			
קשר לנושאים נוספים במוסיקה, לתחומי תוכן אחרים, ולחיי היומיום.	ה כ ללה			

בהמשך, מספרי הדקות בטבלה מופיעים בצבע בהיר, על מנת לאפשר שינוי על פי רצונכם.

8. הרפיה

להרפיה יש מקום מכובד בכישורי חיים. תרגילי הרפיה מסייעים לקשב פנימי. היכולת להרפות את הגוף, להפחית מתח ולהגביר ריכוז משרתת את הבריאות הפיסית והנפשית של הילד ומקדמת למידה לאורך ימים. אחוז גדול של תאי המוח משמש לראיה, וכאשר העיניים עצומות תאים אלה אינם מקבלים גירוי. לאחר מנוחה, פעילות המוח יעילה יותר. מיומנות של הרפיה תשרת את הילד בעתיד ותעניק לו כוחות מוגברים לתפקוד במצבי לחץ.

ביצוע הרפיה בתחילת השיעור מאפשר לתלמיד להתנתק מפעילות קודמת (שיעור אחר או משחק בחצר) ולהפנות את תשומת ליבו למוסיקה. מתחילים בהרפיה ללא מוסיקה.

הצעה לביצוע: יושבים עם כפות רגלים על הרצפה, כפות הידיים נחות על הירכיים והעיניים עצומות. נושמים נשימות עמוקות ומשחררים את הגוף, בתנועות קלות, החל מן הראש ועד לכפות הרגליים. תוך כדי שחרור, המורה מלווה את הפעילות בדיבור רך ועדין:

"נוריד את הראש כלפי מטה ונפנה אותו מצד אל צד."

(לא מטים את הראש לאחור כי תנועה זו עלולה לפגוע בעמוד השדרה.)

"נצייר סיבובים בכתפיים ... בכיוון אחד ובכיוון השני."

כדי ליצור ישיבה ונוחה, חשוב שכל הילדים יוכלו להניח את כפות הרגליים על הרצפה. לשם כך אפשר לשבת על החלק הקדמי של המושב, ולא להישען לאחור. ישיבה זו מתאימה גם לשירה.

"נבצע נשימות עמוקות ונמשיך כך, כל אחד בקצב שנוח לו."

"נרגיש את האוויר הנכנס ואת האוויר היוצא: נשימה... נשימה... נשימה... כל אחד בקצב שלו."

בהמשך אפשר להשמיע מוסיקה: מוסיקה איטית ורגועה, למשל הפרק האיטי מתוך יצירה מתאימה בהרכב קאמרי, או מתוך היצירה המוסיקלית של השיעור. הקלטות מסחריות של צלילי מים, רוח וכו' מתאימות פחות לשיעור מוסיקה, אלא אם כן יש להן קשר לנושא השיעור.

חלק ב

לקראת קריאת החלק השני של המדריך, ברצוננו להסביר מספר החלטות שקיבלנו בהצגת החומרים:

1. כל אחד מעשרת השיעורים **בחלק ב** כולל שיר, יצירה ולעיתים גם הרחבה. ניתן איפה לבנות שיעור אחד שמציג את הנושא הנלמד, או להקדיש מספר שיעורים לאותו נושא.

2. תיאור השיעור במדריך כולל את הסעיפים הבאים:

- מבוא לנושא השיעור
- מטרת השיעור
- מילות השיר, רקע וניתוח
- רקע וניתוח של היצירה
- הצעות לפעילות תלמידים בכיתה
- הערכת הלמידה
- טבלה מקוצרת של תכנון השיעור.

3. חומרי הרקע על השיר והיצירה מיועדים להעמקת הידע של המורה.

4. בניתוח השירים והיצירות השתמשנו באותיות לועזיות כגון **a**, **b**, לתיאור חלקי המוסיקה. אותיות אלה עקביות עם הקריאה של מוסיקה משמאל לימין, אך ניתן, לחילופין, ולהשתמש באותיות **a**, **b**.

5. אוסף הרעיונות הם בבחינת היצע בלבד, לצורך בניית שיעור המתאים לצרכי התלמידים, למרחב החדר ולתנאים בהם מלמדים. אין לראות בהם מרשם שעל המורה לבצע בדיוק כפי שנכתב. נשמח לשמוע מכם רעיונות נוספים.

6. אפשר לשלב ברצף הלמידה גם שירים ויצירות אחרות, האהובים על המורה. רצוי גם לכלול את היצירות שינוגנו בקונצרטים, על פי הנושאים המוסיקליים הבולטים בהן.

7. אנו ממליצים להפוך מדריך זה לחוברת אישית, בה כתבים הערות ורעיונות, רשימות מידע נוסף מתוך האינטרנט, ניתוח על גבי התווים, וכן הערות יומן שיסייעו לכם בעתיד.

8. כדאי לשתף את הנהלת בית הספר, מחנכים, מורים והורים, במידע על תכנית המוסיקה כדי שיוכלו ליהנות גם הם מן החוויות המוסיקליות של ילדיהם. אולי ימצאו גם דרך להוסיף ולתמוך בתחום המוסיקה שאתם מובילים.

1: פתיחה

איך שיר נולד? מלים: יונתן גפן לחן: יוני רכטר
מאפנים מתוך "קרנבל החיות" מאת סן-סנס

השיעורים הראשונים בשנת הלימודים נועדים ליצירת אווירה נעימה, כבסיס לתהליך למידה המעניק חשיבות וערך למקצוע המוסיקה במערכת הבית-ספרית. בשיעור זה נרענן הרגלי עבודה, המאפשרים: שהייה מסודרת בחדר, קשב וריכוז, שיתוף פעולה וכבוד הדדי. כבר בתחילת השיעור, רצוי לקבוע את סדר מקומות הישיבה וכן לבחור תרגילי חימום המתאימים ליצירת אינטראקציה ראשונית בין הילדים. ניתן להיעזר במדריך למורה של "צלילי המוסיקה 1" לשם הרחבת רעיונות של משחקים ושל פעילויות ליצירת קשר בקרב התלמידים. את הפעילויות המוצעות כאן ניתן לפרוש על פני יותר משיעור אחד.

בשיעור נעלה את השאלה, כיצד מתרחש תהליך ההלחנה של שיר או של יצירה? שאלה זו, ניתן לקשור גם לנושאים הרלוונטיים לפתיחת השנה כמו: התחלה, ראשוניות ויצירה.

מטרות

- התלמידים יחשבו כיצד יוצרים רעיונות מוסיקליים חדשים.
- התלמידים יחוו תהליך יצירה משותף.
- התלמידים יזהו מבנה של יצירה על בסיס חזרה ושינוי בחלקים.

כניסה לחדר – ישיבה חופשית או מקומות קבועים. אם ברצונכם לקבוע מקומות קבועים, אפשר להתחיל מישיבה על הרצפה באמצע החדר. מכינים מראש רשימת מקומות הישיבה על פי שמות ילדי הכיתה, וקוראים להם, אחד לאחד, לשבת במקום המיועד להם. ניתן להוסיב לסירוגין שתי בנות ושני בנים.

תרגילי חימום, המתאימים לשיעורים הראשונים של השנה, מופיעים בהרחבה במדריך למורה של "צלילי המוסיקה 1". כל מורה יבחר פעילויות על פי הצרכים המיוחדים של התלמידים ועל פי תנאי הלמידה בכיתה. בתחילת השנה מתאים להתייחס לחגי תשרי ולחזור על שירים ויצירות שנלמדו בשנה הקודמת.

איך שיר נולד?

מלים: יונתן גפן

לחן: יוני רכטר

איך שיר נולד?
כמו הצחוק,
זה מתחיל מבפנים,
ומתגלגל החוצה.

איך שיר נולד?
כמו תינוק,
בהתחלה זה כואב,
אחר כך יוצא החוצה
וכלם שמחים,
ופתאום, איזה לפי,
הוא הולך לבד,

איך שיר נולד?
כמו תינוק...

שיר זה מתאר את תהליך היווצרותו של שיר באמצעות שני דימויים: צחוק ולידה. משניהם ניתן ללמוד שראשיתו של תהליך זה הינו פנימי, והמשכו – יצירה חיצונית הקיימת באופן עצמאי.

סולם: דו מז'ור

משקל: 4/4

→	פתיחה	a	פיתוח a +	סיום	מבנה:
	1-8	9-12	13-23	23-26	

השאלה "איך שיר נולד?" חוזרת שלוש פעמים, בשירו של יונתן גפן. בפעם הראשונה, התשובה היא בשלוש שורות. בפעם השנייה, בשש שורות ובפעם השלישית, בשורה אחת, כשלאחריה שלוש נקודות. החזרה של השאלה והתשובה הפתוחה בסיום יוצרות טקסט מעגלי. המלחין, יוני רכטר, יוצר חלוקה שונה. במקום לחן מעגלי, קיימת דחיפה קדימה והתפתחות המגיעה לשיאה לקראת הסוף בצליל הגבוה ביותר. בביצוע זה, השיר מושר אקפלה - ללא ליווי. המצלול בנוי מחלוקה בין קולות גברים לקולות נשים, שירת הברות, שירת מילים, וצליל המופק באצבע צרידה. בביצוע שלושה חלקים: בחלק הראשון והאחרון מושר השיר, ואילו בחלק האמצעי אלתור קולי על מנגינת השיר, באותה מסגרת של הרמוניה ושל משך זמן. במקצב השיר סינקופות רבות, כמו גם שימוש בספטאקורדים ונונאקורדים, המעניקים לשיר מצלול ג'אזי עכשווי.

איך שיר נולד?

מלים: יונתן גפן

לחן: יוני רקטר

The musical score is written in 4/4 time and consists of six systems. Each system includes a vocal line and a piano accompaniment. The piano accompaniment features a consistent rhythmic pattern of eighth notes with triplets. The lyrics are in Hebrew and are placed below the vocal line.

9 לד - נו שיר איך כמו צחוק - ה חיל - מת זה נים - בפ - מ

12 ח - הת - ב נוק - תי כמו לד - נו שיר איך צה - חו - ה גל - גל - מת - ו

15 $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$

15 אב-כו זה לה א צה חו-ה צא-יו כך-חר א חים-שמ לם - כו-ו צה חו-ה צא-יו כך-חר א אום-פת ו

18 $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$

18 נוק-תי כמו לד-נו שיר איך בד-ל לך-הו הוא פי - יו זה-אי איך

21 $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$

21 אוק - - - או

25 $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$ $\overbrace{\hspace{1cm}}^3$

25

הצעות פעילות לשיר "איך שיר נולד"

- קוראים את מילות השיר ונותנים לתלמידים להסביר אותן. מחפשים את הקשר בין הטקסט לבין הציור של נחום גוטמן (עמוד 7).
- שרים את השיר – אפשר בנים ובנות לסירוגין.
- מאזינים להקלטה ומצטרפים בשירה. משוחחים על האלתור שבחלק האמצעי של הביצוע.
- מקישים את שתי תבניות המקצב הבאות:

- קבוצה אחת מקישה את תבנית המקצב הראשונה, וקבוצה שנייה את תבנית המקצב השנייה. מגלים שהתבניות משלימות זו את זו. ניתן להשתמש במושגים "ביט" beat ו-"אוף ביט" off beat.

הרחבה

שרים שירים נוספים של יוני רכטר: "הילדה הכי יפה בגן" ו"גן סגור" (למילים של יונתן גפן), "מה עושות האילות" (למילים של לאה גולדברג).

מאבנים

מתוך: "קרבןבל החיות" מאת סן-סנס

יצירה זו, מאת קמיל סן-סנס, כוללת ציטוטים מתוך מנגינות ידועות. פירוש אפשרי לשם "מאבנים" הוא שהמלחין העריך את המנגינות האלה כחשובות וכמצדיקות שימור, כמו ששומרים על ממצאים ארכיאולוגיים במוזיאון. בהיבט הומוריסטי, "מאבנים" מעידים על צורות חיים שהיו פעם, ושכבר אינם עוד.

היצירה כוללת:

1. מנגינה מתוך יצירה אחרת של המלחין, "מחול המוות" (Danse Macabre). במקומות בהם מנגינה זו מבוצעת בקסילופון, נוצר דימוי של שקשוק עצמות השלדים.
2. ציטוטים קצרצרים ודחוסים נוספים:
 - (א) מתוך שיר עם ידוע - "Ah! vous dirai-je, Maman". שיר זה תורגם לשפות רבות, ובין היתר לעברית. הוא מוכר אצלנו בגרסות שונות, וביניהם: "בין שמים וענן מנצנץ כוכב קטן" (בחוברת עמ' 66-67). המנגינה משמשת גם ללימוד שמות האותיות באנגלית בשיר "ABCD".
 - (ב) מתוך שיר עם צרפתי אחר "Au clair de la lune" (בעברית: "לאור הירח"). השיר מופיע גם בתרגום לעברית מאת אברהם ברושי:

בא אלי אורח, צץ הוא בחלון....

ג) ציטוט מתוך האריה של רוזינה, באופרה "הספר מסוויליה" מאת רוסיני.

סולם: סול מינור

משקל: 2/2

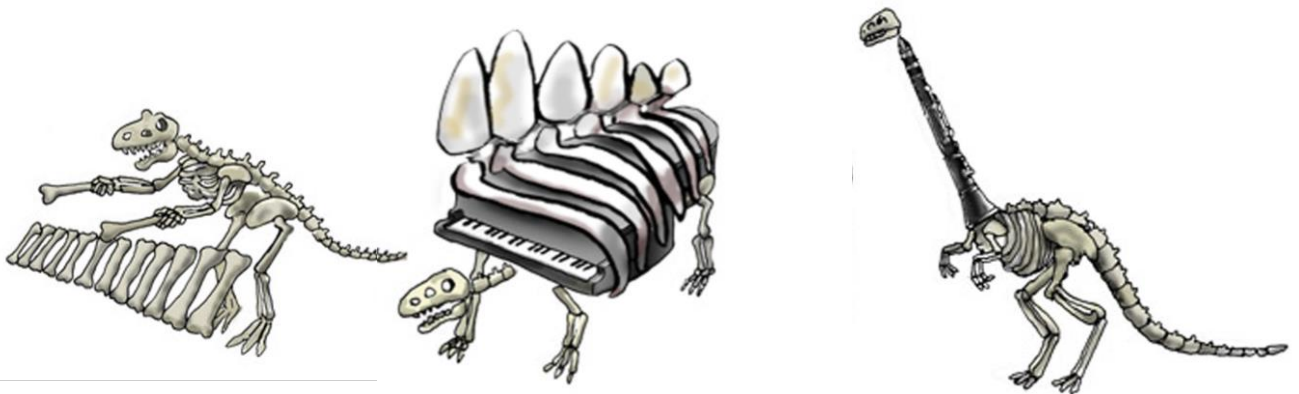
מבנה:

→	A	B	A	C	A
	1-17	18-33	34-49	50-64	65-72

הקטע כתוב במבנה של רונדו. "ריקוד השלדים" A הוא הקטע החוזר, בעוד שציטוטים מתוך מנגינות אחרות מרכיבים את האפיזודה הראשונה B, והשנייה C.

קטע A ("ריקוד השלדים") נשמע פעמיים ברצף: בפעם הראשונה בקסילופון ובפעם השנייה בתזמורת. בסיום היא נשמעת ללא חזרה.

האפיזודה הראשונה B מתחילה במוטיב הריתמי שמסיים את A ובהמשך שומעים התחלה של שיר העם הצרפתי, "Ah! vous dirai-je, Maman" (ABCD) בצורת קנון (מתיבה 26). תחילת השיר "בא אליי אורח" נשמעת מתיבה 30. באפיזודה השנייה C מופיע הציטוט מן האופרה של רוסיני והוא מנוגן בקלרנית, לעיתים בצלילים מקושטים.

מַאֲבָנִים מתוך "קרנבל החיות" מאת סן-סנס

A

Allegro ridicolo

CLARINETTE
en Si \flat

XILOPHONE

1er PIANO

2^d PIANO

1er VIOLON

2^d VIOLON

ALTO

VIOLONCELLE

CONTREBASSE

I

Cl.

Xil.

1er Piano

2^d Piano

1er violon

2^d violon

Alto

Violoncelle

C. B.

Cl.

Xil.

1er Piano

2d Piano

1er violon

2d violon

Alto

vielle

C. B.

ff

arco

arco

arco

arco

pizz.

Cl.

Xil.

1er Piano

2d Piano

1er violon

2d violon

Alto

vielle

C. B.

p

arco

pizz.

pizz.

p

B

Cl.
XII.
1er Piano
2d Piano
1er violon
2d violon
Alto
Velle
C. B.

p scherz.
arco
arco

Cl.
XII.
1er Piano
2d Piano
1er violon
2d violon
Alto
Velle
C. B.

ff
p scherz.
p
p

A

3

Musical score for the first system, measures 1-4. The score includes parts for Cl., XII., 1er Piano, 2d Piano, 1er violon, 2d violon, Alto, Velle, and C. B. The key signature has two flats. The first measure is marked with a box containing the letter 'A' and a circled number '3'. The second measure is marked with a circled number '3'. The first violin part has a 'pizz.' marking in measure 3. The second violin part has a 'pizz.' marking in measure 3. The alto part has a 'pizz.' marking in measure 3. The velle part has a 'pizz.' marking in measure 3. The C. B. part has a 'pizz.' marking in measure 4. The piano parts have a 'ff' marking in measure 2.

Musical score for the second system, measures 5-8. The score includes parts for Cl., XII., 1er Piano, 2d Piano, 1er violon, 2d violon, Alto, Velle, and C. B. The key signature has two flats. The first violin part has an 'arco' marking in measure 5. The second violin part has an 'arco' marking in measure 5. The alto part has an 'arco' marking in measure 5. The velle part has an 'arco' marking in measure 5. The C. B. part has an 'arco' marking in measure 8. The piano parts have a 'ff' marking in measure 5. There are '8' markings above the piano parts in measures 5 and 6, indicating eighth notes.

4

Musical score for measures 4-5. The score includes parts for Clarinet (Cl.), XII., 1st Piano, 2nd Piano, 1st Violoncello (1er violon), 2nd Violoncello (2d violon), Alto, Violoncello (celle), and C.B. The 1st and 2nd Piano parts feature a forte (*ff*) dynamic and octaves marked with '8'. The Violoncello parts are marked *pizz.* (pizzicato) and *arco* (arco). The 1st Violoncello part also includes a *pizz.* marking.

C

Musical score for measures 6-7. The score includes parts for Clarinet (Cl.), XII., 1st Piano, 2nd Piano, 1st Violoncello (1er violon), 2nd Violoncello (2d violon), Alto, Violoncello (celle), and C.B. The Clarinet part is marked *p espress.* (piano, expressive). The 1st Piano part features octaves marked with '8-7' and a *p* dynamic. The C.B. part is marked *arco*. The Violoncello parts are marked *pizz.* (pizzicato).

5

Cl. *cresc.*

Xil. *pp*

1er Piano

2d Piano *p*

1er violon *pizz.*

2d violon *pizz. p*

Alto *pizz. p*

vielle *pizz. p*

C. B. *pizz. p*

Cl. *f* *brillante*

Xil.

1er Piano

2d Piano

1er violon *arco*

2d violon *arco*

Alto *arco*

vielle *arco*

C. B.

A

6

Cl.
XII.
1er Piano
2d Piano
1er von
2d von
Alto
vulle
C. B.

Cl.
XII.
1er Piano
2d Piano
1er von
2d von
Alto
vulle
C. B.

הצעות פעילות ליצירה "מאובנים"

תהליך ההלחנה של "מאובנים" היה שונה מתהליך ההלחנה של "איך שיר נולד". המלחין, סן סאנס, לא הלחין מנגינות חדשות ליצירה זו, אלא ניצל באופן מקורי, חומרים קיימים – שלו ושל אחרים.

- **מציגים** את הקטע כדרך נוספת לחיבור יצירה מוסיקלית – והפעם על ידי שימוש במנגינות קיימות וידועות.
- **בחוברת:**
 - ❖ **מאזינים ומזהים** באיורי הדינוזאורים את כלי הנגינה שמשמיעים את המנגינות.
 - ❖ **מבחינים בחלקים** המרכיבים את היצירה. חושבים איזו מנגינה מתארת "ריקוד שלדים"?
- **מחברים תנועות** שונות לכל מנגינה, תוך התייחסות לחזרות ולשינויים שביצירה.
- **מאזינים ומגלים מנגינות מוכרות.** ניתן לשער שהילדים יזהו את מנגינת השיר ABCD / "בין שמיים וענן". מנסים לזהות בשמיעה את הכלי שמנגן את המנגינה המוכרת.
- **מסבירים את המושג "מאובנים" ומשוחחים** על משמעות שם היצירה.
- **מצטרפים להקשת הפעמה** במנגינה הפותחת: בדרך אחת כשהקסילופון משמיע את הנושא, ובדרך אחרת יחד עם התזמורת.

משימה יצירתית

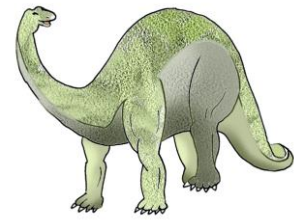
- **מאלתרים על המילה "התחלה"** או על המשפט **"איך שיר נולד?"** באופנים שונים (הצטברות, דילול, סולן מול קבוצה, חיקוי וכיוצא באלה).
- **בקבוצות** - בוחרים שיר ילדים מוכר ומציגים אותו. לשירה ניתן להוסיף תנועה, נגינה או פנטומימה.

הרחבה

- **בחוברת:** מתבוננים באיורים של קסילופון ושל גלוקנשפיל. חושבים: במה כלים אלו דומים ובמה הם שונים, כיצד מפיקים מהם צליל ומהו מקור הצליל. מכירים מושגים הקשורים לגוף הכלי כמו: קלידים, צינורות, תיבת תהודה. אפשר להציע לתלמידים לנסות להכין כלי נגינה בבית: אולי קסילופון מלוחות עץ ומטלפון מצינורות מתכת.
- **מתרגלים הקשה** של תבניות מקצב בעמוד 11 (חזרה על ערכי מקצב של רבע, שמיניות והפסקה). מקישים את התבניות ברצף, בעוצמות שונות ובמהירויות שונות. מזהים שהמקצב לקוח מתוך "מאובנים".
- **מצטרפים לשיר הדינוזאורים – באנגלית** (עמודים 84 – 85, הקלטה מספר 27) בסוף התקליטור מוקלט באנגלית שיר ילדים על דינוזאורים, באדיבות המלחינה לינדה ארנולד, ובביצוע של מאט לינדן וֶבֶת ווייס מגן הילדים "בינג" באוניברסיטת סטנפורד, בארה"ב. השיר קליט ואפשר להצטרף לביצוע, תחילה במחיאות כפיים ב-1-2-3 ואחר כך בשירה עם ההקלטה.

The Dinosaur song

by Linda Arnold

There's a dinosaur knocking at my door, knocking there 1-2-3

There's a dinosaur knocking at my door and he wants to dance with me.

"Yes sir, I am a Brontosaurus (3). Listen to me roar!"

There's a dinosaur knocking at my door, knocking there 1-2-3

There's a dinosaur knocking at my door and he wants to dance with me.

"Yes sir, I am a T-Rex (3). Listen to me roar!"

There's a dinosaur knocking at my door, knocking there 1-2-3

There's a dinosaur knocking at my door and he wants to dance with me.

"Yes sir, I am a Pterodactyl (3). Listen to me soar!" (soar – לעוף)

There's a dinosaur knocking at my door, knocking there 1-2-3

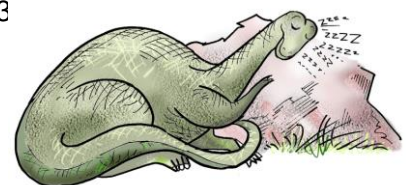
There's a dinosaur knocking at my door and he wants to dance with me.

"Yes sir, I am a Sleepiasaurus (3). Listen to me snore!" (מחרחר – ישנוני)

There's a dinosaur knocking at my door, knocking there 1-2-3

There's a dinosaur knocking at my door and he wants to dance with me.

And he wants to dance with me.

סיום

נותנים לתלמידים לספר: "מה למדנו היום?" ומשלימים כדי להדגיש בקיצור את הנקודות העיקריות.

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- רענון הרגלי התנהגות בשיעור מוסיקה.
- התבוננות בתהליך של יצירה, בעת הלחנת שיר או קטע מוסיקלי.
- חוויה של יצירה משותפת.
- זיהוי חלקים זהים וחלקים שונים בשיר וביצירה.

תכנון שיעור 1 - פתיחה

פירוט	נושאים	דקות	חלק
הרפיה, נשימות, שחרור.	ריכוז פנימי כניסה מסודרת לחדר	5	פתיחה
כיצד מלחין יוצר יצירה חדשה?	הצגת נושא השיעור		
בעיניים עצומות, חושבים, בשקט, על מנגינה חדשה. מספר ילדים משמיעים את המנגינה שתכננו. משוחחים: האם היה קל או קשה להמציא מנגינה? קוראים את מילות השיר ומתייחסים לתוכן. מבצעים את השיר - אפשר בשירת מענה. מאזינים ומוחאים כפיים - פעמה - "beat" ו-"off beat".	הכנה ללימוד השיר שיר נולד?" ביצוע השיר	30	גוף השיעור
אלתור על המילה "התחלה" או על המשפט "איך שיר נולד?"	פעילות יצירתית		
(אפשר בשיעור הבא) דרך אחרת ליצירת מוסיקה: שימוש בציטוטים מתוך יצירות מוכרות. פעילויות על פי החוברת.	הכנה להכרת היצירה "מאובנים"		
בוחרים שיר ילדים מוכר. מבצעים אותו בתוספת תנועה, נגינה, פנטומימה ובכל דרך אחרת. אפשר בשינוי.	פעילות יצירתית		
התלמידים מספרים מה למדו בשיעור. מדברים על דרכים שונות להלחין יצירה בעקבות התנסות התלמידים במשימות היצירתיות, ובעקבות השיר והיצירה שנלמדו.	הבהרה	10	סיכום וסיום
מכירים את הכלים המצוירים בחוברת: קסילופון וגלוקנשפיל. מקישים תבניות מקצב. שרים: The Dinosaur Song מאת Linda Arnold שרים שירים נוספים מאת יוני רכטר.	הרחבה		
מבנה של רונדו כולל חזרה על פזמון, ובין החזרות, קטעים חדשים. מעלים דוגמאות מחיי היומיום.	הכללה		

2: שיתוף פעולה

שְׁלוּשָׁה חוּטִים וּמַחֵט מִיֵּלִים : ע. הֶלֶל, לַחֵן : סָשָׁה אֶרְגוּב
שְׁלִישִׁית פְּסֻנְתָר קָטַע מִתוֹךְ אֲנִדְנָטָה פֶּרֶק 3 מֵאֵת אֲנִטוֹנִין דְּבוּז'יק

אחד הערכים המרכזיים, העולה מתוך תכנית "צלילי המוסיקה", הוא הערך של שיתוף פעולה. התכנית כולה מבוססת על הבניית ידע באמצעות פעילויות המשלבות סוגים שונים של אינטראקציה בין תלמידים. מחקרים שונים מלמדים כי למידה המתרחשת בצוותא, מקדמת ומעשירה את יכולות המשתתפים בה. זאת ועוד, ערך השיתוף אינו מכוון רק ליצירת הישגים לימודיים. שיעור המוסיקה מהווה כר נפלא לפיתוח כישורים חברתיים של התלמידים – כישורי חיים לכל עת ולכל מקום. כישורים אלה משפיעים על אוירת השיעור ומאפשרים למידה יעילה ונעימה.

השיר "שלושה חוטים ומחט" מציג את השיתופיות כאנלוגיה, באמצעות שיתוף הפעולה בין המחט לבין החוטים. המסר העולה מן השיר הוא משל ודוגמה לחיינו כבני אדם ולערך המוסף של שיתוף פעולה פורה ומוצלח. במקביל, בשלישיית הפסנתר מאת דבוז'אק, שלושת הכלים משתפים פעולה בפועל, ומדגימים אינטראקציות שונות של הובלה ושל תמיכה, הפעם בנגינה.

מטרות

- התלמידים ישירו באופן אסתטי והבעתי.
- התלמידים יזהו כלי נגינה ביצירה הנלמדת.
- התלמידים ידונו בערך של שיתוף פעולה, העולה מתוך השיר והיצירה.
- התלמידים יפתחו יכולות של קשב, סבלנות ופתיחות לרעיונות של חבריהם לקבוצה.
- התלמידים יקחו אחריות לביצוע משימה קבוצתית.
- התלמידים יפעילו את דמיונם וייצרו תוצר משותף בקבוצה.

שְׁלוֹשָׁה חוּטִים וּמַחַט

מילים : ע. הלל
לחן : סָשָׁה אֶרְגוֹב

אָדָם, צָהָב, כָּחַל הֶרְקָמָה פּוֹרְחַת וּלְתַבְתָּה שָׁבָה לָהּ הַמַּחַט... זְמַרְהָ הַמַּחַט לְחוּט הַכָּחַל : - חוּט כָּחַל חוּט כָּחַל, מָה תֵּאָהֵב יוֹתֵר מִכָּל? שֵׁר הַחוּט :	זְמַרְהָ הַמַּחַט לְחוּט הַצָּהָב : - חוּט צָהָב, חוּט צָהָב, מָה לָךְ חֲבִיב וְטוֹב? שֵׁר הַחוּט :	זְמַרְהָ הַמַּחַט לְחוּט הָאָדָם : - חוּט אָדָם, חוּט אָדָם, מָה אוֹכֵל בָּדָד לְרִקְס? שֵׁר הַחוּט :	- הוּ מַחַט, מַחַט, מָה אֲגִיל וּמָה אֲשַׁמְחָה! אָנָּה, קַחֲיָנִי וְרִקְמִינִי פָּרַח שֶׁל דְּגָנִית כָּחַל.

השיר מתאר דו שיח בין מחט לבין שלושה חוטים בעלי צבעים שונים. בכל בית, פונה המחט לחוט אחר, ומבקשת לרקום עמו. כל מעשה רקמה כזה יוצר פרח בצבע אחר. בסיום השיר נוצרת "רקמה פורחת" משלושת הצבעים גם יחד.

השוני בין הדמויות מוצג הן בטקסט והן במוסיקה. המחט מדברת בשפתה היומיומית, ואילו החוט משתמש בשפה מליצית, מהודרת ומנומסת, שפה שהיא גבוהה משפת הדיבור היומיומית, כמו: "הו", "אגיל", "אשמחה", "רקמיני".

גם במוסיקה ניתן להבחין בשוני שבין הדמויות. המחט משמיע צלילים קצרים, מקוטעים, ומשך מנגינתו הוא שלוש תיבות. מנגינת החוטים ארוכה הרבה יותר, שבע תיבות. ארבעת שורות הטקסט מתוארות במוטיבים המסתיימים בצליל ארוך מן הקודמים ויוצרים תחושה של נועם ואצילות. גם הקפיצה הגדולה של ספטימה, בשני המוטיבים הראשונים, תורמת לתחושה זאת.

הסיום הוא קצר, ויוצא מן התבנית הקבועה בשלושת הבתים. שינוי זה (במילים וגם במנגינה) מבליט את המסר העולה מתוך השיר: הרקמה הפורחת, בזכות השילוב בין הצבעים השונים, מהווה משל לשיתוף פעולה היוצר עושר וסיפוק.

סולם: פה מז'ור

משקל: 2/4 ו- 4/4

מבנה: סטרופי עם סיום

השיר מבוצע על ידי זמרת הסופרן, אחינועם ניני, בליווי של גיל דור בגיטרה. המלחין, סשה ארגוב, "מציר" את פעילויות "הדמויות" בדרכים שונות: המספר פותח בסולם מז'ורי והמנגינה של המחט מתחילה בסולם מינורי. הזמרת מבליטה את פעילות המחט באמצעות שירה מקוטעת. החוט נמשך אחר המחט, וכל פסוקית מסתיימת בצליל ארוך.

הבהירות והרוחב של השיר באים לידי ביטוי בהרמוניה קונסוננטית ובקפיצות גדולות במנגינה, המגיעות לכדי קפיצה של אוקטאבה, לקראת הסיום.

הערות

שְׁלוֹשָׁה חוּטִים וּמַחֵט

מילים: עי הלל
לחן: סשה ארגוב

Moderato

The musical score is written in G minor, 2/4 time, with a tempo marking of Moderato. It consists of six staves of music with corresponding Hebrew lyrics and guitar chords. The chords are: F, Gm/F, C7/F, F, Am, Dm, A7/C#, A7, Dm, D7, Gm, Cm/C, C7, F, F, F, F, A7, Dm, G7, C7, F.

אוּמָה דוֹם-א חוּט דוֹם - א חוּט דוֹם - א - הַ חוּט-ל חוּט-מ - ה רַה-זַמ
 חוּט - מ חוּט-מ הוּ חוּט - ה שֶׁר קוֹם - לַר - ב כֹּל
 נִי - מִי - רַק-וּ נִי-קַחִי נָא - א חָה - מ אֵשׁ מַה-וּ גִיל-א מַה
 כ - הוֹב-צ דוֹם - א חוּל - ה רַה-זַמ דוֹם - א נִית-ל-כ רַה-פ
 חוּל חַת - ר - ר פוּ מַה רַק - ה חוּל ב - תִּי אֵל - וּ
 תַה חוּט - מ - ה לַה בַּה - ש

הצעות פעילות לשיר: שלושה חוטים ומחט"

- **מעיינים בטקסט:** קוראים את מילות השיר בהבעה קולית מתאימה. נותנים לילדים לספר על מה מסופר. במציאות חוט ומחט אינם שרים - אפשר לדבר על המושג "האנשה".
- **מזהים את המשתתפים בשיר:** מספר, חוט ומחט, וחושבים כיצד מלחין יכול לתאר כל אחת מן הדמויות בצלילים.
- **מאזינים ומזהים** את התיאור המוסיקלי של הדמויות ואת ההבדל בין אופי ההבעה של מנגינת המחט לעומת מנגינת החוט. מבחינים כי מנגינת המחט קצבית ובעלת מוטיב קצר, חוזר. לעומתה, ההבעה בשירת המנגינה של החוט היא מקושרת ורחבה. האזנה חוזרת מאפשרת הכרת המנגינה. רצוי לבדוד את הקטעים הקשים לשירה כדי להגיע לדיוק. אפשר להתייחס גם לדו-שיח הנוצר בין הזמרת לליווי בגיטרה.
- **בקבוצות:** משוחחים על משמעות המילים.
קוראים בחוברת את השאלות ששואלת המחט בשיר, ודנים מה בולט בשאלות אלו:
 - ❖ מה אוכל בָּדָד לְרַקֵּם?
 - ❖ מה לָדָּ חָבִיב וְטוֹב?
 - ❖ מה תֵּאָהֵב יוֹתֵר מִכָּל?המיקוד עובר מן הצרכים של המחט לצרכים של החוט, ומביע רגישות והתחשבות ההולכים וגוברים של המחט.
- **חושבים:** מה המסר העובר בחלקו האחרון של השיר?
מחליטים יחד כיצד לבצע את השיר. אפשר להוסיף תנועה, ליווי ואביזרים.
- **בסיכום** חושבים במה דומה העבודה בקבוצות לרקמה הצבעונית? משוחחים על הערך של שיתוף פעולה, כמשאב העשוי לעיתים להוביל לתוצר עשיר יותר מאשר עבודה של כל אחד בנפרד.
משוחחים על שיתוף פעולה בחיי יומיום.

שְׁלִישִׁית פְּסָנִית

קָטַע מִתוֹךְ אֲנִדְנָטָה פְּרָק 3
מֵאֵת אֲנִטוֹנִין דְּבוֹז'אָק

טריו מספר 1 אופוס 21 מאת דבוז'אק, כתוב ברוח האסתטיקה המקובלת לסוגה זו (ז'אנר) בתקופה הרומנטית. הרכב הכלים הנבחר, כינור, צ'לו ופסנתר, הנו שכיח, כמו גם המבע הרגשי והסוער המאפיין את המנגינות. כמקובל בטריו, בולט כאן משחק בין הגוונים השונים של הכלים. בקטע מורגשת ציפיה לקראת הופעת הנושא הפותח, הנשמע כל פעם בכלי אחר, כשהכלים האחרים מלווים אותו.

סולם: מי במול מז'ור

משקל: 2/4

מבנה:

→ a: || ||: b a' :|| סיום
1-16 17-62 63-69 70-77

המנגינה הפותחת את **a** היא מוטיב בעל שבעה צלילים, שבכל פעם משנה את כיוונו המלודי, אך משאיר

את הבסיס הריתמי.

אופיה הקליל של המנגינה והשינויים התכופים בכיוון, יוצרים תחושה של שובבות וקלילות - *allegretto scherzando*. האופי המקוטע של צלילי הליווי תורם אף הוא לתחושה זו.

הערות

שְׁלִישִׁית פְּסִנְתָּר

קטע אנדנטה מתוך פרק 3 - לבדוק

מאת אנטוניו דבוֹז'יק

a
Allegretto scherzando (♩ = 100) ritard.

p ritard.

8 *in tempo* stringendo *p* cresc. 3 3 3

8 *in tempo* stringendo *p* cresc.

15 [Piu mosso] Tempo I. ♩ = 118 **b**

15 [Piu mosso] Tempo I. ♩ = 118 **b**

15 [Piu mosso] Tempo I. ♩ = 118 *f* *p* *f* *mf*

22

mf *dim.* *p* *dim.* *pp*

mf *dim.* *p* *dim.* *pp* *8va*

30

p *cresc.*

8va *cresc.*

37

ff *rit.*

8va *ff* *rit.*

a' **Meno Mosso, quasi Tempo I.** (♩ = 100)

Musical score for measures 44-51. The system includes a vocal line and a piano accompaniment. The tempo is **Meno Mosso, quasi Tempo I.** (♩ = 100). The key signature has two flats. The vocal line starts with **ff grandioso** and ends with **dim.**. The piano accompaniment features a **ff grandioso** dynamic, includes triplets, and ends with **dim.**, **p**, and **pp** dynamics.

Musical score for measures 52-62. The system includes a vocal line and a piano accompaniment. The tempo is **Meno Mosso, quasi Tempo I.** (♩ = 100). The key signature has two flats. The vocal line starts with **pp**, includes **cresc.**, **f**, **dim.**, and **p**. The piano accompaniment starts with **pp**, includes **cresc.**, **f**, **dim.**, and **pp**. The system concludes with **rit.** in both parts.

Musical score for measures 63-68. The system includes a vocal line and a piano accompaniment. The tempo is **in tempo**. The key signature has two flats. The vocal line starts with **in tempo**, includes **cresc.**, and ends with **f**. The piano accompaniment starts with **in tempo**, includes **cresc.**, and ends with **f**. The system concludes with **stringendo** in both parts.

Musical score for measures 69-74. The system includes a vocal line and a piano accompaniment. The tempo is **in tempo**. The key signature has two flats. The vocal line starts with **ff**, includes **ff**, **p**, and **pp**. The piano accompaniment starts with **f**, includes **ff**, **p**, and **pp**. The system concludes with **pp** in both parts.

הצעות פעילות ל"אנדנטה", מתוך שלישיית הפסנתר מאת דבוז'אק

- **מתבוננים באיור** בעמוד 14 בחוברת ומשוחחים עליו.
- **מאזינים למוסיקה ומזהים** את הכלים המשתתפים ביצירה. בכל פעם מצביעים על הכלי הבולט: כינור, צ'לו ופסנתר.
- **הכנה לעבודה עם רישום:** שרים באיטיות את המנגינה הפותחת של היצירה ומציירים אותה באוויר. משוחחים על אופי המנגינה (מעניין לדעת אם התלמידים ירגישו בה את האווירה השובבית).
- **בחוברת:** מאזינים למוסיקה ועוקבים אחר **רישום** המנגינה הפותחת. חוזרים ועוקבים אחר הרישום בכל פעם שהמנגינה חוזרת.
- **בקבוצות של שלושה:** בוחרים להיות אחד הכלים שבשלישיה מאת דבוז'אק. מתנועעים על פי המוסיקה, כאשר הכלי המוביל משתנה לעיתים קרובות.
- **משוחחים:**
 - ❖ באיזה אופן מתקיים שיתוף פעולה בין הכלים ביצירה זו?
 - ❖ מה הייתה ההרגשה שנוצרה בעקבות שיתוף הפעולה בתנועה?
 - ❖ באיזו מידה ניתן היה להביע בתנועה את ההאטה במוסיקה ואת השינוי בעוצמה?
 - ❖ **מה משותף** לשיר "שלושה חוטים ומחט" ול"אנדנטה" מאת דבוז'אק?

הרחבה

בשני הקטעים המוסיקליים, "שלושה חוטים ומחט" ו"טריו" מאת דבוז'אק, בולטים שלושה משתתפים: שלושה צבעים בשיר, ושלושה כלי נגינה בטריו. אפשר ליצור דבר אמנות בעל שלושה מרכיבים, היוצרים יחד תוצר עשיר ומעניין.

הכנה לפעילות שיתופית

- משוחחים על הערך של לקיחת אחריות בעת עבודה משותפת. קוראים על תפקידים אפשריים בקבוצה ומסבירים כל תפקיד (עמ' 16 בחוברת לתלמיד):
- **אחראי ציוד** - אחריותו להביא את הציוד (כלי נגינה, כלי כתיבה וכו') ולהחזירו באופן מסודר בסיום הפעילות. הוא מזכיר לחברי הקבוצה לשמור על הציוד ולהשאיר סביבה נקייה ומסודרת בתום הפעילות.
 - **אחראי תור וסדר** - קובע את כיוון הסבב בקבוצה והוא בעצמו האחרון בסבב. הוא מוודא שכל חברי הקבוצה ייקחו חלק בפעילות.
 - **מדווח** - מספר לכיתה על תהליכי העבודה ומציג את שמות המשתתפים בקבוצתו ואת תוצרי הקבוצה.
 - **מגשר** – עוזר לפתור בעיות, אם עולות כאלה, בעת העבודה המשותפת. המגשר מזמן דיון בבעיה ומנסח החלטה מקובלת על קבוצתו. הקבוצה מקפידה לקיים את החלטה.

פעילות שיתופית: הכנת כלי נגינה דמיוני

- **כלי נגינה דמיוני.** משוחחים ומתכננים כלי נגינה שאינו קיים במציאות. התלמיד הראשון מתחיל לצייר וכל תלמיד בתורו ממשיך את הציור.
- **ממציאים צלילים** ש"משמיע" הכלי הדמיוני שבציור.
- **נותנים שם לכלי.**
- **מתכננים להציג את הכלי** שהמציאה הקבוצה בפני הכיתה ולהשמיע את צליליו. המדווח מציג את הציור הקבוצתי.
- תלמידי הכיתה **מייחסים מסוגלות** ונותנים משוב ענייני וחיובי לחברי הקבוצה המציגה.
- **מתייחסים לתוצאות של שיתוף הפעולה** העולה מעבודת הקבוצה, לקשיים שהתעוררו ולדרך פתרונם.

סיום

במסגרת של "מה למדנו בשיעור?" משוחחים על מרכיבים הנחוצים לעבודה משותפת, כמו: הקשבה לרעיונות של האחר, סבלנות, הקפדה על סבב, שמירה על יחסים של כבוד הדדי, עידוד לכל אחד להציע רעיונות משלו, שיתוף של כל חברי הקבוצה בביצוע המשימה והתייחסות חיובית לתוצרים של קבוצות אחרות. עוקבים, באיזו מידה שולבו הרעיונות של כל חברי הקבוצה בתוצר הסופי.

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- התייחסות מעמיקה לתוכן של שיר.
- שירה אסתטית והבעתית.
- מעקב אחר יחסים בין כלי נגינה בטרויו.
- חיזוק הערכים של לקיחת אחריות ושל שיתוף פעולה.
- פיתוח חשיבה יצירתית.

תכנון שיעור 2 – שיתוף פעולה

פירוט	נושאים	דקות	חלק
באמצעות המוסיקה, נכיר דוגמאות בהן הפעילות המשותפת מובילה להנאה ולתוצר עשיר ומעניין.	נושא השיעור	5	פתיחה
הרפיה, נשימות, שחרור. בעיניים עצומות, חושבים על דבר שאוהבים לבצע יחד עם חבר.	ריכוז פנימי		
קוראים את מילות השיר ומשוחחים על הדמויות. מבחינים בהבדלים בתיאור המוסיקלי של הדמויות. מזהים את מסר השיר, המועבר באמצעות האנשה, ומשווים את התוצר של הרקמה לתוצרים של עבודה משותפת בקבוצות בכיתה. ממחיזים את השיר בתנועה בעזרת אביזרים.	"שלושה חוטים ומחט"	30	גוף השיעור
השיר מהווה הכנה ליצירה. מזהים את הכלים ומתנועעים בשלשות, כל אחד על פי כלי אחר. בחוברת עוקבים אחר רישום המנגינה הפותחת.	"שלישית פסנתר"		
עבודה בקבוצות – המצאת כלי נגינה: ציור משותף, מתן שם והמצאת צליל שמשמיע הכלי.	פעילות יצירתית		
התלמידים מספרים מה למדו בשיעור. דיון על תפקידים בעבודה בקבוצות.	הַבְּהֵרָה	10	סיכום וסיכום
אפשר ליצור דבר אמנות, הכולל שלושה מרכיבים שיוצרים יחד תוצר עשיר ומעניין.	הַרְחָבָה		
מתן דוגמאות על ידי התלמידים לשיתוף פעולה בחיי היומיום.	הַכְּלָלָה		

3: תחושת "בית"

בית חלומותי – נעמי שמר
נושא ורביאציות לפסנתר – וולפגנג אמדאוס מוצרט

אנו משתמשים במילה "בית" כמילה נרדפת ל"טוניקה" במוסיקה מערבית, או ל"צליל מרכזי" במוסיקה חוץ מערבית. הבחירה במילה "בית" נבחרה על מנת שהמושג יהיה קרוב ונגיש לילדים. "צליל הבית" הוא לרוב הצליל האחרון בשיר וביצירה, ולעתים גם הצליל הראשון. בית הוא מקום מוכר, ממנו יוצאים ואליו חוזרים. לאחר הצגת הנושא בשיעורים הראשונים, נמשיך להתייחס אליו גם כאשר נסיף נושאים מוסיקליים חדשים. כמו כן, ממשיכים להתייחס לנושאים שנלמדו ב"צלילי המוסיקה 1": חלקים, מקומות מנוחה, סיום, עצירה לא צפויה, חלקים זהים ושונים.

אנו מתחילים את נושא ה"בית" בשיר שבו הבית הוא הנושא המרכזי בטקסט.

מטרות

- התלמידים יתייחסו למילה "בית".
- התלמידים יכירו את המושג "צליל הבית", כמתאר צליל מרכזי ויציב (טוניקה) במוסיקה.
- התלמידים יחוו את ההגעה ל"צליל הבית" בשיר וביצירה.

בית חלומותי

מילים ולחן: נעמי שמר

בבית חלומותי אשר בראש גבעה
תנור גדול אבנה ואש תמיד תבער
וחלונות שבעה וארבה גבוהה
בבית חלומותי אשר בראש גבעה.

אל בית חלומותי המסיד לבן
הגפן תטפס ישר מן הבסתן
חרוב גם תאנה יהיו לי כמובן
בבית חלומותי המסיד לבן.

אני תנור גדול אבנה ואש תמיד תבער
בבית חלומותי שלי אשר אבנה בראש גבעה.

על בית חלומותי אני יודעת כלום
ככל חלומותי אפל הוא וחתום
ולי הוא מחכה בסבלנות אי שם
אולי בראש הרים, אולי על חוף הים.

הגפן תטפס אלי ישר מן הבסתן
אל בית חלומותי שלי המסיד פלו לבן.

אולי הוא בית חומה נטוש ונעזב
אולי הוא צריף קטן, אולי מגדל שנהב
דבר אחד עליו ידוע לי עכשו -
גור בו איש אחד אשר אותי יאהב.

אולי הוא צריף קטן של עץ, אולי מגדל שנהב
אבל גור בו איש אחד אשר אותי מאוד יאהב.

ביאור מילים: בַּסְתָן - גן, אַפֶּל - חשור, חַתוּם - סגור,
מַגְדֵּל שְׁנֵהָב - מגדל העשוי מחומר יקר ונדיר (החומר הקיים בשן הפיל)

במרחב הדמיון האישי, המושג "בית חלומות" הוא שונה מאדם לאדם. עם זאת, המשותף לרוב האנשים הוא אולי בכמיהה למקום שבו יוכלו לחוות אהבה, יציבות ושייכות. השיר של נעמי שמר, שנכתב בשנת 1965, מתאר "בית חלומות" אשר כמו כל חלום, הוא בבחינת משאת נפש.

הבית המתואר על ידי נעמי שמר איננו נמדד על פי המראה הפיזי שלו, אלא בתחושת האהבה שבתוכו. באנגלית ישנן שתי מילים נפרדות, האחת house, המתארת את המבנה הפיזי של קירות וגג, והשנייה home, המתארת את המשמעות הרגשית שלו. אולי הבחנה זו מוכרת לכם גם בשפות אחרות?

מילות השיר מתארות בבירור מה משמעותו של בית החלומות הזה - לא ארמון, לא בית מפואר ולא כל דבר אחר המייצג את החומריות שבחיינו. אדרבא, הנפש יוצאת אל החום, אל האהבה ואל הביטחון. השאיפה לחיים של שקט וביטחון נרמזים בשיר, בין השאר, באמצעות הגפן והתאנה. במספר מקורות במקרא (מלא-ה/5, מלב יח/31, ישע לו/16, מיכה ד/4) מופיע המשפט "איש תחת גפנו ותחת תאנתו" כסמל לשיבה "לבטח" ו"באין מחרוב" של עם ישראל בארצו. ייתכן שבשיר זה קיים גם רמז "לבית חלומות" במובן הרחב יותר, של בית לאומי, בית שקט שלו ובוטח לעם ישראל. בזיקה למשמעות זו, אפשר לקרוא את שירה האחר של נעמי שמר "שלומית בונה סוכה".

במוסיקה "הטוניקה" היא החזרה אל הצליל היציב והמוכר; חזרה אל ה"בית". מושג הבית, על כל ההקשרים האנושיים המתלווים אליו, מתואר באופן יפה ביותר בשיר של נעמי שמר. מכאן גם הבחירה בו כפתיחה לנושא.

הביצוע בתקליטור הופך את שני הבתים הראשונים למעין פתיחה, הן בגלל המהירות המתונה והן בשל הליווי באקורדים מפורקים. בהמשך משתנה המיפעם למהיר יותר והליווי הופך לקצבי יותר. בבית האחרון ישנה מודולציה כלפי מעלה, מלה מינור לסי מינור, שבו מסתיים השיר בביצוע זה.

סולם: לה מינור

משקל: 4/4

מבנה:

פזמון	בית	→
10-16	1-9	

ההשוואה בין הבית ובין הפזמון יוצרת עניין בשיר זה. הם זהים באורכם, שמונה תיבות, וגם נעים כמעט באותו מנעד – לרוב מנעד של אוקטבה. המנעד הזה מתרחב רק פעם אחת בבית של השיר, במילה "גבוהה". גם בבית וגם בפזמון מתחילים לרוב בקדמה. ההתחלות של הבית והפזמון בנויות בהיפוך של אותו מרווח: בבית - קפיצות של קווינטה, ובפזמון - קפיצות של קוורטה. שניהם מסתיימים ב"צליל הבית" – בטוניקה.

השוני בין הבית לפזמון בולט בכך שהצלילים של הבית ממלאים את המנעד התחתון, הנשמע כבסיס יציב העומד על הקרקע. לעומת זאת, בפזמון נשמעים לרוב צלילי המנעד העליון, שכולו במישור הדמיון.

המילה "אולי" חוזרת חמש פעמים בשיר. בפעם האחרונה היא מודגשת על ידי קפיצה כלפי מעלה לצליל ארוך, תוך הדגשת סימני השאלה הקיימים בחלום ובדמיון.

בית חלומותי

מילים ולחן: נעמי שפר

Am Dm Dm G

ו - נה-אב דול-ג נור - ת עה-גב ראש-ב שר - א תיי-מו-לח בית - ב

C E7 A7 Dm

ב - ההגבו בה - רו-א-ו עה-שב נות-לו - ח ו - ער-תב מיד-ת אש

G7 C Dm E7 A A7

ג - נור-ת ני - א עה - גב ראש - ב שר - א תיי-מו - לו-ח בית

Dm G7 C A7

מו-לו-ח בית - ב ער-תב מיד-ת אש - ו נה-אב דול

Dm E E7 Am

עה-גב ראש - ב נה - אב שר-א לי-ש תיי

The image shows a musical score for the song 'בית חלומותי' (My Dream House) by Neomi Shofar. The score is written in treble clef with a common time signature (C). It consists of five staves of music. Each staff has a line of lyrics underneath it and a line of chords above it. The chords are: Am, Dm, Dm, G, C, E7, A7, Dm, G7, C, Dm, E7, A, A7, Dm, G7, C, A7, Dm, E, E7, Am. The lyrics are in Hebrew and describe a dream house with a porch, a garden, and a view of the sea.

הצעות פעילות לשיר "בית חלומתי"

- אפשר לשיר שירים שתוכנם קשור ל"בית", כמו: "כאן" מאת עוזי חיטמן ו/או "קופסה ולא יותר" מאת דתיה בן דור ובכיתות גבוהות יותר, "אני חוזר הביתה" מאת שימריט אור וטוטו קוטוניו.
- משוחחים על המושג "בית": חושבים איזו הרגשה נוצרת כשחוזרים הביתה? בדרך כלל, בית הוא מקום מוכר, ממנו יוצאים ואליו חוזרים.
- מדמיינים "בית חלומות". כל אחד, בסבב, אומר מילה אחת המתארת את הבית שהוא מדמיין.
- שרים את השיר "בית חלומתי" ומשוחחים: האם ניתן להגשים את בית החלומות הזה? מה יוצר תחושה של תקווה בשיר?
- מסבירים מהו "צליל הבית" במוסיקה: צליל יציב, אליו מגיעים בדרך כלל בסיום חלק ובסיום השיר או היצירה.
- שרים או מנגנים מנגינות קצרות, ועוצרים לפני סיומם. התלמידים מוסיפים את "צליל הבית".
- שרים שוב את השיר "בית חלומתי". אפשר לבצע תנועה יציבה בכל פעם ש"צליל הבית" מופיע בשיר.

נושא ווריאציות לפסנתר

מאת וולפגנג אמדאוס מוצרט

על פי שיר עם צרפתי, "Ah! vous dirai-je, Maman" K 265/300e,

יצירה זו פורסמה בשנת 1778 בעת ביקורו של מוצרט בפאריס. הנושא של היצירה לקוח ממנגינה של שיר העם הצרפתי, אותו הכרנו ביצירה "מאובנים" מאת סן סאנס. השיר העממי הזה מוכר וידוע בשפות רבות. בישראל הוא מופיע כשיר ללימוד האותיות באנגלית "ABCD" וכן בגרסה אחרת- "בין שמיים וענן...". השיר נפוץ בחוברות ללימוד נגינה בשל המנגינה הקליטה. ניתן לשיר אותו בציון שמות התווים ובעזרת היד המזמרת.

סולם: דו מז'ור

משקל: 2/4

מבנה הנושא:

→ a :|| ||: b a :||
1 - 8 9-16 17-24

בווריאציה הראשונה המנגינה מסתרת ברצף המהיר של חלקי שש עשרה, ביד ימין. בווריאציה השנייה המנגינה מנוגנת ביד ימין ואילו התנועה המהירה עוברת לרגיסטר הנמוך, המנוגנת ביד שמאל.

בווריאציה זו, מופיעה המנגינה לעיתים גם בשלושה קולות, היוצרים מצלול מלא יותר. השלד ההרמוני נשאר קבוע בווריאציות. ניתן למצוא באינטרנט, ביו-טיוב ובתקליטורים, ביצועים הכוללים את כל 12 הווריאציות.

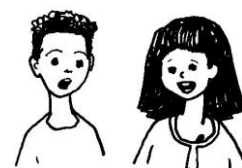
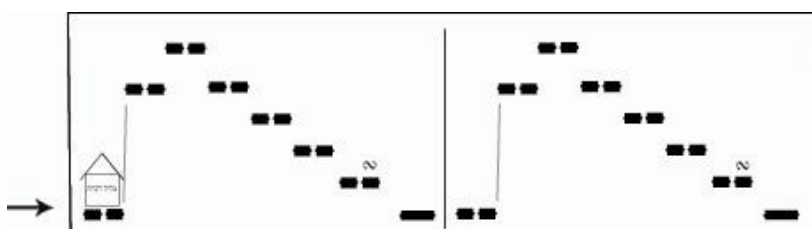
הנושא נשמע בתחילת היצירה ואפשר לגלות בו:

- מרווחים קונסוננטיים בין שני הקולות
- שקיפות שנוצרת בגלל מרווח רחב בין קול עליון לקול תחתון
- שימוש בצלילים גבוהים
- קלילות הנוצרת בגלל הרמון לא מלא – שני קולות בלבד
- פשטות של תבניות ריתמיות
- יציבות המבנה: אותה מנגינה a פותחת וסוגרת את הנושא, ובניגוד לה - קיימת מנגינה לא יציבה, b. האיזון, היציבות והשלמות של הנושא מאפיינים את המוסיקה בתקופה הקלאסית.

שתי הווריאציות שומרות אמנם על מסגרות אחידה של שמונה תיבות בכל מנגינה, אך השינויים והחידושים הם רבים.

- ריצה מהירה של חלקי שש עשרה בקול העליון בווריאציה הראשונה, ובקול התחתון בווריאציה השניה.
- שימוש בצלילים כרומטיים שלא הופיעו בנושא.
- הרחבת המנעד כלפי מעלה בווריאציה הראשונה, וכלפי מטה בווריאציה השניה.
- הרמון יותר עשיר, הבולט במיוחד בווריאציה השניה.
- המנגינה מסתתרת בחלקי השש עשרה בווריאציה הראשונה. בווריאציה השניה חלקי השש עשרה עוברים לליווי.
- המנגינה נשמעת לרוב בשניים או בשלושה קולות, והליווי התומך בה יורד יותר ויותר כלפי מטה ומסתיים באוקטבה הגדולה.

הנושא התמים, העדין והשקוף, המאפיין את עולמו של ילד, נותר בזיכרון, גם כאשר היצירה משנה את אופיה עם תחילת הווריאציות.

נושא וריאציות לפסנתר

מאת וולפגנג אמדאוס מוצרט

על פי שיר עם צרפתי "Ah! vous dirai-je, Maman" K 265/300e,

Thema

a

b

a

Var. 1

25

29

34

39

Musical score for measures 39-43. The right hand features a continuous eighth-note pattern with various accidentals. The left hand provides a harmonic accompaniment with chords and single notes.

44

Musical score for measures 44-48. The right hand continues with eighth-note patterns, while the left hand has a more active role with eighth-note accompaniment.

Var. 2

50

Musical score for measures 50-55, the beginning of the second variation. The right hand has a more melodic line with slurs, and the left hand has a steady eighth-note accompaniment.

56

Musical score for measures 56-61. The right hand includes trills (tr) and slurs. The left hand continues with eighth-note accompaniment.

62

Musical score for measures 62-67. The right hand features trills (tr) and slurs. The left hand has a consistent eighth-note accompaniment.

68

Musical score for measures 68-73. The right hand has a melodic line with slurs. The left hand continues with eighth-note accompaniment.

הצעות פעילות ל"נושא ווריאציות לפסנתר" מאת מוצרט

- **משחק קשב וריכוז:** שרים תבנית מלודית ומפסיקים לפני צליל הטוניקה. התלמידים משלימים את הצליל האחרון, היציב, בצורה אינטואיטיבית תוך הגעה ליציבות.
- **משחקים ב"יציבות" ו"חוסר יציבות":** עומדים על רגל אחת ושרים את השיר ABCD בהברה "לו". כששומעים את "צליל הבית", מורידים את הרגל ומרגישים תחושה של יציבות. מדגישים את העובדה שבמוסיקה, "צליל הבית" הנו צליל יציב.
- **אפשר לספר על היצירה:** מוצרט בחר בשיר עם צרפתי כ"נושא" ליצירה שלו. בהמשך, הנושא חוזר כל פעם עם שינויים (ווריאציות).
- **מאזינים לנושא וחושבים:** האם הוא מוכר? מהיכן? בשל העובדה ששיר העם הצרפתי נפוץ בלימודי הנגינה לפסנתר, כדאי לשאול את התלמידים מי מהם מנגן את הקטע, ואף לתת "במה" לנגינה, במידת האפשר.
- **שרים את השיר בליווי "היד המזמרת".** הנושא מופיע בתווים בעמוד 67 בחוברת.
- **בחוברת:** שרים את הנושא בהברה של "לו" ועוקבים אחר רישום המנגינה. מזהים את "צליל הבית" במקומות נוספים בשיר.
- **מאזינים** לשתי הווריאציות הראשונות של היצירה. מגלים את מנגינת הנושא ה"מסתתרת" בהן ומצטרפים בשירה או במעקב אחר הרישום. חושבים מה משתנה בכל פעם במוסיקה.
- **בעת ההאזנה לשתי הווריאציות** אפשר לבצע תנועות ידיים המראות את שני הקולות, יד אחת מעל השנייה במרווח גדול. בווריאציה הראשונה היד שלמעלה מתארת את הקישוטים והיד שלמטה מקישה את המקצב. בווריאציה השנייה היד שלמטה מבצע את הקישוטים.

הרחבה

- מתבוננים באיור של אישה ליד פסנתר כנף, עמ' 23, מאת תיאודור רובינסון, צייר אמריקאי מסוף המאה ה-19. ניתן למצוא ציורים נוספים מאת האמן באינטרנט, על פי השם Theodore Robinson.
- אפשר להשוות את פסנתר הכנף לפסנתר עומד, ולהסביר את המנגנון של הפקת הצליל בכלי: לחיצה על קליד מפעילה ראש "פטיש" מלָבָד, המקיש על מיתר (בכיתות בהם יש פסנתר, כדאי להסיר את המכסה, במידת האפשר, ולהראות לתלמידים כיצד עובד מנגנון זה). נזכרים ביצירות ובשירים נוספים בהם נשמע הפסנתר.
- ניתן להאזין לווריאציות הנוספות ביצירה זו של מוצרט (סה"כ 12 וואריאציות). ברובן ניתן לעקוב אחר הנושא ולהתייחס לשינויים החלים בווריאציות השונות.
- בסוף עמוד 21 בחוברת, אפשר להתייחס לציורים של ילד בן 7 כהמחשה בציור של המושג ווריאציה בעקבות הצייר קנדינסקי.

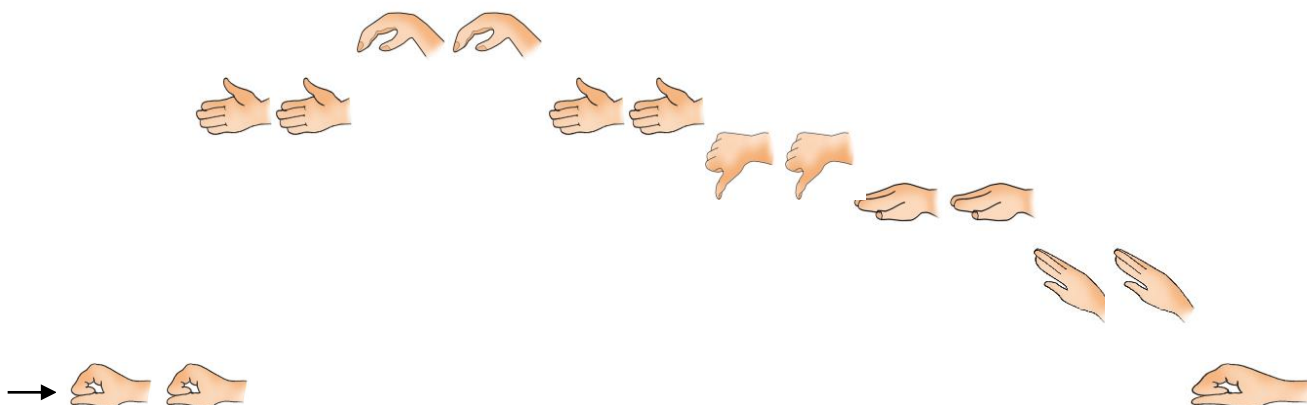
סיום

משוחחים על הקשר בין תחושת ה"בית" במוסיקה לבין מושג הבית בחיי היומיום.
קוראים על צליל ה"בית" בחוברת (עמוד 22).

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- התייחסות למושג "בית" בחיי היומיום.
- זיהוי "צליל הבית" במוסיקה, כצליל יציב.
- שימוש ב"יד המזמרת" לתיאור מנגינה.
- זיהוי מנגינה מוכרת בווריאציות.

הצרות

תכנון שיעור 3 – פיתוח תחושת "בית"

פירוט	נושאים	דקות	חלק	
"בית" בחיי יומיום, ותחושת "צליל הבית" במוסיקה.	נושא השיעור	5	פתיחה	
הרפיה, נשימות, שחרור. פותחים עיניים. מרימים לאט לאט את שתי הזרועות ומרגישים במטח הנוצר בשרירים. מורידים לאט לאט ונותנים לידיים לנוח על הברכיים. מרגישים את תחושת השחרור וההרפיה.	ריכוז פנימי			
מדמיינים "בית חלומות". כל אחד, בסבב, אומר מילה אחת המתארת את הבית שהוא מדמיין. לימוד השיר "בית חלומותי" מאת נעמי שמר. שיחה על המושג "בית" במוסיקה. שרים מנגינות קצרות ועוצרים לפני הצליל האחרון. התלמידים, בסבב, מוסיפים את "צליל הבית".	"בית חלומותי"	30	גוף השיעור	
עמידה על רגל אחת. תחושת אי יציבות. שרים את השיר ABCD בהברה "לו" ומורידים את הרגל כשמרגישים תחושה של יציבות. שרים את השיר בליווי "היד המזמרת". מאזינים לווריאציות. אפשר ללוות בתנועה.	"נושא ווריאציות לפסנתר"			
כל תלמיד מצייר את בית החלומות שלו. תצוגת התמונות תראה נושא של "בית" עם הרבה ווריאציות.	פעילות יצירתית			
התלמידים מספרים מה למדו בשיעור. משוחחים על השימוש במושג "צליל בית" במוסיקה.	הַבְּהֵרָה	10	סיכום וסיום	
האזנה לווריאציות נוספות מתוך היצירה. השוואה בין פסנתר עומד לפסנתר כנף, עמ' 23.	הַרְחֵבָה			
התלמידים מעלים מילים נוספות הכוללות "בית" בשפת היומיום, לדוגמה: בית-אב, בית-ספר, בית-קפה.	הַכִּלְלָה			

4: יציאה מ"צליל הבית" וחזרה אליו

קול דוֹדִי - מילים: מתוך "שיר השירים" לחן: שָׁרָה לְוִי-תַנַּאי
רקוד רוֹמְנִי - בְּלָה בְּרֶטוּק

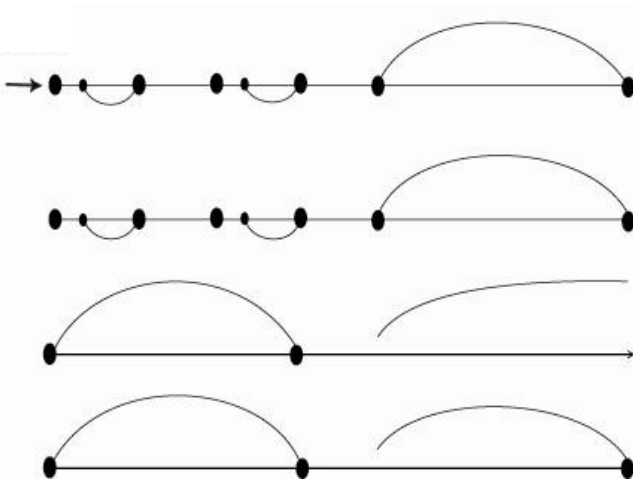
בשיעור זה נחזק אצל התלמידים את תחושת ההגעה אל "צליל הבית" - ההגעה אל הטוניקה. המטרה העיקרית של השיעור היא פיתוח תחושה של יציבות אל מול חוסר יציבות במוסיקה. היכולת להסביר זאת במילים מהווה אתגר עבור חלק מן התלמידים, אך היא איננה המשימה המרכזית בשלב זה. הרישום בחוברת יעזור לתלמידים בעלי נטיה ויזואלית להבין את הנושא.

מטרות

- התלמידים יבחינו ביציאה מ"צליל הבית" ובחזרה אליו בשיר וביצירה.
- התלמידים יבחינו במרחק מ"צליל הבית" – קרוב או רחוק.
- התלמידים יבינו מהו משקל זוגי וינצחו עליו.

קול דוֹדִי

מילים: מתוך "שיר השירים", פרק ב
לחן: שָׁרָה לְוִי-תַנַּאי

קול דוֹדִי
קול דוֹדִי
קול דוֹדִי
הִנֵּה זֶה בָּא

מְדַלֵּג עַל הַהַרִים מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת
מְדַלֵּג עַל הַהַרִים מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת.

הטקסט בשיר הוא מספר "שיר השירים" אשר כתיבתו, על פי המסורת, מיוחסת לשלמה המלך. הדוברת בשיר מתארת הן את המיית לבה של אישה אוהבת המצפה לדודה (לאהוב לבה) והן את נפתולי הדרך שעל האהוב לעבור על מנת להגיע אליה. האם היא שומעת את קול צעדיו הרחוקים, המקפצים ומדלגים על הרים וגבעות על מנת להגיע אליה? או אולי לבה, המצפה ומייחל, הוא זה ה"שומע" את קול צעדיו של האהוב, הממהר לחצות הרים וגבעות בדרך אליה.

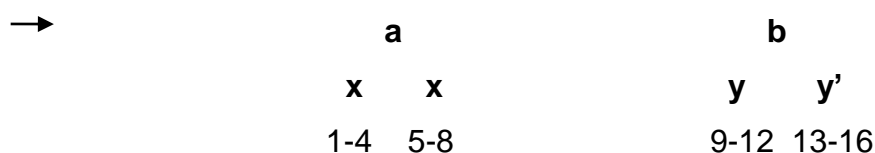
המדרש מפרש את "שיר השירים" בכלל ואת הפסוקים האלה בפרט כאלגוריה לאהבה שבין ישראל לבין ה'. האהובה המצפה, היא משל לעם ישראל המצפה לגאולה מידי ה' (דודה – אהובה).

שרה לוי תנאי, שחלק משיריה מבוססים על טקסטים מתוך המקורות, חיברה את הלחן לפסוק המקראי. הלחן משלב בתחילתו ציטוט מתוך מנגינה עממית אחרת. ראוי לציין, ששרה לוי-תנאי חיברה שירי ילדים רבים, שתוכנם קשור למקורות או לחגים ולמועדים. היא יצרה לחנים רבים עוד בתקופה שהייתה גננת, על מנת לענות על צרכי הילדים ועל מנת לתת ביטוי למורשת התרבות העברית, בשירים. הביצוע של זמרת הסופרן גילה סיני, צלילי הגיטרה של יגאל חרד והגלוקנשפיל בנגינת אלון בור, מעניקים לשיר רכות ועדינות. השיר מושר שלוש פעמים. בפעם השנייה הגלוקנשפיל מנגן את המנגינה.

סולם: רה מינור טבעי

משקל: 2/4

מבנה:

שני חלקי השיר **a** ו-**b**, כאילו מצירים את המילים. בתחילת פסוקית א, חוזרות על עצמן המילים "קול דודי" ובמנגינה, מוטיב קצר בעל תיבה אחת חוזר פעמיים. בהמשך, המנגינה למילים "קול דודי הנה זה בא" משתמש באנרגיה שהצטברה תוך חזרה על המוטיב הפותח, ומשלימה את המשפט בצעדים קטנים של סקונדה.

פסוקיות y מתחילות במילה "מדלג" וקפיצה של קווינטה כלפי מעלה מתארת את הדילוג. ההרים והגבעות מתוארים על ידי מנגינה גלית עולה ויורדת שוב ושוב, שבסיומה מגיעה ל"צליל הבית".

כל ארבעת הפסוקיות מתחילות ומסתיימות בטוניקה, צליל יציב, וגם בפסוקית השלישית יש אקורד של טוניקה.

המקצב הבולט, מופיע שוב ושוב, אך לא בתיבות הסיום.

בחלק השני הוא מופיע בהיפוך.

בכיתה, אפשר לנגן ליווי מינימאלי המבוסס על שלד הרמוני בסיסי של השיר, או כזה המדגיש רק את צליל הטוניקה "רה", ואותו לנגן בהתחלה ובסיום כל פסוקית.

קול דודי

מילים: מתוך "שיר השירים"

לחן: שרה לוי-תנאי

בא זה נה - ה די - דו קול די - דו קול די - דו קול

בא זה נה - ה די - דו קול די - דו קול די - דו קול

ות - בע - הג על פץ - ק - מ רים - ה - ה על לג - ד - מ

ות - בע - הג על פץ - ק - מ רים - ה - ה על לג - ד - מ

הצעות לשיר "קול דודי"

- משוחחים על המילים ושרים את השיר.
- מלווים את השירה ב"צליל הבית", רה, בתחילת כל חלק. חושבים אם צליל זה נשמע גם בסיום.
- אפשר להאזין ולזהות את כלי הנגינה בשיר: גלוקנשפיל וגיטרה, להאזין שוב ולחשוב: מה מנגן כל אחד מהם - מנגינה או ליווי?
- מאזינים שוב ומניחים את כפות הידיים על הברכיים בכל פעם ששומעים את "צליל הבית".
- שרים את השיר ושוב מניחים את כפות ידיים על הברכיים בכל פעם ששומעים את "צליל הבית".
- בחוברת: שרים ועוקבים אחר הרישום. מזהים את השוני בין חלקי a - ו b. משוחחים: במה שונה היציאה מ"צליל הבית" והחזרה אליו, בשני חלקי השיר? שרים את השיר ומנצחים על פי משקל זוגי.

משימה יצירתית

התלמידים ממצאים סימנים לתבנית מקצב הפותח של הריקוד, ורושמים על דף תוך כדי האזנה למוסיקה. מבחינים בהבדלים בין רישומי הילדים.

הרחבה

משוחחים על תפקיד המנצח בציור של נחום גוטמן, עמ' 25 בחוברת לתלמיד, וחושבים מה מתארות תנועות ידיו.

רקוד רומני

מאת בֶּלָה בֶּרְטוֹק

ריקוד זה הוא חלק מתוך סוויטה לפסנתר, המורכבת משישה קטעים קצרים, שהולחנה על-ידי המלחין ב-1915. רק מאוחר יותר (1917) הם זכו לתזמור של הרכב קטן. הסוויטה מבוססת על שבעה שירי עם רומניים מטרנסילבניה, שנוגנו במקור בכינור עממי או בחליל רועים.

שם הריקוד בתקליטור שלנו הנו "Braul". פירוש המילה "Braul" הוא "חגורת בד". חגורה זו הייתה חלק מלבושם של האיכרים, גברים ונשים. הקטע "ריקוד החגורות" הינו עליז ושמח.

בביצוע הזה הריקוד מנוגן בהרכב של כלי קשת. הוא נשמע פעמיים כשבפעם השניה, המנגינה נשמעת בצלילים גבוהים יותר.

מודוס: רה דורי

משקל: 2/4

מבנה:

	A			
→	a	b	b'	a'
	1-4	5-8	9-12	13-16

שש עשרה התיבות של הריקוד מחולקות בצורה שווה: $4 + 4 + 4 + 4$. הגבולות בין הפסוקיות מאד ברורים מכיוון שכולן מסתיימות בהאטה ובצליל יותר ארוך מהצלילים שקדמו לו. מנגינת הריקוד יוצאת מן ה"בית", מתרחקת, וחוזרת אל ה"בית". הסיומים של הפסוקיות יוצרים ציפיה לחזרה אל "צליל הבית".

a מנוחה בקוורט-סקסטאקורד – פתוח עם ציפיה להמשך

b מנוחה סקסטאקורד סובדומיננטי – פתוח עם ציפיה להמשך

b' סיום מדומה - המנגינה מגיעה ל"צליל הבית", אך ההרמוניה בדרגה השישית מונמכת

a' סיום ב"צליל הבית" עם אקורד הטוניקה. האטה, המגבירה את תחושת החזרה אל "צליל הבית".

רקוד רומני

מאת בֶּלְה בֶּרְטוֹק

Allegro (♩ = 134)

Measures 1-4 of the piece. The music is in 2/4 time and begins with a piano (*p*) dynamic. The right hand features a rhythmic melody of eighth notes, while the left hand provides a bass line of quarter notes. The key signature is one flat (B-flat).

Measures 5-8. Measure 5 is marked with a '5' above the staff. The right hand continues with eighth-note patterns, including a triplet in measure 7. The left hand maintains a steady quarter-note bass line.

Measures 9-12. The right hand melody continues with eighth notes and a triplet in measure 10. The left hand bass line includes a chromatic descent in measure 11, moving from B-flat to A to G.

Measures 13-16. Measure 13 is marked with a '13' above the staff. The right hand melody concludes with a quarter note in measure 14. The left hand bass line features a chromatic ascent in measure 14, moving from G to A to B-flat.

הצעות פעילות ליצירה "ריקוד רומני"

- אפשר להתחיל בהאזנה למוסיקה עם תנועות ידיים, המתארות יציאה מן ה"בית" וחזרה אליו. הנחת הידיים על הברכיים נותנת תחושה של יציבות – "בית". משוחחים: האם המנגינה נשארת קרובה ל"צליל הבית" כמו בהתחלה של השיר "קול דודי", או מתרחקת ממנו? ניתן לבצע רעיון זה גם בתנועה, בזוגות.
- **משחק חישובים**, המפוזרים על הרצפה: מאזינים למוסיקה, ויוצאים מן החישוב כשהמנגינה מתרחקת מ"צליל הבית". חוזרים לחישוב כאשר שומעים צליל יציב – "צליל הבית". מתייחסים גם למרכיבים מוסיקליים המאפיינים מקומות מנוחה וסיום – למשל האטה, צליל מתמשך – שעוזרים לחוש הגעה למנוחה או לסיום.
- **"ריקוד החגורה" בזוגות**: אפשר להשתמש בחגורה ארוכה מבד ולתת לתלמידים להמציא תנועות ריקוד.
- **בחברת: מקישים תבניות** פעם מתוך מנגינת הריקוד ופעם מתוך הליווי. אחר כך מקישים את שתי תבניות המקצב יחד, כמו בריקוד רומני.
- מתבוננים שוב על תבניות המקצב ומצביעים על פעמות כבדות במנגינה ובליווי.
- חושבים, האם המשקל בריקוד רומני מאת ברטוק הוא זוגי או אי זוגי.
- **מנצחים** על היצירה, על-פי משקל זוגי, שני רבעים.

פעילות יצירתית בקבוצות (עמוד 28)

- נגינה ושירה ב"סבב": מנגנים או שרים בסבב, מנגינות המתחילות ומסתיימות ב"צליל בית".
- יוצרים "מראה" לריקוד הרומני, המדגישה גם יציאה וגם חזרה אל "צליל הבית". מבדילים בתנועות ה"מראה" בין מקומות מנוחה פתוחים לבין סיום סגור ב"צליל הבית".
- ממציאים ריקוד על פי הקטע.

סיום

- חוזרים על מאפיינים של עבודה שיתופית (עמוד 29), ובוחנים האם מאפיינים אלה באו לידי ביטוי בעת הפעילות הקבוצתית.
- משווים בין השיר "קול דודי" לריקוד הרומני.

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- זיהוי יציאה מ"צליל הבית" וחזרה אליו.
- תגובה בתנועה ל"צליל הבית".
- חיבור מנגינות שמתחילות ומסתיימות ב"צליל הבית".
- היכרות עם משקל זוגי.

תכנון שיעור 4 – יציאה מ"צליל הבית" וחזרה אליו

חלק	דקות	נושאים	פירוט
פתיחה	5	נושא השיעור	חיזוק תחושת ה"בית" במוסיקה.
		ריכוז פנימי	הרפיה, נשימות, שחרור הגוף והמערכת הקולית.
גוף השיעור	30	"קול דודי"	קוראים את מילות השיר ומשוחחים עליהם. שרים את השיר ומלווים בתנועות ידיים. הידיים נחות על הברכיים כשהמנגינה חוזרת ל"צליל הבית". משוחחים: מתי תנועות הידיים נשארו קרובות לגוף ומתי התרחקו יותר. בודקים בחוברת בעמ' 24. מוסיפים נגינה של הצליל "רה" במקומות המתאימים. מזהים את הכלים המלווים את השיר. מנצחים על פי משקל זוגי, שני רבעים.
		"ריקוד רומני"	מאזינים ומלווים בתנועות ידיים. משחקים במשחק חישוקים – חוזרים לתוך החישוק כשהמנגינה חוזרת ל"צליל הבית". בחוברת: מקישים תבניות מקצב. מנצחים על פי משקל זוגי, שני רבעים.
		משימה יצירתית בקבוצות	בוחרים פעילות בנגינה, ב"מראה" או בריקוד.
סיכום וסיום	10	הבהרה	מספרים על מילוי התפקידים בעבודה משותפת ועל מתן ביטוי להגעה ל"צליל הבית" במשימה.
		הרחבה	משווים בין השיר "קול דודי" ליצירה "ריקוד רומני".
		הכללה	נותנים דוגמאות נוספות של מילוי תפקידים בעבודה משותפת.

5: זיהוי חלקים במוסיקה

לכה דודי- מלים: רבי שלמה הלוי, לחן: עממי
ולס - לודיג ואן בטהובן

שיעור זה מחזק מונחים מוסיקליים שנלמדו: חלקים, משקל, גון ומצלול ו"צליל הבית" - התרחקות ממנו וחזרה אליו. הקטעים שנבחרו הם הפיוט "לכה דודי" ו"וואלס" מאת בטהובן. שתי היצירות מאפשרות חזרה הן על מרכיבי הארגון המוסיקלי (כמו מנוחות, חלקים חוזרים ומשתנים), והן הרחבה - משקל משולש.

מטרות השיעור

- התלמידים ילמדו מהו "פיוט".
- התלמידים יחושו בשוני בין החלקים, הנובע משינויים במצלול (בוולס מאת בטהובן).
- התלמידים יכירו משקל אי זוגי – משקל של שלוש.

לכה דודי

מלים: רבי שלמה הלוי, לחן: עממי

לכה דודי לקראת פלה,

פני שבת נקבלה.

שבת שלום ומברך.

פיוט הוא שיר קודש עברי, המשתלב בתפילות הציבור בבתי הכנסת. הפיוט "לכה דודי" מופיע כחלק מהתפילות לקבלת שבת, כביטוי של שמחה ושל התרוממות רוח. האווירה המיוחדת של הפיוט מתארת את המעבר מחול לקודש. השבת מופיעה כ"כלה" שמצפים לה, ואילו ה"דוד" בפיוט, מסמל את עם ישראל. למילות הפיוט, מאת רבי שלמה הלוי, הולחנו לחנים רבים.

סולם: סול מז'ור

משקל: 4/4

→	a	b	מבנה:
x	x'	y	y'
1-4	5-8	9-12	13-16

השוני בין פסוקיות x ו- x' ובין y ו- y' נוצר בעקבות שינויים בקול העליון, המקשט את מנגינת השיר שהיא בקול התחתון. המנגינה משרה רוגע ושלווה, שנתמכים על ידי הליווי בפסנתר. בתקליטור נשמע עיבוד של גיל אלדמע לפיוט זה, בביצוע הרכב בניצוחה של אוה פיטליק-לאוטרשטיין.

בחלק **a** מזמינים את הכלה, שהיא השבת. בחלק **b** מוכנים לקבל את פניה, בברכת שבת שלום. כל פסוקית מסתיימת ב"זנב" קצר שיוצר קישוט ל"צליל הבית" היציב.

הצרות

לְכֵה דוֹדִי

מלים : רבי שלמה הלוי

לחן : עממי

עיבוד : גיל אלדמע

בשלוה

ש - ני - פ - לה - כ - ראת - לק - די - זו - כה - ל

ש - ני - פ - לה - כ - ראת - לק - די - זו - כה - ל

ש - ני - פ - די - זו - כה - ל

ש - ני - פ - די - זו - כה - ל

ש - בת - ש - בלה - ק - נ - בת - ש

ש - בת - ש - בלה - ק - נ - בת - ש

לום - ש - בת - ש - לום - מ - ו - רך - בו - מ - ו - לום - ש - בת - ש

לום - ש - בת - ש - לום - מ - ו - רך - בו - מ - ו - לום - ש - בת - ש

לום - ש - בת - ש - רך - בו - מ - ו - לום - ש - בת - ש

לום - ש - בת - ש - רך - בו - מ - ו - לום - ש - בת - ש

הצעות פעילות לשיר "לכה דודי"

- **מאזינים לפיוט** ומשוחחים על הרגשות ועל התחושות שהוא מעביר. מסבירים מהו פיוט וקוראים על הפיוט "לכה דודי" מתוך החוברת (עמ' 30). מבהירים את משמעות המילים "דוד" ו"כלה" כמשל לעם ישראל, ולשבת.
- **שרים** את הפיוט. אפשר להתייחס לביצוע, ולמונח גון קול.
- **חושבים:** היכן מופיע "צליל הבית" בכל מנגינה? מראים בתנועת יד את ההגעה ל"צליל הבית".
- אפשר להשתמש ברעיונות של **פעילות בזוגות** על פי החוברת, או בכל רעיון אחר משלכם.

הרחבה

אפשר לשחק משחק של זיהוי קולות התלמידים בכיתה – "לכל אדם גון קול משלו" (עמוד 31).

וּלְס

מאת לודוויג ואן בטהובן

בשלהי המאה ה-18 ריקודי החצר הדומיננטיים היו ריקודים אלגנטיים כדוגמת המנואט, אבל אלה נדחקו על ידי הוולס, שהלך ותפס את מקומם החל מהמאה ה-19. מקומו של ריקוד הוולס, היה נכבד ביותר בחברה הוינאית.

הוולס הוא ריקוד זוגות במשקל אי זוגי – משקל של שלושה. מקור השם וולס הוא במילה הגרמנית, walzen, שפירושה להתגלגל, להסתובב, והריקוד מאופיין אכן בתנועות סיבוביות. הזוג עומד פנים אל פנים ומסתובב סביב האולם וסביב עצמו נגד כיוון השעון, לא פחות משלושים סיבובים בדקה. כדי להימנע מסחרחורת, משנים מידי פעם את כיוון הסיבוב.

הוולס הנשמע בתקליטור הוא הראשון מתוך אוסף של 11 ריקודים, WoO 17, הידוע גם בשם Mödling tanze. האוסף נכתב על ידי בטהובן, ככל הנראה בשנת 1819, לבקשת קבוצה של שבעה מוסיקאים מקומיים מהעיר מדלינג (Mödling, עיר במדינת אוסטריה התחתית). בתקופה זו, סגנון ריקוד הוולס עדיין לא היה מגובש.

סולם: מי במול מז'ור

משקל: 3/4

מבנה:

→ a :|| 1-8 ||: b :|| 9-16 ||: c :|| 17-24

בהקלטה זו, שומעים ביצוע של הרכב קאמרי: קלרנית, קרנות יער וכלי קשת (כינור ראשון, כינור שני וצ'לו). כל חלק חוזר פעמיים.

בחלק a, מתקיים "דו-שיח" של שאלה ותשובה בין הקלרנית לכלי הקשת. מבחינה הרמונית השאלה מתחילה בטוניקה ומסתיימת בדומיננטה, ואילו התשובה מתחילה בדומיננטה ומסתיימת בטוניקה. אפשר להדגיש ב"מראה" מרכיבים מוסיקליים אלה.

חלק b מתחיל בדומיננטה ומסתיים בטוניקה. גם בחלק זה מתקיים "דו-שיח" אבל כאן כלי הקשת הם אלה המנגנים את השאלה ואילו הקלרנית, את התשובה. המשקל המשולש של סגנון הוולס מטושטש מעט בחלק **b** והוא מזכיר ריקודים אחרים שמהם נולד הוולס - מנואט או לנדלר.

בחלק c, ממשיכות "שיחות" בין קבוצות שונות של כלים: החלק מתחיל בשאלה בקלרנית ומסתיים בתשובה של הקלרנית יחד עם כלי הקשת. בין השאלה לתשובה מופיעה תרועה בקרנות יער, בצליל חוזר, המזכיר דרדור של כלי הקשה.

ולס

מאת לודוויג ואן בטהובן

a Solo dolce

2 Clarinetti in B
2 Corni in Es
Violino I
Violino II
Basso

5

pp
pp
p
mf
mf
mf
mf
p
mf
dim.

b 10 Solo dolce 15

p
cresc.
p dolce
p
p
cresc.
cresc.
f
p
p
p

c Solo dolce 20

pp
pp
pizz.
f
f
f
f
f
f
f
f
f
p

הצעות פעילות ל"וולס" מאת בטהובן

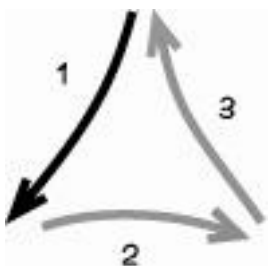
- כדי להכיר את ריקוד הוולס, ניתן לראות סרטונים ביוטיוב. להלן מספר קישורים:
http://www.youtube.com/watch?v=z_p04uBJsl
<http://www.youtube.com/watch?v=ju60OYcgjV0>
<http://www.youtube.com/watch?v=Fk6ttyaUtPk>
- בחוברת, מתבוננים בתמונות הכלים ומכירים את המונחים: גֶּוֹן, גוֹן קוֹל, גוֹן צליל, מצלול (עמוד 31).
- מאזינים לוולס של בטהובן ומצביעים בכל פעם שהמצלול משתנה.
- בחוברת: מאזינים ועוקבים אחר המוסיקה בתרשים ומגלים שלושה חלקים בוולס. חושבים היכן מופיע "צליל הבית" בחלק השני ובחלק השלישי (עמוד 33).
- תנועה בשלוש קבוצות לפי החלקים: אפשר להסתדר בשלוש קבוצות, בהתאם לשלושת חלקי הקטע. כל קבוצה מתנועת בחדר וחוזרת למקום ב"צליל הבית". כל חלק חוזר פעמיים.
- מאזינים ומנצחים במשקל של שלוש. אם בוחרים לנצח ביד אחת, אפשר להחליף יד כאשר המצלול משתנה.
- נגינה בפנטומימה: בוחרים שלושה מנצחים. כל אחד מנצח על חלק אחר. התלמידים "מנגנים", על-פי הניצוח, ב"כלים" הנשמעים בכל חלק של הוולס.

הרחבה

אפשר לבקש מתלמידים לחפש דוגמה של תמונת אמנות עם צבעים שונים, המשפיעים על אופיה של התמונה; הגוונים בתמונה הם אנלוגיה למצלול.

סיום

- משווים את המצלול בשיר "לכה דודי" וב"וואלס".
- משוחחים כיצד ההגעה ל"צליל הבית" עוזרת לזהות את החלקים בשיר וביצירה.

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- זיהוי תחושה של התקרבות ל"צליל הבית" במוסיקה.
- זיהוי וניצוח על משקל משולש.
- התייחסות לגוון צליל ולמצלול בקולות ובכלים.

תכנון שיעור 5 – חלקים, משקל, גוון ומצלול

חלק	דקות	נושאים	פירוט
פתיחה	5	נושא השיעור	האזנה ל"פיוט לשבת" ולוולס מאת בטהובן, והבחנה במרכיבים מוסיקליים בולטים בשני הקטעים.
		ריכוז פנימי	הרפיה, נשימות, שחרור, פיתוח קול.
גוף השיעור	30	"לכה דודי"	מאזינים לפיוט ומצטרפים בשקט, בזמזום המנגינה. משוחחים על הרגשות ועל התחושות המועברים בפיוט. מסבירים מהו פיוט (חוברת עמ' 30) ומשמעות המילים "דוד" ו"כלה". שרים את הפיוט, מתייחסים לביצוע ולגון קולם של הזמרים. מבחינים ב"צליל הבית" ומראים בתנועה. פעילות בזוגות – שירה ותנועה (חוברת עמוד 30).
		"וולס"	אפשר לצפות בריקוד הוולס ביוטיוב. מאזינים ומצביעים כשהמצלול משתנה. בחוברת (עמוד 31) מתייחסים לתמונת של קרן היער ושל הקלרנית. מונחים: גון קול, גון צליל, מצלול. מאזינים ומצביעים כשהמצלול משתנה. בחוברת עוקבים אחר התרשים בעמוד 33. מבצעים תנועה בשלוש קבוצות. מאזינים ומנצחים במשקל של שלושה רבעים – משקל אי זוגי. מנגנים בפנטומימה – שלושה מנצחים, אחד לכל חלק.
סיכום וסיום	10	הבהרה	התלמידים מספרים מה למדו בשיעור. המונחים יחזרו גם בשיעורים הבאים, דרך יצירות נוספות.
		הרחבה	אפשר לבקש מתלמידים להביא תמונת אמנות עם גוונים שונים – אנלוגיה למצלול.
		הכללה	שינוי במצלול יוצר גבול בין חלקי הוולס. התלמידים יתנו דוגמאות לגבולות בין חלקים, בחיי היומיום.

6: זיהוי "צליל הבית"

אָלעזר וַרְבֵּקָה - מְלִים : לְוִין קִיפְנִיס, לַחַן : זְדִידָה אֲדָמוֹן
רְקוּד חֲתָנָה חֲבָאֲנִי - מְלִים וְלַחַן : עֲמָמִי

בכוחה של המוסיקה לתאר דמויות ולשקף תרבויות. שני השירים בשיעור זה קשורים לאירועי מסורת לקראת חתונה. השיר הראשון מתאר במוסיקה שתי דמויות מרכזיות בסיפור התנ"כי, המספר כיצד נבחרה רבקה ככלה ליצחק אבינו. שיר הריקוד החבאני מהווה דוגמה לחלק מטקס החתונה שהתקיים לדורות בתימן, וממשיך להתקיים בארץ גם היום. שירים אלה מאפשרים חזרה על מרכיבים מוסיקליים שנלמדו.

החתונה כוללת שרשרת של אירועים משפחתיים, התופסים מקום מרכזי במעגל החיים, ועל כן היא מספקת הזדמנות לשמירה על מסורות תרבותיות ועל טקסים של דורות. למוסיקה תפקיד חשוב בשמירה על מסורת, והמאגר העשיר של תרבויות מוסיקליות הקיימות היום בארץ מהווה אוצר ללמידה ולהנאה. פתיחות לשירים בשפות שונות ובסגנונות שונים יכולה גם לשמש מודל של תקשורת חיובית בין ילדים מרקע תרבותי שונה.

מטרות השיעור

- התלמידים יבחינו במרכיבים מוסיקליים מנוגדים בשיר.
- התלמידים ייחשפו למוסיקה עממית ממסורת קהילת חבאן, מתימן.
- התלמידים יזהו יציאה מ"צליל הבית" וחזרה אליו, במוסיקה חוץ- מערבית.

אָלעזר וַרְבֵּקָה

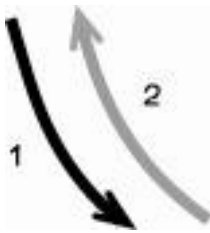
מְלִים : לְוִין קִיפְנִיס
לַחַן : זְדִידָה אֲדָמוֹן

נְעֵרָה טוֹבָה יִפֶּת עֵינַיִם,
הֵטִי כַדָּד, הִשְׁקִינִי מִיָּם.

שְׂתֵה, אֲדוֹנִי, כַּדֵּי לְפָנֶיךָ
אֲחַר אֲשָׁאב גַּם לְגַמְלֶיךָ.

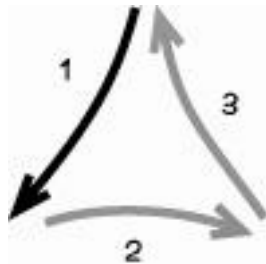
מִי אַתָּה? הַגִּידִי נָא, בֵּת חַיִל,
הַיֵּשׁ מְקוֹם לְלוֹן בְּלִיל?

אֲנִי רְבֵקָה, יֵשׁ בֵּית לָנוּ,
גַּם תִּבֶן, גַּם מִסְפּוֹא רַב עֲמָנוּ.

חוּ-חוּ, נְעֵרָה יִפֶּת עֵינַיִם,
עַל כִּי הִשְׁקִית אוֹתָנוּ מִיָּם.

נָגַם פֶּז הִנֵּה לְאַזְנֶיךָ,
וְצָמַד צְמִידִים עַל זְדִידָד.

ביאור מילים: בת חיל - מוצלחת, תבן - חלק הקש של החיטה והשעורה, חן-חן - תודה, מספוא - ירק וגרעינים המשמשים מזון לבהמות, ננס פז - עגיל מזהב, צמד - שניים

השיר מבוסס על הסיפור המקראי בספר בראשית, פרק כ"ד. הוא מתאר את תמונת המפגש בין אליעזר, עבד אברהם אבינו, לבין רבקה הכלה המיועדת ליצחק, בן אברהם. בשיר מופיעים, לעיתים בשינויים קלים, מילים וביטויים מתוך הסיפור המקראי (לדוגמה: "הטי כדך", "שתה אדוני", "בת מי את?", "הגידי נא", "גם תבן, גם מספוא רב עמנו"). בשיר שתי מנגינות המאפיינות את הדמויות בסיפור: אליעזר איש יציב ומכובד, ורבקה נערה אנרגטית ומלבבת.

סולם: רה מינור
משקל: 4/4 , 3/4
מבנה:

→

a	b
1-8	9-12

השיר בנוי בצורת דיאלוג בין אליעזר ורבקה. מנגינה a של אליעזר היא במשקל אי זוגי, שלושה רבעים. מהירותה מתונה ויש בה עליות וירידות הדרגתיות. ארבעת התיבות של המנגינה חוזרות פעמיים.

מנגינה b של רבקה היא במשקל זוגי, ארבעה רבעים, קלילה, בקצב דהירה.

בבית האחרון, אליעזר שר על פי מנגינתה של רבקה. השינוי מרמז אולי על כך שרבקה נמצאה מתאימה ליצחק ושהשידוך הוא מוצלח.

באתר "זמרשת", מצוין כי השיר נדפס לראשונה בחוברת לגננות "גנו", בלחן אחר, מאת אידלסון. מאוחר יותר, בשנת 1928, חובר הלחן הזה המוכר של אדמון. מילות השיר הופיעו כחלק מתוך סיפור "יצחק ורבקה", שנכתב על ידי לוי קיפניס וראה אור בגליון מס' 35 של "גליונות לגננות".

עוד על השיר "אליעזר ורבקה" מתוך אתר זמרשת:
<http://www.zemereshet.co.il/song.asp?id=301>

אליעזר ורבקה

מלים: לוין קיפניס

לחן: נדידה אדמון

♩ = 80

Dm Gm Gm

ני - קי - הש זך - כ טי - ה ים - נ - עי פת - י בה - טו רה - ע - נ

Am7 Dm Dm Gm

ה - ים - נ - עי פת - י בה - טו רה - ע - נ ים - מ

Gm Am7 Dm

ים - מ ני - קי - הש זך - כ טי

♩ = 104

Dm7 Gm Dm7 Gm Dm7 Gm

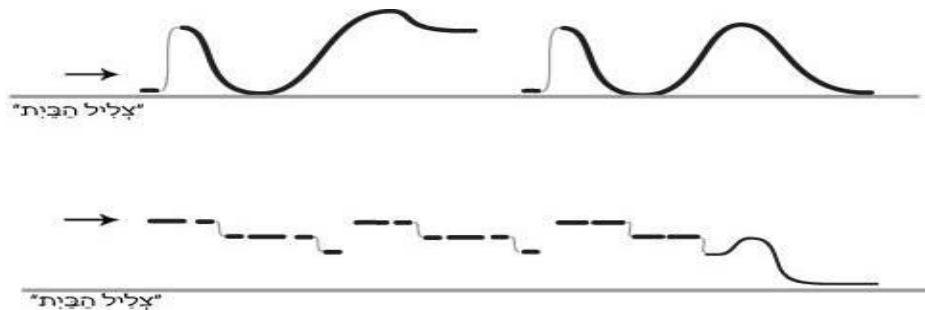
גם אב - אש חר - א ד - ני - פ - ל די - כ ני - דו - א שנה

1 Gm Am7 Dm 2 Gm Am7 Dm

ד - לי - גמ - ל ד - לי - גמ - ל

הצעות פעילות לשיר "אליעזר ורבקה"

- אפשר להתחיל בקריאת מילות השיר ובבירור המילים הבלתי מוכרות. מבחינים בחריזה המופיעה בצמדי השורות. אפשר לבצע את הקריאה בשלושה זוגות. בכל בית זוג אחד מגלם את דמותם של אליעזר ורבקה בהבעה המתאימה.
- שרים את השיר וחושבים כיצד המוסיקה מצליחה ליצור ניגוד בין הדמויות. משוחחים על התכונות המוסיקליות של כל מנגינה, ועל ההתאמה שלהן לדמויות השונות של יצחק ושל רבקה.
- שרים את התחלות המנגינות ומלווים את השירה בתנועות יד. בחוברת, מתבוננים בשני הרישומים. שרים ועוקבים אחריהם. מזהים מנגינה שיוצאת מ"צליל הבית" וחוזרת אליו ומנגינה שמתחילה מחוץ ל"צליל הבית" ורק בסוף חוזרת אליו. חושבים מה מוסיף המעקב ברישום להבנת המנגינות.

- שרים ומנצחים בתנועות יד במשקל המתאים לחלקי השיר: אי-זוגי או זוגי.
- אפשר לשיר את השיר על פי התפקידים: קבוצת בנים וקבוצת בנות. שמים לב מתי אליעזר שר על פי מנגינתה של רבקה ומשוחחים על אפשרויות שונות של פירוש.

פעילות שיתופית

בקבוצות – המחזת המפגש בין אליעזר ורבקה, בתוספת שירה, תנועה ונגינה.

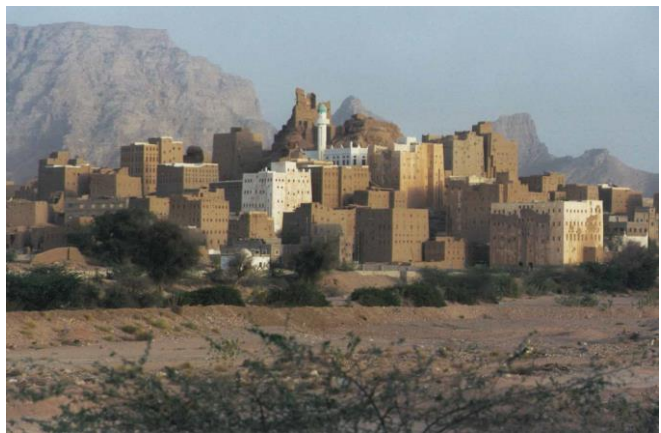
הרחבה

בחוברת: מתבוננים באיור המתאר את הסיפור התנ"כי ומשוחחים עליו. אפשר להביא את המקור התנ"כי: בראשית פרק כ"ד. תמונת המפגש בין אליעזר ורבקה צוירה על ידי ציירים רבים, לדוגמה: גוסטב דורה (Gustave Doré), ברתולומי אסטבן מוריליו (Bartolomé Estéban Murillo), רמברנדט ון ריין (Rembrandt Harmenszoon van Rijn), ניקולא פוסן (Nicolas Poussin), ג'ובני אנטוניו פלגריני (Giovanni Antonio Pellgrini) ואחרים. אפשר לשוחח עם הילדים על הסיפור המשתקף בתמונות.

רקוד חֲתָנָה חֲפְאֲנִי

מלים ולחן: עממי

קהילת יהודי תימן נחשבת לאחת הקהילות העתיקות ביותר בארצות ערב. ליהודי תימן מסורת מוסיקלית מפותחת, הכוללת אלפי פיוטים ולחנים. אחרי חורבן בית המקדש חל איסור על השימוש בכלי נגינה. העדה התימנית שמרה על האיסור, ובאירועים מסורתיים רבים, כתחליף לנגינה על כלי, מקישות הנשים על צלחות נחושת (צֶחֶן) באמצעות טבעת או כפית, והגברים מנגנים על גבי פח של שמן זית ריק או על גבי כלי בית שונים.

חבאן - נפה ועיירה בדרום המזרח הרחוק של תימן

חבאן היא עיר מחוז השוכנת בדרום מזרח תימן. ייתכן שהגיעו לשם יהודים כבר לאחר חורבן בית המקדש הראשון. בידודם איחד אותם, והם שמרו על היהדות ועל המסורת ברצף הדורות, גם לאחר עלייתם ארצה לאחר קום המדינה¹². הם גרים, בין השאר, במושב ברקת ובשכונת סלמה בתל אביב.

אירועי החתונה תופסים מקום חשוב בחיי המשפחה בקהילת חבאן, גם היום. בחבאן, סדר התרחשותם של אירועי החתונה התחיל בבקשת ידה של הכלה מאת הוריה, ובהמשך התקיימו אירוסין ושידוך. "כידאד" ול"חינא" מקום מרכזי בין האירועים הרבים שבהכנות לקראת החופה. ה"כידאד", טקס קליעת צמות לכלה, נערך בבית הכלה בליל שישי לאחר השידוך. טקס זה הוא ייחודי לקהילת יהודי חבאן. מלבישים את הכלה בשמלה שחורה, רקומה בשוליה, מאפרים אותה, עונדים לה תכשיטים וקולעים לה צמות דקות. לימור אפרתי, ממושב ברקת, שלחה לנו תמונות רבות, וביניהן תמונה שבה ניתן לראות את תהליך קליעת הצמות.

שי, י. (1997). "תהליכי השינוי ברפרטואר המוסיקלי המסורתי של החתונה בקרב יהודי חבאן". חיבור לשם קבלת ¹² תואר דוקטור לפילוסופיה.

קולעים צמות ללימור אפרתי ממושב ברקת, כחלק מטקס ה"כידאד"

טקסי החינא מתקיימים במהלך השבוע שלפני החופה, הן לכבוד החתן והן לכבודה של הכלה. באירועים אלה מורחים משחת חינה אדומה על כפות הידיים ועל כפות הרגליים, והמשחה משאירה על העור קישוט בצבע אדמדם. הטקס שלכבודה של הכלה מלווה בשירים מיוחדים, העוסקים בשינוי מעמדה של הכלה מרווקה לאישה נשואה, כמו גם שירים העוסקים בנושאים הקשורים לעולמה של האישה מחבאן. למוסיקה תפקיד חשוב באירועים אלה.

בתמונה, רואים את לימור, לבושה ומקושטת בתכשיטי כסף, בתהלוכה החגיגית בה מלווים אותה אל טקס החינא.

ריקוד החתונה, הוא קטע הנשמע בטקס החינא המסורתי, גם בימינו. שרים את השיר בערבית, בהיגוי חבאני. שיר זה ממחיש את הימצאותו של "צליל הבית", גם במוסיקה חוץ מערבית.

סולם: מודלי עם צליל מרכזי דו

משקל: חופשי

מבנה:
→ a b
x :|| y y'

בהקלטה זו, מנגינת הריקוד חוזרת ארבע פעמים. כל חלק מסתיים בצליל ארוך במיוחד. במנגינה שני חלקים a ו-b ובכל חלק שתי פסוקיות, שמנגינתן עולה ויורדת באופן הדרגתי.

פסוקית x יוצאת מ"צליל הבית" וחוזרת אליו, והיא חוזרת פעמיים. חלק b מתחלק לשתי פסוקיות: y עם סיום פתוח, ו-y' עם סיום סגור. פסוקית y מתחילה בקוורטה מעל "צליל הבית" וחוזרת לאותו הצליל. פסוקית y' מתחילה כמו פסוקית y, אך מסתיימת ב"צליל הבית".

ריקוד חתונה חבאני

מלים ולחן: עממי

נאת - ב - ל - א - נאת - ב - אל מעת - ס לם - קא - בו - א - קול - י

ואת - צ - אל - לין - ש - שא - ע - אל בעד - לא - א

לא - א - ת - וא - צ - אל - לין - ש - שא - ע - אל בעד - לא - א

הצעות פעילות לשיר-ריקוד חבאני

- בחוברת אפשר לקרוא על יהדות תימן ועל מסורות החתונה השונות, וכן להתבונן בתמונות. ייתכן שתלמידים גם יוכלו לספר על טקס חינוך שבו נכחו (תימן, מרוקו או כל קהילה אחרת).
- בעת ההאזנה לשיר, אפשר לדמיין את הטקס וללוות את השירה בהקשות ובתנועות ידיים. את הכיוונויות של המנגינות אפשר להראות בתנועות ידיים תוך תכנון הגעה לצליל היציב, "צליל הבית".
- יוצרים המחזה מוסיקלית: מושיבים את ה"כלה" במרכז החדר ומקשיבים לשיר. בתחילת כל פסוקית, אחד התלמידים ניגש כדי לברך את ה"כלה", וחוזר למקום עם השמעת "צליל הבית". שאר התלמידים מצטרפים בטיפוף לצלילי הצ'ון.

הרחבה

- בזוגות - מותחים קו אופקי כסימן לצליל המרכזי (כמו שמופיע בעמוד 35 בשיר "אליעזר ורבקה"). מאזינים למוסיקה ומציירים את היציאה מן הצליל המרכזי ואת החזרה אליו, על פי מבנה השיר
$$x : || y - y'$$
- חושבים על כלי בית מתאימים לליווי מוסיקלי ומביאים אותם לכיתה. שרים ומלווים בכלים אלה.

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- הבחנה בהבדלי אופי, בין מנגינות שונות בשיר.
- פתיחות ללימוד מוסיקה בסגנון לא מוכר.
- תחושה של יציאה ושל חזרה אל "צליל הבית" בשיר החבאני.

הצרות

תכנון שיעור 6 – דמויות ותרבויות

חלק	דקות	נושאים	פירוט
פתיחה	5	נושא השיעור	תאור אופי של דמות באמצעות שינויים במרכיבים מוסיקליים.
		ריכוז פנימי	הרפיה, נשימות, שחרור. האזנה בעיניים עצומות לשיר "אליעזר ורבקה".
גוף השיעור	30	"אליעזר ורבקה"	כמה דמויות משתתפות בשיר? מה מסופר בשיר? מבארים מילים לא מובנות ומספרים את הסיפור התנ"כי. שרים את השיר ונותנים לילדים לספר אחד לשני, בזוגות, כיצד מתארים במוסיקה את שתי הדמויות. שרים ומנצחים ומגלים שינוי במשקל. בחוברת: שרים ועוקבים אחר הרישומים ובודקים איזו מנגינה מתחילה ומסתיימת ב"צליל הבית".
		משימה יצירתית	ממחיזים את השיר בקולות, בתנועה ובנגינה.
		שיר-ריקוד חתונה חבאני	השיר השני קשור אף הוא לאחד מטקסי החתונה – טקס החינא. נותנים לתלמידים לספר מי השתתף פעם בטקס זה. מושיבים את ה"כלה" במרכז החדר ומקשיבים לשיר. בתחילת כל פסוקית בשיר, אחד התלמידים ניגש לברך את ה"כלה". ב"צליל הבית" הילד חוזר למקום. בריקוד החבאני, כמו בשיר "אליעזר ורבקה", המנגינה הראשונה מתחילה ומסתיימת בצליל הבית, ואילו המנגינה השנייה מתחילה מחוץ לבית ומסתיימת ב"צליל הבית".
סיכום וסיום	10	הבהרה	נותנים לתלמידים לספר מה למדו בשיעור, ומבהירים מונחים מוסיקליים: משקל זוג/אי זוגי, צליל הבית.
		הרחבה	מלווים את ריקוד החתונה החבאני בתיפוף על דרבוקה.
		הכללה	מראים לתלמידים תמונות אומנות נוספות המתארות סיפור תנ"כי זה.
			אפשר להציע לתלמידים להזמין אחד מבני המשפחה לבוא לשיעור המוסיקה וללמד שיר או ריקוד, השייך לתרבות הקהילה שלהם.

7: חוסר יציבות במוסיקה

יופי של צפרדע - מלים: שלומית כהן-אסיף, לחן: שרה שהם
קטע מתוך היצירה "צלילות" מאת צבי אבני

בשיעורים שלמדנו עד כה, שמנו לנו למטרה לפתח אצל התלמיד רגישות לתחושה טונלית במוסיקה. הדבר התבצע באמצעות לימוד קטעים מוסיקליים, בהם ניתן לחוש ולזהות את "צליל הבית" כצליל יציב. בשיעור זה, לעומת זאת, נלמד שיר ויצירה בהם "צליל הבית" אינו מודגש, ולעיתים קשה לזהותו. התוצאה יוצרת תחושה של חוסר יציבות, המאפיינת חלק מן המוסיקה של המאה העשרים. היצירה של צבי אבני נכתבה ב-1966 בתקופה בה התנסה המלחין במוסיקה אטונלית. בשיר "יופי של צפרדע", חוסר היציבות המלודית וההרמונית תואם את הטקסט.

מטרות

- התלמידים יחוו חוסר יציבות במוסיקה.
- התלמידים יכירו מצלול חדש המאפיין מוסיקה של המאה העשרים.
- התלמידים יתייחסו למושג "פרשנות" באמנות ובחיי היומיום.

יופי של צפרדע

מלים: שלומית כהן-אסיף
לחן: שרה שהם

הראיתי לאבא את הצפרדע בעשב השופע. אבא הביט בציור וחישב: "לפי האזנים והזנב, זה יפי של ארנב".	צירתי צפרדע בעשב השופע ואמא אמרה: "זה יפי של עכבר. אתה ממש מכשר".
"ואני צירתי צפרדע ואני צירתי צפרדע, כמו שאני יודע!"	"אמא, אמא, זאת צפרדע. זה לא עכבר!"

השיר הוא יצירה אמנותית, בה שירת המקהלה ונגינת הפסנתר מעצימים את הביטוי הרגשי של הטקסט. הדובר הוא ילד, המספר על תגובות הוריו לציור שצייר. תגובת האם היא לפרש את הציור, ולשבח את הילד. האב חושב יותר, וגם הוא מפרש את הציור, אך בדרך אחרת. הילד אינו מוותר על הבעת כוונתו, בחזרה עיקשת. הוא גם מצהיר על יכולתו לצייר בשלב זה. השיר פותח כר נרחב לדיון ולפרוש.

סולם: סי במול מז'ור עם סיום בדו מז'ור

משקל: 4/4

מבנה: סטרופי עם שינויים

	1		2	
→ פתיחה	בית ראשון		בית שני	
	אמא	ילד	אבא	ילד
	1-4	5-12	13-22	23-34
				35-44

הפתיחה יוצרת אווירה בהירה וקלילה בעקבות שימוש בסולם מז'ורי, מקצבים והרמוניה בסגנון ג'אז (נונאקורדים ללא פתרונות) ומרחב גדול בין שני הרבדים של הליווי בפסנתר (בין יד ימין לבין יד שמאל).

בבית הראשון הילד מספר על ציורו בהתלהבות – במיפעם מהיר ואנרגטי. נכנסת דמות האם – באינטונציה חדשה, בקפיצה גדולה כלפי מעלה לצליל ארוך ומודגש בתחילת המילה "יִפִּי", ולצליל עוד יותר גבוה במילה "אתה ממש מוכשר". ההצהרה חוזרת פעמיים.

הילד מגיב, בהתרגשות: "אמא, אמא, זאת צפרדע. זה לא עכבר!" בצלילים לא צפויים, גבוהים יחסית, וליווי עם מעברים הרמוניים לא צפויים. הפסנתר מאריך ומחזק אווירה זו.

בבית השני האב מתבונן וחושב לפני שהוא מביע את דעתו. המוטיבים של הבית הראשון ושל הבית השני דומים, אך לרוב לא זהים.

החלק הסוגר, מדגיש את התרגשותו של הילד בהצהרה נחרצת. הוא מגיע עד לצליל סול בתיבה 41 "ואני ציירתי צפרדע...". החל מתיבה 35 נוצרת תחושה של התקרבות אל "צליל הבית" בקדנצה נרחבת של דו מז'ור. בארבעת התיבות האחרונות הילד חוזר שוב ושוב על צליל דו. השיר התחיל בסי במול מז'ור והסתיים בדו מז'ור.

42 Ab7/Eb C/G F#m Ab Bb C

תי- ייך- צ ע - ד- צפר ני- א - ש כמו ע - ד - יו

יופי של צפרדע

מלים: שלומית כהן-אסיף

לחן: שרה שהם

System 1 (Measures 1-4): Chords: Bb, Eb, C7, Eb/F. Lyrics: - - - - -

System 2 (Measures 5-8): Chords: F/C, Bb9, Eb9, G13/D, G13. Lyrics: עכ-של פי - יו זה רח אממא-א - ו - ע - פ-שו-ה שב-ע - ב - ע - ד - צפרתייך

System 3 (Measures 9-12): Chords: E7, C/G, F9, Ab/Bb. Lyrics: בר שרמכ משמ תודא

12

א - תה מ - מש מכ - שר

Ped.

13

A^b7

E^b/F

א - מא

Ped. Ped. Ped. Ped.

15

Am/E

C⁶/D

B/D#

F#m/B

א - מא ע - ד - צמורה בר - עכ לאזה

Ped. Ped. Ped. Ped. Ped.

18 E A D9

Red. Red. Red.

21 Gm7 Bb/C F9/C Bb9

ב - ע - ד - פר חצ את בא - א - ל תי - אי חר

Red. Red. Red. Red. Red. Red.

25 Db/Eb Ab9

ע - פ - שו - ה שב - ע יור - צ - ב - בית ה בא - א

Red. Red. Red. Red. Red.

28 Db13/F B/Db Db13 Gb7/Db Gb7 Ab7/Eb G13/D

אר של פי - יו זה נב - ז - ה - 1 ים - נ - א - ז - ה - פי - ל שב - ח - 1

Red. Red. Red. Red. Red. Red.

32 E♭ C/G E♭/F C♯m/F E Dm

נב נב אר של פי - יו זה נב אר - ני-א- צ יי-ר

Ped. Ped. Ped. Ped. Ped. Ped. Ped.

36 F/G Em G/A Dm7

- ד - צפרתי ע - ד - צפרתי ני-א- צ יי-ר ע - ד - צפרתי ני-א- צ יי-ר

Ped. Ped. Ped. Ped. Ped. Ped. Ped.

40 G Em Am

ן - א - ני צ יי-ר - תי ו - א - ני

Ped. Ped. Ped.

42 Ab7/E♭ C/G F#m Ab B♭ C

צ יי-ר תי-ד צפר ע - ד - צפר ני-א ש כמו יו - ד - ע

Ped. Ped. Ped. Ped. Ped. Ped.

הצעות פעילות לשיר "יופי של צפרדע"

- אפשר לקרוא בחוברת על המשוררת שלומית כהן אסיף, שדמותה אולי מוכרת לתלמידים.
- בקבוצות דנים בטקסט של השיר. על מה מסופר בשיר? מה מרגיש הילד?
- אפשר להציג את הטקסט: את הדמויות השונות ואת הרגשות שזיהו התלמידים.
- מאזינים למוסיקה ומשוחחים מה תורמת המוסיקה להבנת הטקסט?
- מאזינים ומנסים להצביע כששומעים את "צליל הבית". יש להניח שילדים יצביעו במקומות שונים. מצטרפים לשירה במוטיב החוזר ("ואני ציירתי - "). משוחחים – איך מרגישים עם חוסר היציבות בשיר? ממשיכים "כמו שאני יודע" ומשוחחים - איך משפיע הסיום היציב?
- סיכום בקבוצות – תלמידים מספרים על מקרים דומים שקרו להם.

הרחבה

שיר נוסף מאת שלומית כהן אסיף, "כשעצוב לי", מובא כאן כהרחבה. שני השירים מבטאים את עולמו הפנימי של ילד, המביע את כאבו מתגובותיהם של מבוגרים שאינם מצליחים להבין לנפשו.

- אפשר לקרוא את השיר "כשעצוב לי" מאת שלומית כהן אסיף. אפשר לשאול או לשוחח בקבוצות: איך הייתם רוצים שיתייחסו אליכם כשעצוב לכם?

כְּשֶׁעֶצֹב לִי

מאת שְׁלוֹמִית כֶּהֶן-אֶסִיף

אֶמְרֵתִי לְאִמָּא: "עֶצֹב לִי!"
"לָךְ תִּשְׁקָה אֶת הָעֵצִיצִים, " אִמָּא אָמְרָה.
הִשְׁקִיתִי
וְלֹא עָזַר.
הָעֶצֶב לֹא עָבַר.

אֶמְרֵתִי לְאָבִא: "עֶצֹב לִי!"
"אִזְ תִּשִּׁיר שִׁירִים, " אָבִא אָמַר.
שָׁרְתִי
וְלֹא עָזַר.
הָעֶצֶב לֹא עָבַר.

אֶמְרֵתִי לְסִבָּא: "עֶצֹב לִי!"
סִבָּא לָטַף לִי אֶת הַצְּנֹאֵר,
"סִפֵּר מֵה קָרָה,
אֶל תַּחֲסִיר דָּבָר."
וְהָעֶצֶב עָבַר.

קטע מתוך היצירה "צלליות"

מאת צבי אבני

בשנת 1966 קיבל צבי אבני פרס אקו"ם עבור היצירה "הרהורים על דרמה". לקראת הטקס, התבקש לכתוב יצירה קאמרית לחליל ולכלי הקשה והוא כתב את "צלליות".

היצירה "צלליות" שייכת לתקופה השנייה ביצירתו של אבני, לאחר חזרתו מארצות הברית. בתקופה זו עסק רבות בשילובים חדשים: בין תיווי מסורתי לתיווי חדשני, בין טונאליות ואטונאליות, ובין המלוודי למופשט. היצירה "צלליות" חוברה בסדרה של 12 צלילים דודקפוניים והיא משלבת בין מרכיבים מתוך מסורת מזרחית לבין מרכיבים מודרניים. ביצירה נתן המלחין ביטוי מוסיקלי לדימוי בעל תוכן חוץ מוסיקלי. האנלוגיה למשחק צלליות של תנועה מבעד לסדין, הופך אצלו למשחק בין חליל צד לבין כלי הקשה, כשהאחד משמש כצל של השני.

הכלים המשתתפים בקטע נכנסים בהדרגה. ההבדלים בגוונים השונים של הכלים יוצרים מצלול מיוחד, המשתנה לאורכה של היצירה. אם זאת גם כשהם נשמעים יחד, ניתן לזהות את קו הנגינה של כל כלי וכלי. הקטע מתוך יצירה זו מובא כדוגמה נוספת למוסיקה בעלת תחושה של חוסר יציבות.

תוכן צלילי: 12 צלילים דודקפוניים

משקל משתנה: 5/8, 4/8, 3/8

מבנה הקטע מתוך היצירה:

→	a	b	c
	1-29	30-44	45-85

הקטע, מתוך הפרק השני של היצירה, מתפתח בשלושה שלבים. הגבולות ביניהם נקבעים על ידי שינוי ברור במצלול (ראו תרשים בעמוד 40 בחוברת) ולא על ידי מנוחות או הגעה לטוניקה. בהתחלה (חלק a) מערכת של שלוש תיבות סיניות משמיעה מוטיבים בעלי שלושה צלילים בגבהים שונים. המשקל בפתיחה משתנה בכל תיבה - משלוש שמיניות, לארבע שמיניות, לחמש שמיניות וחוזר חלילה, כשהדגש הוא תמיד על הפעמה הראשונה. שינויי המשקל גורמים לכך שהמוטיבים הולכים ומתרחבים. לאחר ההכרזה של מערכת התיבות הסיניות, נכנס חליל הצד והופך לכלי המוביל. תבנית המקצב שנשמעה בתיבות הסיניות, עוברת לחליל ועל בסיס המקצב, מפתח החליל מוטיבים חדשים. מנגינת חליל הצד מגיעה לצלילים מאוד גבוהים.

ההמשך (b) מתחיל במצלול חדש שבו משתלבים חליל צד עם תוף צבאי ועם מצילה, הנשמעת בשקט. החלק השני מסתיים ב-flutter וטרילים בחליל צד. בחלק השלישי (c) נשמעים צליליהם של תופי הטום-טום, המנגנים סולו ארוך שבתוכו נשמעים צליל בודד של מצילה ושל תיבה סינית. בסיומו של קטע זה נשמע צלילו של חליל הצד.

קטע מתוך "צֶלְלִיּוֹת"

מאת צבי אבני

II

Presto e ritmico (♩ = 126)

The musical score is written for two Trombone parts, T. Bl. and W. Bl. (Trombone II). It consists of six systems of music, each with a treble clef staff and a bass clef staff. The key signature is one flat (B-flat major/D minor). The time signature changes from 3/8 to 4/8 and back to 3/8. The tempo is marked 'Presto e ritmico' with a quarter note equal to 126 beats per minute. The score includes various dynamics such as *f*, *mf*, *p cresc. poco a poco*, and *ff*. Measure numbers 5, 9, 13, 17, and 21 are indicated in boxes. The score features complex rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. A fermata is present in measure 21, and a breath mark is shown above it. The piece concludes with a final *f* dynamic in measure 24.

25 (8va)-----
mf

29
 Sn. Dr. snares off
 Cymb. *p*

33
 flutter.
pp <
 (Sn. Dr.) *pp* < on the rim

37
 (Sn. Dr.) (shot) *sfz* ord. snares on *f* *f* *f* *f*

41
 (smorz.) *pp*
 Cymb. *pp* 3 Tom-t. *p*

45

(Tom-t.)

Cymb.

49

tr

ppp

54

3 Tom-t.

ff

59

Cymb.

Tam-t.

mp

pp

64 *meno mosso, rubato*

mp

p

Sn. Dr.

Cow Bell (Cymb.)

68 *p* (Tam-t.)

tr

mf

73

3 Tom-t.

(Cow Bell) *pp*

cresc. poco 13

(Cymb.) *p* (Tam-t.)

77

p

pp 3 3 3

81

pp 3 3 3

85 *lunga* **Tempo I**

pp cresc.

(Tom-t.) *tr*

ppp

90

ff

ff

pp

הצעות פעילות לקטע מתוך היצירה "צלליות"

- **כהכנה לקראת האזנה** אפשר לתת לתלמידים להציג שיחות מסוגים שונים, כמו: שיחה בה האחד נכנס לדברי השני, שיחה בה כל אחד מדבר בתורו, שיחה באווירה נעימה / כועסת / נלהבת וכיוצא בזה.
- **מאזינים למוסיקה, מרימים אצבע** בכל פעם שמתחיל חלק חדש, ומשוחחים מה שומעים במקום זה ביצירה.
- **בחברת:** מתבוננים באיורי כלי הנגינה. מאזינים ומצביעים בכל פעם על האיור של קבוצת הכלים הנשמעת. חושבים על היחסים בין הכלים בכל חלק.
- **תנועה בהתאם לכלי הנבחר:** מאפשרים לכל תלמיד לבחור בכלי נגינה שאהוב עליו מתוך היצירה. מאזינים למוסיקה ומתנועעים על פי צלילי הכלי.
- **משוחחים** כיצד התנועה עזרה לחוש יציבות או חוסר יציבות בקטע.
- **חושבים:** מדוע נקרא הקטע "צלליות"?

פעילות יצירתית

מאלתרים "שיחה" בכלי הקשה מתוך אוסף הכלים הנמצא בכיתה. משתמשים ברעיונות מוסיקליים מתוך "צלליות".

הרחבה

אפשר להשוות בין היצירה "צלליות" לבין יצירות נוספות שנלמדו בנושא "צליל הבית" ו"יציבות וחוסר יציבות" ולשוחח על הרגשות הנוצרים בעקבות ההאזנה ליצירות.

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- הבחנה בין "יציבות" ל"חוסר יציבות" במוסיקה.
- זיהוי מצלולים בשילובי כלים שונים.
- אלתור "שיחות" בנגינה.
- התייחסות לרגשות ולהכרה בדעות שונות.

להרחבת אוצר המילים, כאשר משוחחים על רגשות, מצורף דף מתוך ספרו של דניאל גולמן, אינטליגנציה רגשית¹³.

כעס

זעם, סערה, תרעומת, טינה, רוגז, תסכול, הטרדה, איבה, עוינות

עצב

צער, יגון, צרה, קדרות, דכדוך, מרירות, ייאוש, פגיעה, רחמים-עצמיים, בדידות, מלנכוליה, דיכאון

פחד

חשש, חרדה, עצבנות, דאגה, תדהמה, אימה, בהלה, חשד, פיקפוק, מתח

הנאה

שמחה, אושר, נחת, עליזות, רינה, נעימות, גאוה, סיפוק, אקסטזה, הקלה, רווחה, שחרור, שביעות רצון, עונג, שעשוע, בידור, רטט, ריגוש, נחת-רוח

אהבה

קבלה, ידידות, בטחון, רעות, טוב-לב, אדיבות, קירבה, זיקה, משיכה, מסירות, התמסרות, נאמנות, הערצה

הפתעה

הלם, זעזוע, תדהמה, השתאות, פליאה

סלידה

בוז, גועל, שאט נפש, דחייה, תיעוב

בושה

אשמה, מבוכה, עגמת נפש, חרטה, מוסר כליות, השפלה, התנצלות.

הערות

¹³ Goleman, D. (1996).. *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. Bantam Books.

תכנון שיעור 7 – חוסר יציבות במוסיקה

פירוט	נושאים	דקות	חלק	
חוסר יציבות במוסיקה	נושא השיעור	5	פתיחה	
הרפיה, נשימות, שחרור. האזנה להתחלה של "צלליות", כדי ליצור אווירה שונה באופיה מן השיעורים הקודמים.	ריכוז פנימי			
אפשר לקרוא על המשוררת, שלומית כהן אסיף. בזוגות או בקבוצות של שלוש, קוראים את מילות השיר מתוך החוברת ודנים על מה מסופר, ומה מרגיש הילד. אפשר להציג את הטקסט. מאזינים למוסיקה וחושבים האם היא תורמת להבנת הטקסט מנסים לזהות את "צליל הבית". סיכום בקבוצות: התלמידים מספרים על מקרים דמים שקרו להם.	"יופי של צפרדע"	30	גוף השיעור	
כהכנה ליצירה: מציגים סוגים שונים של שיחות בדיבור, בפנטומימה או בנגינה. מאזינים ומרימים אצבע כשמתחיל חלק חדש. משוחחים מדוע תלמידים הצביעו במקומות אלה. בחוברת: מאזינים ומצביעים על הכלים הנשמעים. מאזינים ומתנועעים על פי צלילי הכלי שהתלמיד בחר. משוחחים כיצד התנועה עזרה לחוש יציבות או חוסר יציבות במוסיקה.	"צלליות"			
מאלתרים "שיחה" בכלי הקשה כיתתיים.	משימה יצירתית			
נותנים לתלמידים לספר מה למדו בשיעור ומשתמשים במילים "יציבות" ו"חוסר יציבות".	הבהרה הרחבה הכללה	10	סיכום וסיום	
אפשר לקרוא את השיר "כשעצוב לי" מאת שלומית כהן-אסיף.				
מתן כבוד להבעת רגשות ולהבעה של דעות שונות.				

8: שונה או דומה?

מנואָט בַּסּוּל מְזוּר מְתוּךְ מַחְפָּרַת הַתּוּיִם שֶׁל אֶנְה מְגַדְלָנְה - יוֹהַן סְבִסְטְיָאן בְּאָךְ
מנואָט בַּסּוּל מְזוּר - יוֹהַן סְבִסְטְיָאן בְּאָךְ, עֵבּוּד-אֶרְז טל

השיעור הזה מתבסס על השוואה בין יצירה מקורית לבין עיבוד קולי שלה. בתהליך ההשוואה יתייחסו התלמידים למושג "דומה", בניסיון לראות אלו רעיונות מוסיקליים נשמרים בעיבוד, אילו רעיונות עוברים שינוי וכיצד ניתן לחקות צלילים של כלי נגינה באמצעות הקול האנושי. גם ביצירה זו, ננסה לזהות את "צליל הבית", באמצעות תנועה, רישום ושירה.

מטרות השיעור

- התלמידים יזהו את "צליל הבית" ביצירה.
- התלמידים יכירו עיבודים של המנואט ויתייחסו למושג "דומה".
- התלמידים יבחינו בחיקוי צלילי כלי נגינה באמצעות הקול.

מנואָט בַּסּוּל מְזוּר

מְתוּךְ מַחְפָּרַת הַתּוּיִם שֶׁל אֶנְה מְגַדְלָנְה מֵאֵת יוֹהַן סְבִסְטְיָאן בְּאָךְ

המנואט הוא מחול צרפתי, בעל טמפו מתון ובמשקל של שלושה רבעים. מקורו בריקוד כפרי שאומץ על ידי אנשי אצולה וחצרות מלכים. הריקוד היה אהוד על מלחינים, וכך נכלל בבלטים, באופרות וביצירות רבות ברחבי אירופה. את הריקוד מאפיינות פסיעות קטנות (menu בצרפתית = קטן, זעיר) וכן גם קידות בסיום כל חלק. באולמות המלוכה יצרו הרקדנים מסלול של האות "S", האות הראשונה של המילה "סלוט", שפירושה ברכת המלך. במרוצת הזמן הוחלף המנואט בריקודים אחרים, אך הוא נשאר בפרקים של סימפוניות ושל סוויטות, כמוסיקה להאזנה בלבד.

קטע זה, אחת היצירות הידועות של יוהאן סבסטיאן באך, היה מיועד לשרת את הצעדים הראשונים של לימוד נגינה במקלדת. הקטע מפתח מיומנות של ארטיקולציה (לדוגמה לגטו, סטקאטו), של שילוב שני קולות המשלימים זה את זה, ושל הבנה התחלתית של פיתוח מוטיב.

הצרות

סולם: סול מז'ור

משקל: 3/4

מבנה:

→	a	:		:	b	:	
	x		x'		y		z
	1 - 8		9 - 16		17 - 24		25 - 32

ב"מנואט בסול מז'ור" שני חלקים, a ו-b.

בחלק a שתי פסוקיות: x עם סיום פתוח ו-x' עם סיום סגור. מנעד המנגינה בחלק a מתרחב בצורה הדרגתית מקווינטה לסקסטה, לאוקטבה ובסיום- לדצימה.

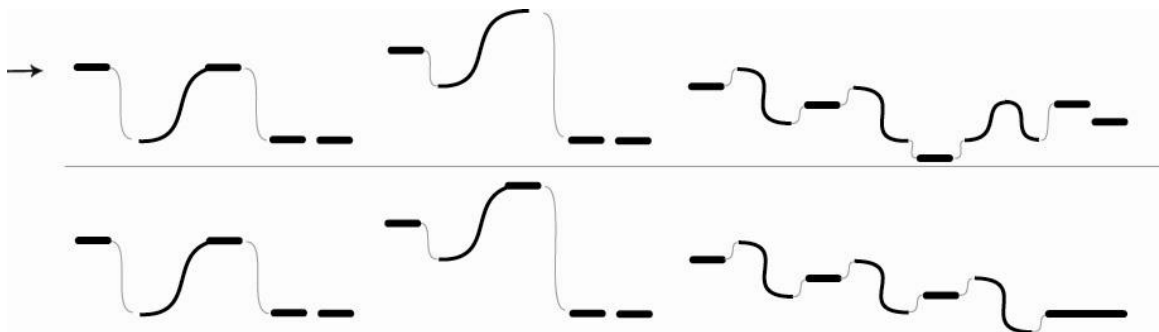
חלק b, חוזר אף הוא פעמיים ויש בו ריבוי סקוונצות ומודולציה לסולם רה מז'ור. מנעד המנגינה מתרחב כלפי מעלה וגם כלפי מטה ומגיע באקורד האחרון לשתי אוקטבות.

בשני חלקי המנואט בולטת סימטריה, כשהאורך של כל חלק הוא שמונה תיבות. מקומות המנוחה, הן הפתוחים והן הסגורים, צפויים. גם בואו של הסיום צפוי.

היצירה היא דו-קולית עם קולות עצמאיים. הקול השני יוצר מילוי לקול הראשון והוא בולט במיוחד במקומות בהם מסתיים הקול הראשון בצליל ארוך.

בשתי התיבות הראשונות, יש ביסוס של הטוניקה, בהמשך התרחקות, ולאחר מכן חזרה ל"צליל הבית". בחלק b, ההתרחקות מצליל הטוניקה היא לזמן ממושך יותר, והטוניקה נשמעת בבירור, רק בהתחלה ובסיום החלק.

חלק a

פיתוח מוטיב

פיתוח המוטיב מתרחש במקצב.

חלק a מבוסס על תבנית מקצב אחד

שמתרחב ל:

בחלק b מופיע פיתוח מקצב בשילוב עם פיתוח מלודי והרמוני. בנוסף לפיתוח המקצב של חלק a מופיעות במנגינת המנואט מקצבים נוספים:

תיבה 21

תיבה 28

תיבה 31

פיתוח רעיונות על פי נושא מופיע גם בציורי ילדים, לדוגמה:
ציור של קאי, בן 7, בעקבות הצייר קנדינסקי.

מנואט בסול מז'ור

מתוך מחברת התווים של אנה מגדלנה

מאת ירחן סבסטיאן באך

Allegro moderato ♩ = 120-132

Musical notation for measures 1-6. The piece is in G major (one sharp) and 3/4 time. The tempo is Allegro moderato (120-132 bpm). The first system shows measures 1 through 6. The right hand (treble clef) features a melodic line with eighth and sixteenth notes, often beamed together. The left hand (bass clef) provides a steady accompaniment with quarter and eighth notes. The dynamic marking is *mf* (mezzo-forte).

Musical notation for measures 7-11. The right hand continues with a similar melodic pattern. The left hand accompaniment remains consistent. The dynamic marking changes to *mp* (mezzo-piano) starting at measure 9.

Musical notation for measures 12-16. The right hand melody continues. The left hand accompaniment features some longer note values. The dynamic marking is *p* (piano) starting at measure 12.

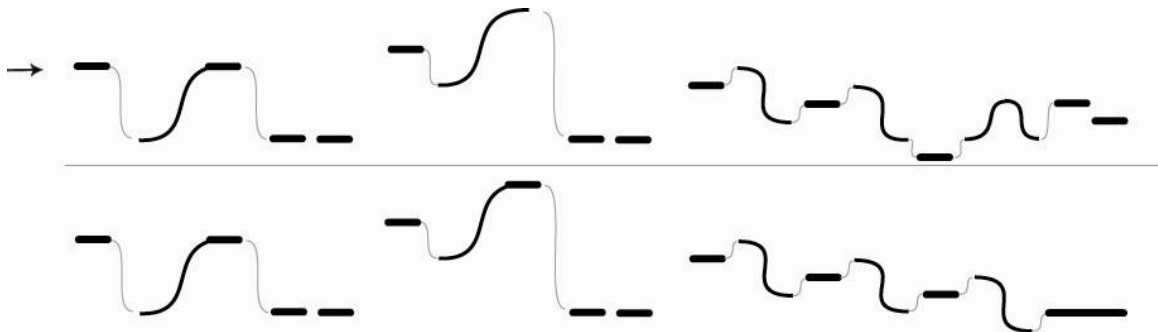
Musical notation for measures 17-21. The right hand melody continues with some chromatic movement. The left hand accompaniment is steady. The dynamic marking is *p* (piano).

Musical notation for measures 22-27. The right hand melody continues. The left hand accompaniment features some longer note values. The dynamic marking is *f* (forte) starting at measure 24.

Musical notation for measures 28-30. The right hand melody continues. The left hand accompaniment features some longer note values. The dynamic marking is *p* (piano) starting at measure 28.

הצעות פעילות ליצירה "מנואט בסול מזור" מאת באך

- אפשר להתחיל בצפיה ביוטיוב, בביצוע של המנואט, או בהסבר מהו מנואט.
- מאזינים למנואט וחושבים, האם המנגינה מוכרת? מהיכן? המנואט שכיח בלימודי הנגינה לפסנתר. כדאי לשאול את התלמידים מי מהם מנגן את הקטע, ואף לתת "במה" לנגינה, במידת האפשר.
- אפשר להאזין, לנצח ולגלות את משקלו של המנואט. נזכרים בריקוד הוואלס שנלמד בשיעורים הקודמים שגם בו מופיע המשקל המשולש.
- מאזינים ורוקדים במרחב החדר. בסיום כל חלק קדים קידה.
- חושבים: איזו תחושה נוצרת בסיומי החלקים? האם ניתן לצפות מתי תגיע מנוחה? באיזו מידה מרגישים "יציבות" או "חוסר יציבות"?
- יוצרים "מראה" על פי המוסיקה. לאחר הביצוע מתייחסים בתנועות ובשיחה, לעליות, לירידות, לסקוונצות, לסיומים פתוחים או סגורים ולהגעה אל "צליל הבית".
- בחוברת: עוקבים אחר רישום של חלקו הראשון של המנואט בסול מזור. מתארים את המשך בתנועות ידיים.
- שרים את מנגינת המנואט בשפת המקצב או בהברות. מביעים בשירה את המנוחות ואת הסיום, באמצעות צליל רך, עדין ושקט, וכן באמצעות האטה.
- בחוברת מזהים ברישום את מקומות המנוחה והסיום.
- בחוברת: מתבוננים ומשווים בין התבניות המלודיות שברישום. חושבים במה הן דומות ובמה הן שונות.
- אפשר לרשום על הלוח את תבנית המקצב הבולטת, המופיעה בתחילת הקטע. מאזינים למוסיקה ומצביעים בכל פעם ששומעים תבנית מקצב זו. ניתן גם לרשום את המקצב של חלק a, להקיש אותו ברצף, ולשיר אותו עם שמות המקצבים.
- ריקוד בקבוצות: כל קבוצה מתכננת ריקוד לחלק של המנואט, תוך התייחסות למרכיבים שנלמדו.

מנואט בסול מז'ור

מאת יוהן סבסטיאן באך, בעבודו של ארז טל

למנואט בסול מז'ור מאת באך בוצעו עיבודים רבים, בסגנונות שונים. העיבוד בתקליטור שלנו נכתב על ידי ארז טל להרכב קולי בהשתתפות ארבעה זמרים: סופרן, שני טנורים, ובס. בשל נוחות השירה הם שרים בסולם מי מז'ור. ההבדלים בין קול נשי לקול גברי בביצוע הווקאלי, מבליטים את ההבדלים בין הקו המלודי העליון לקו המלודי התחתון.

הקטע חוזר שלוש פעמים, כל פעם בשינויי סגנון: בפעם הראשונה, ביצוע קולי על פי המקור לפסנתר, בפעם השנייה שינויי מקצב, המזכירים סגנון סווינג בג'אז, ובפעם השלישית, חיקוי כלי נגינה בסגנון רוק ו'רגאי, בארבעה רבעים. בסיום חוזרים למשקל המשולש ולאסתטיקה של המנואט המקורי. לשם השוואה, מופיעים בהמשך ההתחלות של שלושת העיבודים.

העיבוד הראשון

$\text{♩} = 125$

Soprano
Bass

7

S
B

העיבוד השני

$\text{♩} = 140$
light swing eights

S
T 2
B

39

S
T 2
B

העיבוד השלישי

הצעות פעילות ל"מנואט" בעיבוד קולי של ארז טל

- מאזינים למנואט מאת באך בביצוע ווקאלי, ומשוחחים מדוע יוצרים עיבוד של מוסיקה שנכתבה לפני 300 שנה.
חושבים: מי שר כל רובד של המנגינה? בחוברת (עמוד 45) רואים תמונות של הזמרים ושל שמות הקולות. אפשר גם ללמוד את המילה "אלט" – הקול הנמוך יותר של נשים, שאינו מופיע בביצוע זה.
- מאזינים שוב ומגלים במה דומים ובמה שונים שלושת העיבודים.
עיבוד ראשון: מזהים את השירה של הסופרן ושל הבס ומצטרפים בשירת הברות, כמו לו, דו.
עיבוד שני: שמים לב לשינויי המקצב, תוך הארכת משך הצלילים בסגנון ג'אז, ומקיישים את המקצב בשקט.
עיבוד שלישי: מזהים את החיקוי של כלי הנגינה, באמצעות קולות הזמרים בסגנון רוק ורגאי, ומצטרפים בקולות. חושבים באיזה חלק היה נוח לשיר ובאיזה חלק - קשה, ומדוע.
אפשר להרחיב את השיחה באמצעות שאלות נוספות, הקשורות לטעם מוסיקלי, כגון "איזה עיבוד אוהבים במיוחד?" ולבקש מן התלמידים ולהסביר את תשובותיהם.

פעילות שיתופית

בוחרים בשיר אהוב וממציאים לו עיבוד בקולות ובכלי נגינה.

סיום

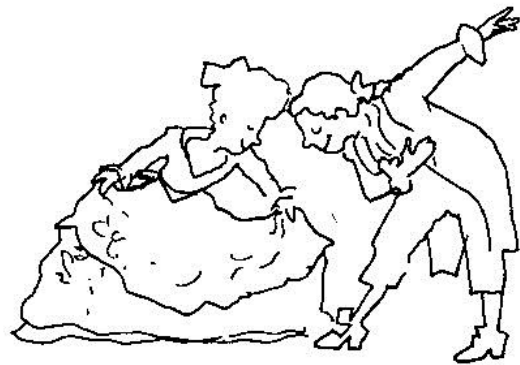
חוזרים וקוראים על מאפיינים של "צליל הבית" בחוברת (עמוד 22), מוסיפים ומרחיבים:

- צליל שנותן תחושה של יציבות.
- צליל שמופיע בסיום קטע ולפעמים גם בתחילתו.
- כאשר מגיעים ל"צליל הבית" מרגישים שהגענו ליעד.
- שם אחר ל"צליל הבית" הוא "טוניקה".

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- הכרת "מקור" ו"עיבוד".
- שירה של מנגינת המנואט בדרכים שונות.
- פיתוח חשיבה יצירתית.

הצרות

תכנון שיעור 8 – שונה או דומה?

פירוט	נושאים	דקות	חלק
מוסיקה "דומה" – מוסיקה שחוזרת בשינוי.	נושא השיעור	5	פתיחה
הרפיה, נשימות, שחרור. האזנה למנואט בעיניים עצומות. מדמיינים אולם ריקודים בארמון, נשים וגברים בלבוש מפואר.	ריכוז פנימי		
אפשר לצפות בריקוד המנואט ביוטיוב. מאזינים ומנצחים. מגלים משקל משולש (גם ב"וולס" מאת בטהובן). רוקדים במרחב החדר ובסיום כל חלק קדים קידה מול הילד הקרוב ביותר. אפשר לנסות לרקוד בזוגות. חושבים: האם אפשר היה לצפות מתי לקוד קידה? (השוואה עם "צלליות"). מבצעים "מראה" והתלמידים מדברים על מרכיבים מוסיקליים הבאים לידי ביטוי בתנועות. שמים לב לחזרה אל "צליל הבית". מבצעים את ה"מראה" בליווי שירה. בחוברת: עוקבים אחר הרישום, מזהים מנוחה וסיום, משווים בין התבניות המלודיות. מתכננים ומבצעים ריקוד בקבוצות.	"מנואט בסול מז'ור" - המקור	30	גוף השיעור
מאזינים לעיבודים הקוליים ומספרים מה משתנה בכל עיבוד, ומה דומה. חושבים: מדוע יוצרים עיבודים של מוסיקה שנכתבה לפני 300 שנה?	"מנואט בסול מז'ור" - בשינוי		
בוחרים שיר ומבצעים אותו באופן דומה למקור.	משימה יצירתית		
הילדים מספרים מה למדו בשיעור, ונותנים דוגמאות של המושג "דומה" במנואט בסול מז'ור.	ה בהרה ה רחבה ה כללה	10	סיכום וסיום
משוחחים על תמונת האריגה בעמוד 44 בחוברת. האם הצבעים מזכירים את גווי הקולות ששמענו בעיבודים של המנואט?			
נותנים דוגמאות של דברים דומים, אך לא זהים, בסביבה שלנו.			

9: זהה - שונה - דומה?

רקוד סיני מתוך "מפצח האגוזים" מאת פיוטר צ'יקובסקי
פּרַח הַיִסְמִין - שִׁיר עֲמָמִי סִינִי

במסגרת תהליך הלמידה של "צלילי המוסיקה" למדו התלמידים מגוון רחב של יצירות מארצות שונות, בסגנונות שונים, ומאת מלחינים שונים. כמו כן למדו שירים באמהרית ובצרפתית (בחוברת הראשונה), ובאנגלית וערבית, בהיגוי חבאני, בשנה זו. בשיעור זה נחשפים התלמידים לשפה חדשה ולתרבות חדשה, באמצעות השיר הסיני העממי "פרח היסמין". השיעור כולל גם יצירה של המלחין הרוסי, פיוטר צ'יקובסקי - "ריקוד סיני" מתוך "מפצח האגוזים". בתקופה הרומנטית כתבו מלחינים מארצות המערב יצירות הקשורות לתרבויות המזרח הרחוק מבלי שביקרו במקומות אלה. כך נתנו ביטוי מוסיקלי לאופן שבו תיארו לעצמם את התרבות הרחוקה, כמו למשל "מרש טורקי" מאת מוצרט, "ריקוד ערבי" מאת גריג, "ריקוד סיני" מאת צ'יקובסקי, ועוד.

שיעור זה הינו אחד השיעורים האחרונים של השנה. לימוד השיר והיצירה מאפשר, בין השאר, חזרה על נושאים מוסיקליים שנלמדו, כגון: זהה, שונה ודומה במוסיקה, הגעה ל"צליל הבית", מקור ועיבוד, הכרת כלי נגינה, ועוד.

מטרות

- התלמידים ישירו שיר בשפה הסינית.
- באמצעות המוסיקה התלמידים יכירו מעט מן התרבות הסינית.
- התלמידים יבחינו בין זהה, שונה ודומה במוסיקה.

פּרַח הַיִסְמִין

שִׁיר עֲמָמִי סִינִי

חאוּ יי דוּ מְיִי _ לִי דֵה מוֹלִי _ חוּאַה	בעברית:
פֶּן פֶּנְג מְיִי לִי _ מוֹן צִי יָה	הוּ, מָה יָפָה הוּא פֶּרַח הַיִסְמִין
יוּ שְׂיֵאנְג _ יוּ בַאי _ זֵין זֵין _ קְחוּאַה	בִּיפִיו לְעֵינֵי נִגְלָה
זֵיאַנְג _ וּוּ _ לַאי טֵיאַנְג נִי טֵיאִי _ שְׂיֵא	צָבְעוּ לָבוֹן וְרִיחוּ נִפְלֵא
סוּנְג גֵיִי _ בְּנֵה זֵין _ טֵיֵה	בּוֹאוּ וְנִקְטֹף פֶּרַחִים מְלוֹא הַסֵּל
מוֹלִי חוּאַה _ מוּ _ לִי _ חוּאַה	יַחַד נֵאֶהֱב וְנִאֲמִין
	בְּנִפְיוֹ שֶׁל פֶּרַח הַיִסְמִין

שיר העם הסיני המסורתי והאהוב, מבוצע כאן על ידי מקהלת העפרוני הצעירה, בניצוחה ובתרגומה של נתלי גולדברג. הביצוע המתון שומר על אופיו העדין והרגוע של השיר. ילדי המקהלה הופיעו בארץ עם שיר זה כאורחים בשגרירות סין, בשנת 2009, בעת ביקור של משלחת מסין. לקראת ההופעה, תורגם השיר לעברית. בהקלטה שלנו, שומעים את השיר הן בסינית והן בעברית. ביוטיוב ניתן למצוא ביצועים רבים של השיר, חלקם בליווי כלי נגינה סיניים אותנטיים. בביצוע שלנו, הכלי המלווה הינו פִּיפָּה, כלי מקושט מאד פופולארי בסין. הפִּיפָּה הינה כלי פריטה בעל ארבעה מיתרים, ובדגמים השונים, יש בה בין 12 ל-26 סריגים. צורת ההחזקה של הכלי הינה אנכית. תחילה נגנו בפִּיפָּה באמצעות מפרט, והיום הפריטה נעשית באמצעות הציפורניים. צלילי הפִּיפָּה עדינים ושקטים. הליווי בכלי מבוצע כאן על ידי סטודנטית סינית.

סולם: פנטטוני מז'ורי על מי במול (ללא דרגה רביעית ושביעית).

משקל: 4/4

מבנה:

→	a	b	c	סיום +
	u u	v w	x y	z
	1-2 3-4	5-6 7-8	9-10 11-12	13-14

כל חלקי המנגינה בשיר, מסתיימים בצליל ארוך יותר מן הצלילים שקדמו לו, וכך נוצרים גבולות ברורים בין החלקים.

חלק a מתחיל בדרגה שלישית של הסולם ומסתיים בחמישית. המנעד המנוצל בחלק זה הוא סקסטה (סול-עד מי במול באוקטבה שנייה). מקצבים של שמינית ושל רבע חוזרים על עצמם.

בחלק b (תיבות 5 - 8) שוב קיימת חלוקה לשני מוטיבים שאינם זהים, המשלימים זה את זה. חלק זה מתחיל בדרגה חמישית של הסולם ומסתיים בדרגה ראשונה. המנעד של חלק **b** גם הוא סקסטה, והוא מתרחב כלפי מטה (החל מהצליל מי באוקטבה הראשונה ועד לדו באוקטבה שנייה). הסיומים, בשני החלקים **a** ו-**b**, משתמשים באותם הערכים הרתמיים.

חלק c, (תיבות 9 - 14) שונה מקודמיו: ישנם שינויים רבים: הוא ארוך מהם וההתרחבות נוצרת לקראת סיומו. כמו כן, מופיעה בחלק זה תבנית מקצב מנוקדת

המנעד, מתרחב גם כלפי מטה וגם כלפי מעלה, לכדי מרווח של אונדצימה (אוקטבה+קוורטה: מסי במול של האוקטבה הגדולה עד מי במול של האוקטבה השנייה). הוא מתחיל בדרגה שלישית ומסתיים בדרגה חמישית של הסולם.

השיר מושר על ידי מקהלת הילדים בסינית, ולאחר מכן המקהלה מבצעת את השיר בתרגומו לעברית. חזרה זו מבוצעת תחילה על ידי סולנית (חלקים a ו-b). חלק c מושר על ידי כל המקהלה, ונוצרת בו התרחבות נוספת של המנגינה. הסולנית חוזרת לשיר בשלוש התיבות האחרונות (28 – 30) ותוספת זו מחזירה את השיר לצליל הטוניהקה.

פְּרַח הַיְסָמִין

שִׁיר עֲמָמִי סִינִי

חֲזֹאה לִי מוֹ נָה לִי מִי דוֹ יְיָ נָאוּ
 חֲזֹאה לִי מוֹ נָה לִי מִי דוֹ יְיָ נָאוּ

5
 קוֹחֲזֵה נֶזֶן בָּאִי יוֹ שְׂאֵנֶנְג יוֹ
 קוֹחֲזֵה נֶזֶן בָּאִי יוֹ שְׂאֵנֶנְג יוֹ

9
 לִי מוֹ שִׁיָּה נְוֹ יְהִי בִי גִי סוֹנְג
 לִי מוֹ שִׁיָּה נְוֹ יְהִי בִי גִי סוֹנְג

13
 חֲזֹאה לִי מוֹ חֲזֹאה מִיִן - יֵס - הַ רַח־פּ הוּא פֶה - י מַה הוּ
 חֲזֹאה לִי מוֹ חֲזֹאה מִיִן - יֵס - הַ רַח־פּ הוּא פֶה - י מַה הוּ

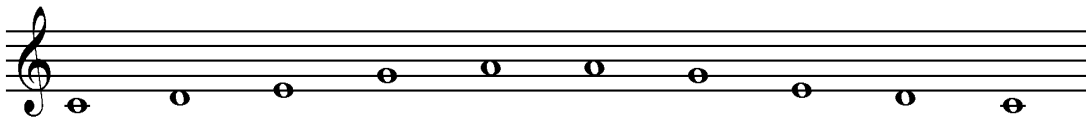
17
 לֵה - נְג - בִי - עִי - ל - יוֹ - יוֹפּ - בּ
 לֵה - נְג - בִי - עִי - ל - יוֹ - יוֹפּ - בּ

21
 א - נ - ו הַב־בַּחַד - י סֶלֶה מְלוֹא חַיִּים - פֶּרֶסוֹרְ-בֶקֶוֹ אֵרֶב
 א - נ - ו הַב־בַּחַד - י סֶלֶה מְלוֹא חַיִּים - פֶּרֶסוֹרְ-בֶקֶוֹ אֵרֶב

26
 חֲזֹאה לִי מוֹ חֲזֹאה לִי מוֹ
 חֲזֹאה לִי מוֹ חֲזֹאה לִי מוֹ

הצעות פעילות לשיר "פרח היסמין"

- אפשר להתחיל בהאזנה לשיר, המושר הן בשפה הסינית והן בעברית. מצביעים בכל פעם שמרגישים מנוחה.
- שרים את השיר, תוך הצטרפות להקלטה ומגלים מילים חוזרות. חושבים מה קורה למנגינה כשהמילים חוזרות?
- בחוברת, מקישים את שלוש תבניות המקצב השונות (עמוד 47) מתוך חלקים a ו-b. מגלים את מיקום תבניות המקצב בשיר. מאזינים ומצטרפים בהקשות שקטות במקומות המתאימים.
- מתבוננים באיור של פִּיפָה, כלי פריטה מסורתי של סין. משווים בינו לבין כלי פריטה מוכרים, וחושבים: כיצד מפיקים צלילים מכלי זה?
- אפשר לספר על הסולם הפנטטוני: סולם זה מורכב מחמישה צלילים (פנטה = חמש). מקורו במוסיקה הסינית. כדי לבנות סולם פנטטוני מז'ורי, מחסירים את הדרגות השלישית והשביעית מהסולם המז'ורי ובכך נמנעים ממרווח של חצי טון.
- שרים את צלילי הסולם:

משימה יצירתית

- מאלתרים על סולם פנטטוני: מכינים קלידים של קסילופון בהתאם לצלילי הסולם הפנטטוני.
אפשר לאלתר בסבב על פי תבניות המקצב.

הרחבה

- מאזינים לשיר "פרח היסמין" בביצוע נוסף של ילדה סינית.
- הביצוע מופיע ב-יוטיוב בקישור הבא:

<http://www.youtube.com/watch?v=kecR7Enkr&08feature=related>

יש גם בביצוע של נערים. מתייחסים להבדלים שבין הביצועים:

<http://www.youtube.com/watch?v=UnH7LiWCevc&feature=relate>

רקוד סיני

מתוך: "מפצח האגוזים" מאת פיוטר צ'יקובסקי

הבלט, הנו ז'אנר שנוצר בצרפת בתקופתו של לואי ה-14 שכונה בשם "מלך השמש", לאחר שרקד בלט בתלבושת מפוארת של שמש. לואי ה-14 ייסד אקדמיה לריקוד להכשרת רקדנים מקצועיים. ביצירות מוסיקליות רבות שנכתבו לבלט, המוסיקה ממלאת רק תפקיד משני כליווי של הריקוד. לא כך הם פני הדברים ביצירה "מפצח האגוזים", בה המוסיקה היא שותפה שוות ערך לריקוד הבלט. הצלחתה של המוסיקה בבלט זה הניעה את צ'יקובסקי ליצור ממנה סוויטה תזמורתית, המיועדת לביצוע תזמורתי ולהאזנה באולמות הקונצרטים. "ריקוד סיני" מתוך "מפצח האגוזים" מופיע במערכה הראשונה של המוסיקה לבלט, ואילו בסוויטה התזמורתית הוא מופיע כקטע שישי.

"ריקוד סיני", כמו גם "ריקוד ערבי" מתוך אותה יצירה, הינם דוגמה לניסיונו של המלחין לתאר בצלילים מחוזות רחוקים. אי לכך, שם היצירה הוא אמנם "ריקוד סיני", אך המוסיקה נענית לאסתטיקה של המוסיקה המערבית.

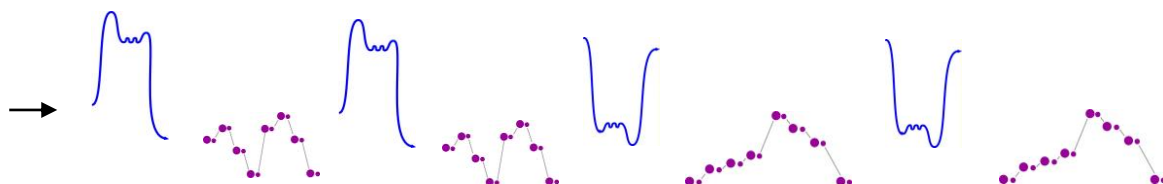
סולם: סי במול מז'ור

משקל: 4/4

מבנה:

פתיחה →	A	A'	סיום +
1-2	3-18	19-32	
	x-y-x-y-x'-y'-x'-y'	x''-y''-y''.....	

חלק A פותח בנגינת מוטיב בחליל הצד. הוא מנוגן פעמיים ואחר כך, פעמיים נוספות במעין היפוך. בין הפעות המוטיב, כלי הקשת מנגנים בפיציקטו, היוצר דו-שיח עם החליל.

בחלק A', חוזר המוטיב הפותח של חליל הצד, בתוספת של פיקולו. המרקם מתעבה גם על ידי תוספת גלוקנשפיל, שמוסיף ברק לחלק זה. מוטיב החליל חוזר פעמיים בלבד וללא היפוך, ואחריו מופיע מוטיב הפיציקטו, כשהוא חוזר שוב ושוב, ומתקצר בהדרגה. הפרק כולו מסתיים בסיום מתפרץ.

שלושה רבדים ברורים בולטים לכל אורך היצירה. בכל רובד מצלול מיוחד, רגיסטר משלו, ומאפיינים מוסיקליים שונים.

ביוטיוב נמצא קטע של מוסיקה סינית אותנטית שיש בה מרכיבים הניתנים להשוואה עם "ריקוד סיני" של צ'ייקובסקי. ניתן למצוא את הקטע באינטרנט ב- Bamboo Flute Chinese Music
מיום 4 בינואר 2009, או בקישור: http://www.youtube.com/watch?v=2B7_pDP2x54

הערות

רקוד סיני

מתוך "מפצח האגוזים"

מאת פיוטר צ'יקובסקי

Allegro moderato.

Flauto I. *f*

Flauto II.

Piccolo.

Clarinetto I in B.

Clarinetto II in B.

Clar. Basso in B.

Fagotto I. *mf* *sempre stacc.*

Fagotto II. *mf* *sempre stacc.*

Corno II in F.

Glockenspiel.
(Carillon.)

Violini I. *senza sordini* *pizz.* *mf*

Violini II. *senza sordini* *pizz.* *mf*

Viole. *senza sordini* *pizz.* *mf*

Celli. *senza sordini* *pizz.* *mf*

C-Bassi. *senza sordini* *pizz.* *p*

Fl. I.

Picc.

Fag. I.

Fag. II.

sempre pizz.

mf

sempre pizz.

mf

sempre pizz.

mf

sempre pizz.

mf

Fl. I.

Picc.

Fag. I.

Fag. II.

mf

mf

mf

mf

a'

The musical score consists of 14 staves. The top staff is marked with a large 'A' and contains a melodic line with a sixteenth-note run, a fermata, and a sixteenth-note run. Dynamics include *f* and *mf*. Fingerings 6 and 7 are indicated. The second staff is similar to the first. The third staff continues the melodic line. The fourth and fifth staves feature a rhythmic accompaniment of eighth notes, marked *mf*. The sixth and seventh staves are bass lines with eighth-note accompaniment, marked *mf* and *mp*. The eighth and ninth staves are vocal lines with lyrics: *sempre mf e stacc.* The tenth and eleventh staves are piano accompaniment with eighth-note patterns, marked *mf*. The twelfth and thirteenth staves are piano accompaniment with eighth-note patterns, marked *mf*. The fourteenth staff is a bass line with eighth-note accompaniment, marked *mf*. A large 'A' is placed at the bottom of the score.

This page of musical notation consists of 14 staves. The top two staves (treble clef) feature complex, high-register passages with a '7' and 'tr' marking. The middle four staves (treble clef) show rhythmic patterns with slurs. The bottom six staves (treble and bass clefs) contain more rhythmic and melodic lines.

This page of musical notation consists of 15 staves. The top three staves (1-3) feature a melodic line with triplets and a dynamic marking of *mf*. The next three staves (4-6) show a rhythmic accompaniment with eighth-note patterns. The bottom six staves (7-12) contain a more complex rhythmic pattern with accents and slurs. The final three staves (13-15) show a simpler rhythmic accompaniment. The notation includes various musical symbols such as clefs, time signatures, notes, rests, and dynamic markings.

This page of a musical score contains 14 staves of music. The notation includes various rhythmic patterns, such as triplets in the upper staves and sixteenth-note runs in the lower staves. Dynamic markings are used throughout, with *cresc.* (crescendo) appearing in the second measure of every staff, and *ff* (fortissimo) appearing in the final measure of every staff. The score is organized into four measures across the page.

הצעות פעילות ליצירה "ריקוד סיני"

- **אפשר להתחיל במשחקי תנועה**, המבוססים על תגובה גופנית לצלילים גבוהים, לצלילים נמוכים ולגליסנדו. את הצלילים אפשר להשמיע בקול או בכלי. אפשר להשמיע גליסנדו בעזרת משרוקית מגופה, על העיקרון של סלייד בטרומבון.
- **מאזינים למוסיקה ומתארים אותה בתנועה**: במוטיב של כלי הקשת הולכים בצעדים קטנים, המזכירים הליכה סינית מסוגנת, ובכל פעם שמוטיב החליל מופיע, נותנים ידיים לילד הקרוב ביותר ומראים יחד את הגליסנדו. במשוב מתייחסים ל"זהה", ל"שונה" ול"דומה" בתנועות התלמידים.
- **בחוברת (עמ' 49)**, מתבוננים ברישום ומזהים "זהה", "שונה" ו"דומה" במוטיבים, וכן את כלי הנגינה המבצעים מוטיבים אלה. חושבים: אלו כלי נגינה משמיעים צלילים גבוהים ואלו משמיעים צלילים נמוכים? מה מאפיין את המנגינה בכל רובד? משווים את המנגינה של חליל הצד בעלייה עם המנגינה בירידה ("דומה").
- **מבצעים בשירה** את המוטיבים ומראים אותם בתנועות יד.
- **בחוברת**: מתבוננים ברישום המלא (עמ' 50 - 51) וחושבים: מדוע נבחרו צבעים שונים לרישום? רואים כיצד מספר מצומצם של רעיונות מוסיקליים, החוזרים שוב ושוב בשינויים קלים, יוצרים גיוון ועניין ביצירה.
- **מאזינים למוסיקה**, ועוקבים אחר הרישום המלא: פעם אחר הרובד העליון והאמצעי (מנגינת החליל ומנגינת הכינור), ופעם נוספת אחר הרובד התחתון (האוסטיניטו הנשמע בבסון ובקונטרבס).
- **אפשרויות מעקב נוספות**: עוקבים אחר הרישום בזוגות: האחד עוקב אחר הרובד העליון והאמצעי, והשני אחר הרובד התחתון. ברמת קושי גבוהה יותר, ניתן לבקש מכל תלמיד לעקוב אחרי כל הרבדים במקביל, בעזרת שתי אצבעות.

הצעות לפעילות שיתופית

"פאזל כלי נגינה"

- כל קבוצה מקבלת מעטפה ובה פזל של אחד מכלי הנגינה הנשמעים ביצירה. מרכיבים את הפאזל.
 - המדווח אוסף מידע מחברי קבוצתו על תכונות הכלי ומציג את תכונות הכלי בפני הכיתה, מבלי להזכיר את שם הכלי. תלמידי הכיתה מזהים את הכלי.
 - אם עדיין לא זיהו את הכלי, חברי הקבוצה מציגים בפנטומימה כיצד מנגנים בו.
 - מחזירים את חלקי הפאזל למעטפה ואחראי הציוד מחזיר את הסלסילה למקום.
 - מאזינים שוב ליצירה, וכל קבוצה מנגנת בפנטומימה על פי תפקיד הכלי שלה.
- פאזל- רישום**
- כל קבוצה מרכיבה פאזל של רישום, מחלקי היצירה שמקבלים במעטפה.
 - חושבים כיצד לעקוב אחר הרישום, באופן שיבטא את חלקי היצירה או את הרבדים השונים בה.

הרחבה

- **מכירים כלי נגינה מתוך "ריקוד סיני":** מתבוננים באיורים של הבסון ושל חליל הצד (עמוד 52). חושבים על הדומה ועל השונה ביניהם. מדגישים ששני הכלים שייכים למשפחת כלי הנשיפה מעץ, אולם צליליו של חליל הצד גבוהים מאלו של הבסון, שהוא הכלי הנמוך ביותר במשפחה זו (אחרי הקונטרבסון). מתייחסים לכך שצינורו של חליל הצד ישר, בעוד שצינורו של הבסון מעוקל, מפני שאורכו מגיע כמעט לשלושה מטרים. כמו כן, מתייחסים לאופן החזקת הכלים ולאופן הנשיפה אל תוך הפיה.
- **חושבים** באלו יצירות נוספות שמענו כלים אלו.
- **בחוברת מתבוננים בציור של אדגר דגה** (עמוד 53). הציור מתאר שיעור בלט. מתייחסים לתנועות הרקדנים וכן ללבושם. משוחחים על סגנון ריקוד זה. מספרים על הבלט "מפצח האגוזים", שמתוכו לקוח "ריקוד סיני".

סיום

חושבים: מדוע נקרא הקטע "ריקוד סיני"? כדי לענות על שאלה זו, כדאי לבקש מן הילדים שיאינו בבית (ב-יוטיוב) למוסיקה סינית Bamboo Flute Chinese Music ויחשבו אם היא מזכירה את יצירתו זו של צ'ייקובסקי.

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- שירה בשפה זרה (סינית).
- היכרות עם מוטיבים זהים, שונים ודומים.
- זיהוי פיציקטו ואוסטינטו ביצירה.
- שיתוף פעולה במשימה קבוצתית.

תכנון שיעור 9 – זהה - שונה - דומה?

פירוט	נושאים	דקות	חלק
זהה, שונה, דומה	נושא השיעור	5	פתיחה
הרפיה, נשימות, שחרור. מאזינים בעיניים עצומות ל"פרח היסמין" וחושבים מאיזו ארץ השיר ובאיזו שפה שרים. התלמידים מספרים מה שמעו.	ריכוז פנימי		
מאזינים לשיר ומצביעים בכל פעם שמרגישים מנוחה. מצטרפים בשירה להקלטה ומגלים מילים חוזרות – מה קורה כשמילה חוזרת? בחוברת: מקישים את תבניות המקצב. מגלים את הסדר של התבניות בשיר. מסבירים מה שונה ומה דומה בתבניות אלה.	"פרח היסמין"	30	גוף השיעור
מגיבים בתנועה לצלילים גבוהים/נמוכים. מאזינים ל"ריקוד סיני" ומתנועעים על פי המוסיקה. בחוברת: עמוד 49 – שרים על פי רישומים ומזהים את כלי הנגינה. עוקבים אחר הרישום המלא.	"ריקוד סיני"		
מאלתרים על סולם פנטטוני. בוחרים "צליל בית". מתחילים ומסיימים את האלתור בצליל זה.	משימה יצירתית		
התלמידים מספרים מה למדו בשיעור. נותנים דוגמה של מוטיבים זהים, שונים ודומים – אפשר בעזרת הרישום.	הַבְּהָרָה	10	סיכום וסיום
צופים ביוטיוב בביצועים נוספים של "פרח היסמין". מרכיבים פאזלים של כלי נגינה ושל רישום "ריקוד סיני". מתבוננים בציור של אדגר דגה ומשוחחים עליו.	הַרְחָבָה		
נותנים דוגמאות של זהה, שונה ודומה בחיי היומיום. משווים בין כלי פריטה – פִּיפָּה, גיטרה, ועוד.	הַכְּלָלָה		

10: מקור ועיבוד

ושַׁאבְתֶּם מַיִם - יִשְׁעֵיהוּ יב, ג, עֲמֻנוֹאֵל עֲמִירָן
ושַׁאבְתֶּם מַיִם - יִשְׁעֵיהוּ יב, ג, עֲמֻנוֹאֵל עֲמִירָן, בְּעִבּוּד מֵאֵת יִשְׂרָאֵל בּוֹרוּכּוֹב

שיעור זה, החותם את שנת הלימודים, מציע סיום חגיגי שכולו על טהרת הזמר העברי. השיר "ושאבתם מים" מובא כאן בשני ביצועים. הביצוע המסורתי מאפשר לילדי הכיתה לשיר וגם לרקוד את ריקוד העם, בהתאם לאופיו העממי. העיבוד של ישראל בורוכוב, מציע התבוננות חדשה ונועזת על השיר. נסיים את השנה בהאזנה ליצירה ובריקוד לצליליה הסוחפים.

מטרות

- התלמידים יכירו זמר ישראלי שהפך לריקוד עם.
- התלמידים ישוו בין שיר במקור לבין עיבוד.
- התלמידים ישימו לב למצלול מיוחד הנוצר משילוב כלי נגינה שונים.
- התלמידים יסיימו את לימודי המוסיקה בשנה זו, באווירה חגיגית ושמחה.

ושַׁאבְתֶּם מַיִם

מִלִּים: יִשְׁעֵיהוּ יב, ג,
לחן: עֲמֻנוֹאֵל עֲמִירָן

ושַׁאבְתֶּם מַיִם בְּשִׁשׁוֹן
מִמַּעֲיֵי הַיְשׁוּעָה.

מַיִם, מַיִם, מַיִם, מַיִם
הוּ מַיִם בְּשִׁשׁוֹן.

הִי, הִי, הִי, הִי
מַיִם, מַיִם, מַיִם, מַיִם,
מַיִם, מַיִם בְּשִׁשׁוֹן.

הפסוק "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה" נמצא בספר ישעיהו פרק יב, בהקשר רחב של תיאור ישועת ה' לעמו ישראל. הצירוף המטאפורי "מעייני הישועה" מגדיר את ישועתו של האל כמעין הנובע עד בלי די, וכמקור של שקט ושל ביטחון. באותו פרק מופיע, בין השאר, גם הפסוק הבא: "הנה אל ישועתי, אבטח ולא אפחד, כי עוזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה" (ישע ב/פס' ב).

בחירתו של עמנואל עמירן להלחין את הפסוק המתאר את גאולת ישראל על ידי ה' כ"מעייני הישועה" היא כנראה ביטוי של שמחה על שיבת עם ישראל לארצו, בימינו.

בשיר הזה, המפורסם כל כך במסורת ריקודי העם, יש מן המאפיינים של שירי החלוצים. הלחן התפרסם בהצגה "האדמה הזאת", שנכתבה ע"י אהרון לשמן, לציון יובל שנים למושבה חדרה, והועלתה על ידי "הבימה" בסוף 1941. בהצגה, נכלל השיר באחת מן הסצנות המרגשות, בעת הכנסת ספר תורה חדש לבית הכנסת במושבה.

באתר זמרשת, מתארים את גלגולו של השיר לריקוד:

"ריקוד זה הוא יצירה קיבוצית גרידא מארץ-ישראל החדשה. הוא נולד בדגניה, אם הקבוצות, נתגלגל עם הנוער לקרית ענבים בהרי ירושלים, שם נשתנה וקיבל צורה מלוטשת. בכינוס לריקודי עם בדליה בקיץ 1944 הלהיב הריקוד הזה את ציבור הרוקדים שבאו מכל קיבוצי הארץ, ומשם נפוץ ברבים. עתה רוקדים אותו מדן ועד באר-שבע, מרמים ועד גבולות."¹⁴

סולם: דו מינור

משקל: 2/4

מבנה:

\rightarrow	a		b		מעבר	c	
	x	x'	y	y'		z	z'
	1-4	5-8	9-12	13-16	17-18	19-22	23-26

השיר מושר על ידי מירי שמש, זמרת סופרן, ואליה מצטרף רון גנג, זמר טנור. השיר בנוי משלושה חלקים באורך שמונה תיבות כל אחד, עם מעבר קצר המבוססת על קריאות "הי-הי-הי". בכל חלק שתי פסוקיות באורך 4 תיבות כל אחד.

המילה מים, שהיא המילה המרכזית בשיר, היא בת שתי הברות. את תחושת ה"זרימה" מעניק עמירן ע"י הארכה לשלושה צלילים על שתי הברות אלו: מוטיב קצר בעל שלושה צלילים זורם מלמעלה למטה בחלק **a** ובחלק **c**.

התנועות והשינוי בזרימה של המים מתבטאת גם בשינוי של המוטיב מסולם מינורי (דו מינור) לסולם מזורי (מי במול מז'ור).

גרט קאופמן (גורית קדמן), (עורכת), 1946. "סדרת ריקודי ארץ-ישראל" (מס' 3) הוצאות לאון המדפיס. ¹⁴

ושַׁבְּתֵם מִיָּם

מילים: יִשְׁעִיָּהוּ יב, ג,
 לחן: עֲמֻנוּאֵל עֲמִירֹן

Chord symbols: Cm, C, Bb7, Eb, Ab, Gm7, F, Bb7/D, Bb, Fm7, Ab6, Gm7.

Lyrics:
 תָּם - שֶׁאֵבֹו מ - יָם ב - שֶׁ - שֹׁן מ - נִי-עִי-מ - ה -
 עֵה - שֹׁ - י עֵה - שֶׁאֵבֹו מ - יָם ב - שֶׁ - שֹׁן
 מ - נִי-עִי-מ ה - י - שֹׁ - עֵה מ - יָם מ - יָם
 מ - יָם מ - יָם הוּ מ - יָם ב - שֶׁ - שֹׁן מ - יָם מ - יָם
 מ - יָם מ - יָם הוּ מ - יָם ב - שֶׁ - שֹׁן הִי הִי
 הִי הִי מ - יָם מ - יָם מ - יָם מ - יָם
 מ - יָם מ - יָם מ - יָם מ - יָם שֹׁן מ - יָם מ - יָם
 מ - יָם מ - יָם מ - יָם מ - יָם מ - יָם שֹׁן

הצעות פעילות לשיר "ושאבתם מים"

- אפשר לשוחח על המשמעות של מילות השיר אז והיום.
- שרים את השיר ושמים לב למילה הבולטת "מים", ולמאפיינים של מוטיב המים בכל אחד משלושת חלקי השיר.
- מאזינים לביצוע בהקלטה ושמים לב לחלוקה בין קולות המבצעים.
- חושבים: כיצד ההתרגשות של החלוצים הראשונים באה לידי ביטוי בשיר זה?
- רוקדים עם השיר. ניתן גם להתחיל את השיעור עם לימוד הריקוד.

וּשְׁאֲבֹתֶם מַיִם

בְּעֵבֹד מַאֵת יִשְׂרָאֵל בּוֹרוֹכוֹב

יצירה זו, שמבוססת על השיר הישראלי המוכר, נכתבה להרכב נגנים ייחודי, המגיע מרקעים שונים של מוסיקה: קלאסית, אתנית וג'אז. הרכב זה, המשלב מזרח עם מערב, לוקח מקאמים מקוריים ומקצבי אש מדבריים ושוזר אותם עם הרמוניה ועם מלודיה מערביות. הכלים המנגנים בקטע הם: קלרנית, דאהול (תוף כורדי/תורכי גדול), חוצצרה, כלי הקשה (דרבוקה ומצילות), עוד וכן כלי קשת.

היצירה מתחילה בפתיחה קצרה בקלרנית, הממחישה את השמחה בשיר על ידי צלילים הנשמעים כמו צחוק. למנגינת הקלרנית מצטרפים מחיאות כפיים. קולות נוספים, המופיעים בהדרגה בכלי קשת, יוצרים מרקם עשיר יותר. בהמשך, נשמע חלק חדש המתרחק ממנגינת השיר, ומותיר ממנה רק שרידים מעטים. כלי ההקשה המלווים, תרועות החוצצרה וכן קריאות הששון, יוצרים חגיגה מוסיקלית. בהמשך נשמעת שירה של פתיחת השיר, ואליה מתווספות קריאות "מים מים". שילוב בין קטעי שירה וקטעי נגינה, תוספת קול נשי גבוה, מודולציה שנשמעת בשורות "מים מים בששון", וכן מקצבים מסחררים של כלי ההקשה מעצימים את תחושת האכסטזה ההולכת וגוברת ביצירה. בשלב הבא מושר השיר באופן איטי, בקולות גבריים ובקול גבוה של אישה. שתי המילים המשמעותיות "ששון" ו"ישועה" מתרחבות מבחינת משך הזמן. לאחר מכן, מופיע חלק של אימפרוביזציה כלית, בליווי קולות שמחה. ההאצה ההולכת וגוברת, מעצימה את השמחה. כלי ההקשה והחוצצרה, יוצרים מעבר קצר המוביל לשירה מחודשת של הזמרים. המילים "מים מים" עולות ועולות בגובה צליליהן והקטע מסתיים בשיא האכסטזה, כשהקולות והכלים מתמזגים יחדיו לחגיגה משותפת.

הצעות פעילות לעיבוד השיר "ושאבתם מים"

- מאזינים לשיר וחושבים: במה עיבוד זה שונה מן השיר המקורי?
- אפשר לאלתר ריקוד במעגל. בכל שינוי אפשר להזמין ילד אחר לרקוד במרכז המעגל. יתר הילדים יכולים לחקות את תנועותיו.
- חושבים: אלו שינויים נשמעים במהלך העיבוד? כיצד במוסיקה נוצרת תחושה של שמחה שעולה ומתגברת?
- מציאים ריקוד בקבוצות, ומראים בריקוד את ההתרגשות שבמוסיקה. נותנים משוב להמצאות המיוחדות של כל קבוצה.

מה רצינו להשיג בשיעור זה?

- ☒ סיום חגיגי של שנת הלימודים באמצעות שיר מוכר ושמח מן הזמר העברי.
- ☒ השוואה בין מקור לעיבוד.

פירוט	נושאים	דקות	חלק
מקור ועיבוד	נושא השיעור	5	פתיחה
הרפיה, נשימות, שחרור מדמיינים מים – תלמידים מספרים על מה חשבו.	ריכוז פנימי		
לומדים את השיר תוך כדי לימוד הריקוד. מאזינים לביצוע בהקלטה ושמים לב לחלוקה בין קולות המבצעים. מספרים על מקור השיר.	"ושאבתם מים" – מקור	30	גוף השיעור
אפשר לאלתר ריקוד במעגל.	משימה יצירתית		
מאזינים לשיר וחושבים: במה עיבוד זה שונה מן השיר המקורי? אלו שינויים נשמעים במהלך העיבוד? כיצד במוסיקה נוצרת תחושה של שמחה שעולה ומתגברת.	"ושאבתם מים" – עיבוד		
התלמידים מספרים מה זהה לשיר המקורי, מה שונה מן המקור ומה דומה לו.	הבהרה הרחבה הכללה	10	סיכום וסיום
מקורות הטקסט. דיון בנושא "מים".			
קשר לנושאים נוספים במוסיקה, לתחומי תוכן אחרים, ולחיי היומיום.			

התקוה

ההמנון של מדינת ישראל

מילים: נפתלי הרץ אימבר

לחן: שמואל כהן על פי מקורות שונים

המילים של השיר, שהפך להמנון שלנו, נכתבו שנים לפני קום המדינה על ידי נפתלי הרץ אימבר. בשיר מביע המשורר את התקווה ואת הציפיה לחזור לארץ מולדתנו ואת הציפיה לגאולה לאחר אלפיים שנות גלות.

ידוע לנו, שמתוך מנגינות רבות למילות השיר הזה, נבחרה מנגינה זו הידועה לנו, כהמנון הלאומי. מעניין איפוא להעלות את השאלה, לגבי הבחירה דווקא בה כמתאימה ללוות את מילות ההמנון הלאומי. אפשר לשוחח עם התלמידים על המאפיינים המוסיקליים המוכרים להם, כמו לדוגמה: חזרות ושיניים במוסיקה, יציאה מ"צליל הבית" וחזרה אליו, ולחשוב כיצד המאפיינים הללו מסייעים להבליט את משמעות הטקסט.

מדינת ישראל היא הבית של העם היהודי. כדאי להכיר את הארץ, לאורכו ולרוכבו, גם בעזרת שירים. כאשר שרים שירים על מקומות שונים בארץ, אפשר גם לשוחח על הקשר שבין המנגינה לבין הטקסט.

חידון של מונחים ומושגים מתוך החוברת

עמודים 58 - 59

אפשר לחזור על החומר שנלמד במהלך השנה, באמצעות המונחים והמושגים המוצגים בעמודים 58 - 59: **גֵּוֹן, משקל, מצלול, רונדו, פיוט, פיציקטו, אוסטינטו, וצליל בית**, וכמובן שאפשר להוסיף עליהם עוד מושגים ומנחים שנלמדו בשנה זו ובשנה הקודמת. הנה מספר רעיונות לפעילות. בחרים מושג שנלמד וחושבים איזה קטע מוסיקלי מבליט את המושג שנבחר.

• שרים קטע בו בולט המושג או המונח, כדי שאחרים יזהו אותו.

• מבצעים "מראה", המבליטה את המושג.

• מציגים אותו בפנטומימה.

• ממציאים כתב נסתר להצגת המושג.

• מציגים אותו בנגינה או בשירה.

• מציגים אותו באמצעות ציור.

חלק ג

שירה על פי התווים

בחלקה האחרון של החוברת תמצאו חומרים מדורגים ללימוד שירה מתווים (עמודים 57-65). את החומרים הללו תוכלו לשלב במהלך שנת הלימודים, בדרך הנוחה לכם.

השירים כוללים את חמשת הצלילים דו-רה-מי-סול-לה, וניתן לשיר אותם הן בעזרת "יד מזמרת" והן מתווים. כמובן שאתם מוזמנים להוסיף שירים נוספים לתרגול.

שירי חגים לליווי בנגינה ובדרבוקה

השתתפות בנגינה בכלי הקשה ובדרבוקה מפתחת יכולות רבות: השתתפות פעילה בנגינה בצוותא, הכרת מקצבים בשמיעה ובקריאה, שיפור מוטוריקה, חידוד קשב וריכוז וכן חיזוק קשרים חברתיים.

רצוי להתחיל בשירה, ואחר כך ללוות אותה בנגינה. אנו מאחלים לכם הצלחה בנגינה ומאמינים שהלימוד ההדרגתי והמסודר יביא עמו הנאה.

לְשָׁנָה טוֹבָה (מספר 22 בתקליתור)

מְלִים : מִתּוֹךְ הַמְחִזוֹר לְיָמִים נוֹרְאִים
לַחַן : חַיִּים קִירֶשׁ

בראש השנה, נהוג לברך איש את רעהו במשפט: "לשנה טובה תכתבו ותחתמו", הלקוח מתוך מחזור התפילה לימים הנוראים. בחרנו בלחן של חיים קירש, על פי פסוק זה. חיים קירש היה מורה, מלחין, מנצח, מנהל בית המדרש למורים למוסיקה בפתח תקווה ומחלוצי הוראת המוסיקה היהודית בישראל.

מנגינת השיר בנויה משני חלקים, הדומים באופיים לשירי לכת, וביניהם מעבר יותר לירי (תיבות 6-9). בתקליתור, השיר מבוצע שלוש פעמים ומנגינתו עוברת מן החלילית לגיטרה. בתחילת הפעם השלישית המנגינה עוברת למנדולינה. את תמונות הנגנים ואת כלי הנגינה ניתן לראות בעמודים 72 – 73 בחוברת. אפשר להצביע על הכלי, כשמזהים אותו במהלך ההאזנה, וכן לנסות לזהות את הטרמולו המנוגן בדרבוקה.

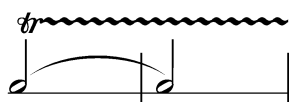
רצוי לשוחח עם התלמידים על האיזון הרצוי בין כלים מלודיים לבין הליווי בדרבוקה וכלי הקשה. בהקלטה זו, דוגמה טובה לאיזון השומר על נגינה שקטה של הליווי, כרקע למנגינה.

תזמור בכלי הקשה

- **תבנית ראשונה:** ליווי בכלי הקשה מלוּדי, המדגיש את צליל הטוניקה, רה, (עמוד 74). תבנית זו מאפשרת תרגול של דמימה.

- **תבנית שנייה:** ליווי של טרמולו בתוף מרים, המבליט את הצלילים המקושרים של המעבר.

- **תבנית שלישית:** לקוחה ממקצב המילה "לשנה". התבנית חוזרת שמונה פעמים ואפשר לבצע אותה בכלי נגינה או במחיאות כפיים.

תיפוף בדרבוקה

משמיעים צלילים בדרבוקה בתבניות 1 ו-2: כל אחד מנגן על הדרבוקה שלו, וגם על הדרבוקות של התלמידים היושבים משני צדדיו (ראו צילום בעמוד 75 בחוברת). שומרים על אורח "חברתית" בעת הנגינה.

- **התבנית הראשונה** מתאימה לחלקו הראשון של השיר.
- **התבנית השנייה** מתאימה למעבר.
- **התבנית השלישית** מתאימה לחלקו השני של השיר.

שימו לב לסימנים: (יד מובילה) (יד מלווה)

סימנים אלה מראים באיזו יד מנגנים.

בטבלה הבאה, רצוי לרשום פרטים של השיר, וכן גם רעיונות נוספים לליווי ולפעילות בשיעור.

סולם	משקל	מבנה
רעיונות נוספים		

לְשׁוֹנָה טוֹבָה

מלים: מתוך המחזור לילדים נוראים

לחן: חיים קירש

♩ = 96

3/4

Dm C Dm Gm

ל - ש - נה טו - בה ל - ש - נה טו - בה ת - כ -

3 B♭ Am ¹Dm ²Dm

ת - בו ו ת - ח - ת - מו ל - ש - ת - מו ל - ש -

6 F C F Dm C

נה טו - בה ל - ש - נה טו -

9 F Gm C7 F Dm

בה ל - ש - נה טו - בה ל - ש - נה טו - בה ת - כ -

12 C ¹F D7 ²Dm

ת - בו ו ת - ח - ת - מו ל - ש - ת - מו

כד קטן מספר 23 בתקליטור

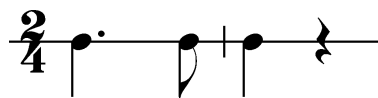
מלים: אהרן אשמן

לחן: יואל ולבה

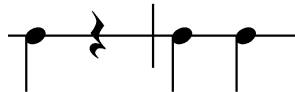
משוחחים עם התלמידים על התאמה של עצמת הליווי לחלקים השונים של השיר. רצוי ככלל לשמור על נגינה מתונה, אך עם מודעות לשינויים בעוצמה, התורמים למוסיקליות של הביצוע.

הצעות ליווי בכלי הקשה

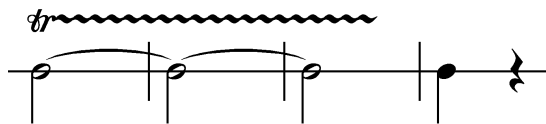
- **התבנית הראשונה** מלווה את הפזמון ומדגישה את המקצב של המילים "כד קטן".

- אפשר לנגן תבנית זו בסבב או בנגינה של קבוצה מול קבוצה ואפשר לשנות עוצמה.
- **התבנית השניה** מלווה את שתי השורות הראשונות של הבתים.

- **התבנית השלישית** מלווה את שתי השורות האחרונות של הבתים. ניתן לשלב יחד את נגינת תבניות המקצב השניה והשלישית.

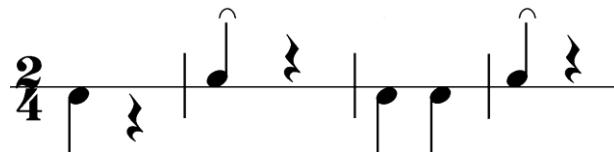

הצעות לליווי בדרבוקה

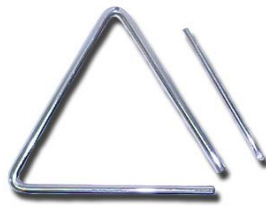
שלוש תבניות המקצב שהובאו כאן לתזמור בכלי הקשה יכולות לשמש כליווי בדרבוקה. ניתן גם לגוון את הנגינה באמצעות הרעיונות הבאים:

- בכל תבנית, לנגן על חלק שונה של גוף הדרבוקה.
- את **תבנית המקצב השניה** ניתן לנגן על הדרבוקה של "השכנים".

לנגינה של תבנית המקצב השלישית ניתן להשתמש, לסירוגין, ביד המובילה וביד המלווה.

בשתי השורות האחרונות של השיר, ניתן לשלב נגינה של קבוצה מול קבוצה, בהתאם לחזרות במילים ובמנגינה.

מבנה	משקל	סולם
		רעיונות נוספים

פד קטן

מלים: אהרן אשמן

לחן: יואל ולבה

♩ = 108

Dm Gm

כד ק - טן כד ק - טן נה - שמו י -

A7 Dm

נו - שמ מים תן - נ כל עם - ה

B♭ C Dm A7

הת - פ - לא מ - א - ליו הוא - מת - מ -

Dm *Fine* Dm Gm C7 F

לא כל עם - ה אז הת - כ - נס

Dm Gm A7 Dm

ו - הכ - ריו אך זו - הו נס

C G/B Gm/B♭

אי - לו - לא כד זה נש - אר

B♭ C Dm A7 Dm

מק - ד - ש - נו - לא הו - אר

שֵׁשׁוֹן וִיקָר

מלים: מַגֵּלַת אֶסְתֵּר

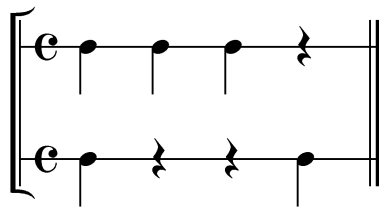
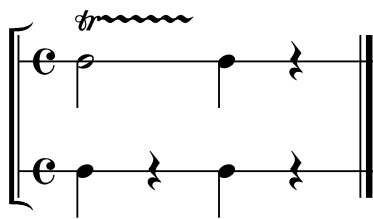
לחן: נורית הירש

ביאור מילים: עטרת - כתר צהלה – שמחה

שיר זה, כמו שירים רבים אחרים של נורית הירש, אהוב על אנשים בגילאים שונים. המילים לקוחות מתוך מגילת אסתר.

הצעות לליווי בכלי הקשה ובדרבוקה

לשיר שני חלקים. לכל חלק שתי תבניות מקצב המנוגנות יחד הן בכלי הקשה שונים (עמוד 78 בחוברת) והן בדרבוקות (עמוד 79).

זהו המפגש הראשון עם רישום לשני כלים המנגנים באותה עת. היכרות עם הרישום הזה יסייע בידי התלמידים להבין רישום של פרטיטורה.

אחד מן המאפיינים של חג פורים הוא להפוך את המקובל ואת הידוע, בהתאם לצירוף "ונהפוך הוא". משחק של הפכים יכול לבוא לידי ביטוי גם בנגינה. אפשר לנצל את ההזדמנות לחולל שינויים רבים בליווי השיר, ברוח פורימית.

התלמידים יכולים לחולל שינויים כמו:

- לנגן את תבניות המקצב מן הסוף להתחלה.
- לשלב בנגינה תבנית מקצב מעמוד 78 עם תבנית מקצב מעמוד 79 בחוברת.
- לנגן כל תבנית ארבעה פעמים בלבד.
- להתחיל לנגן על כלי אחד ולעבור לכלי אחר.
- לשלב נגינה של סולנים עם נגינה של קבוצה.

אפשר לתת לתלמידים לרשום תבניות מקצב. האחרים מנסים לנגן אותן.

שִׁשּׁוֹן וִיקָר

מלים: מגילת אֶסְתֵּר

לחן: נורית הירש

♩=120

Dm Gm Dm Gm Dm

ע - ו - כות-מל בוש-ל - ב לך - מ - ה - ניי-לפ-מ צא-י כי-ד-מר - ו

Gm A7 Dm Gm Dm

לך - מ - ה - ניי-לפ-מ צא-י כי-ד-מר - ו הב-ז רת - ט

Gm Dm A7 Dm D7 Gm

או - תה-הי דים-הו - י - ל חה-מ-ש - ו - לה - צ שן-שו עיר-ה - ו

C7 F Dm Gm E7 A7

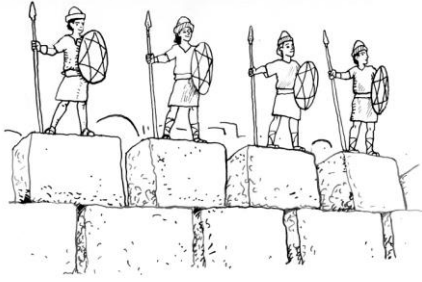
ל - קר-י - ו שון - ש - ו חה-שמ-ו - רה - או חה-שמ-ו - רה

D7 Gm C7 F

או - חה - שמ - ו - רה - או תה - הי דים - הו - י

Dm Gm A7 Dm

קר - י - ו שון - ש - ו חה - שמ - ו - רה

שישו את ירושלים

מלים: לפי פסוקים מספר ישעיהו/סב
לחן: עקיבא נוף

מילות השיר, בשינויים קלים, לקוחות מפרקים שונים בתנ"ך. עיקרו של הטקסט, באופן זה או אחר, נמצא בספר ישעיהו פרק סב/6 ופרק סו/10. הקונטקסט הוא של נבואת נחמה, בה הנביא מבטיח לעם שגלה מאדמתו, גאולה מיד ה' וחיידוש ימיו כקדם, שיבת העם לארצו והשבת גדולתה של ירושלים כבראשונה.

ביאור מילים:

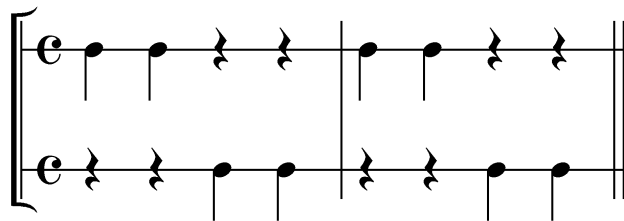
הפקדתי שומרים - מינתי שומרים	עיר דוד - ירושלים
אל תיחת ואל תירא - אל תפחד	עבדי יעקב - כינוי לעם ישראל
כי יפוצו משנאיך - השונאים יתפזרו לכל עבר	

השיר בנוי מבית ופזמון. הפזמון חוזר פעמיים בהתחלה, ופעם אחת בין בית ראשון ובית שני. הפזמון, החוזר על המילים "שישו את ירושלים, גילו בה" הוא גם המסיים את השיר. בכך מדגיש המלחין את השמחה הקשורה בעיר ירושלים.

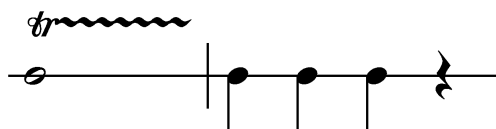
הצעות לתזמור בכלי הקשה

בחוברת כתובים שתי תבניות מקצב לליווי השיר (עמוד 80 בחוברת). לאחר נגינתם על פי החוברת, ניתן לשוחח עם התלמידים במה דומות תבניות המקצב. לדוגמה:

- **התבנית הראשונה** מיועדת לליווי הפזמון ובה שני כלים שונים ה"משוחחים" ביניהם. כשכלי האחד מנגן, השני "מקשיב" - על כך מרמזות ההפסקות. שני הכלים אלה מנגנים צלילים קצרים.

- **התבנית השנייה** מיועדת לליווי הבתים, ובה כלי אחד מבטא את הצליל הארוך בטרמולו, ובהמשך - צלילים קצרים.

הצעות לליווי בדרבוקה

- **התבנית הראשונה** מתאימה לליווי של הפזמון והיא שמה דגש על נגינה בשתי ידיים, כפי שמראים הסימנים שמעל התווים.
- **בתבנית השנייה** חוזרים לנגינה בשתי הידיים, אבל לסיירוגין, האחת אחרי השנייה. תבנית זו מתאימה לליווי של הבתים. ההתחלה של תבנית מקצב זו לקוחה מן המילים הראשונות של הבית הראשון:
"על חומותיך עיר דוד הפקדתי שומרים". הנגינה מתחילה אחרי המילה "על".
- בהתבוננות בצילום שבעמוד 81 אפשר לשאול: איזו תבנית מקצב או חלק ממנה מנגנת הילדה? יד אחת שלה מנגנת צליל טק והיד השנייה – צליל דום.

מבנה	משקל	סולם
		רעיונות נוספים

שִׁשּׁוֹ אֶת יְרוּשָׁלַיִם

מלים: לפי פסוקים מספר ישעיהו/סב

לחן: עקיבא נוף

Am A7 Dm G7

ה-בי-ה-או כל בה לו-גי ים-ל-ש-רו-י את שו-שי

C E7 Am A7 Dm

בה לו-גי ים-ל-ש-רו-י את שו-שי ה-בי-ה-או כל

E7 ¹Am E7 ²Am *Fine*

על ה-בי-ה-או ה-בי-ה-או כל בה לו-גי

Dm G

ה-כל-ו-יום-ה כל רים-שומ תי-ד-ק-הפ וד-ד עיר יד-ת-מו-הו

C E7 Am Dm

רים-שומ תי-ד-ק-הפ וד-ד עיר יד-ת-מו-הו על לה-לי

E7 Am E7 *D.C. al Fine*

לה-לי-ה כל לה-לי-ה כל ו-יום-ה כל

סלינו

מלים: לוין קיפניס
לחן: נדידה אדמון

ביאור מילים:

ראשינו עטורים - ראשינו מקושט זר, כמו כתר
יבולים - התוצרת של עבודת האדמה

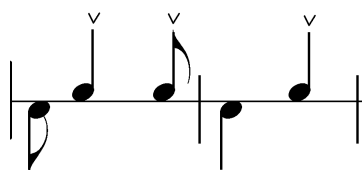
חג השבועות הוא אחד משלושת הרגלים, בהם נהוג היה לעלות לבית המקדש בירושלים, כמו גם חג הפסח וחג הסוכות. שלושה שמות לו: חג השבועות (חוגגים אותו שבעה שבועות אחרי פסח, בתום ספירת העומר), חג מתן תורה, וחג הביכורים. השיר הזה מתייחס להיבט של החג, כחג של ביכורים: הבאת הפרי והיבול הראשונים מן השדות אל בית המקדש כאות של תודה והוקרה.

הצעות לליווי בכלי הקשה

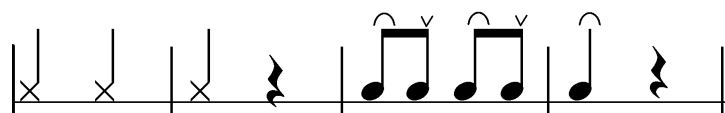
ליווי לשיר המסיים את החוברת משלב נגינה בכלי הקשה בעלי גובה מוגדר עם כלי הקשה ללא גובה מוגדר. חלק מן המקצבים לקוחים מתוך מילות השיר: "מיהודה" ו"הך, הך, הך". אפשר לבקש מן התלמידים לגלות מקומות אלה.

הצעות לליווי בדרבוקה

- **תבנית המקצב הראשונה** בנויה על סינקופה והנגינה מתחלקת בין שתי הידיים. המקצב הזה חדש לתלמידים.

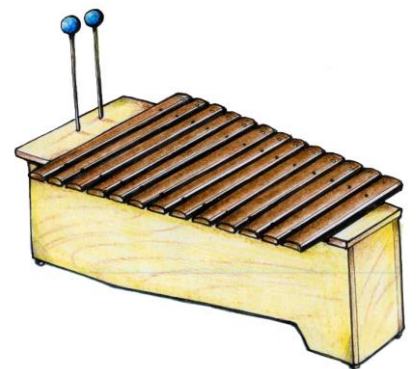
- **תבנית המקצב האחרונה** משלבת מחיאות כפיים עם נגינה בדרבוקה. את מחיאות הכפיים מקובל לרשום בסימן x.

- את ארבעת התבניות האלה ניתן לחלק בין ארבע קבוצות שונות ולהעמיד מנצח שיסמן איזו קבוצה מנגנת בכל בית ואיזו קבוצה מנגנת בפזמון.
- ניתן לשלב קבוצות המנגנות בדרבוקה עם קבוצות המנגנות בכלי הקשה אחרים.
- בכל אחד משלושת הבתים אפשר לנגן ליווי שונה.

תבניות המקצב שנלמדו בחוברת הראשונה ובחוברת השנייה יכולים לשמש אתכם לליווי שירים רבים נוספים.

סולם	משקל	מבנה
רעיונות נוספים		

סלינו

מלים: ג'ורג' קיפניס
לחן: ג'ודיטה אדמון

♩=120

C Am Dm G7 C

רים - טו - ע נו - שי - רא נו - פי - כת על נו - לי - ס

C Am Dm G7 C

רים - כו - בי נו - בא - ה נו - בא - רץ - א - ה קצות - מ

C Gm C

רון - שום - מ - ו דה - הו - מי דה - הו - מי

C Gm C

ליל - ג - ה - ו מק - ע - ה מן מק - ע - ה מן

F Dm G7 C

נו - ת - א רים - כו - בי נו - ל רד - ד - נו פ

Am Dm F G7 C

ליל - ח - ב - הו תוף - ב - הד ו הד - הד

C A7 Dm F G7 C

ליל - ח - ב - הו תוף - ב - הד ו הד - הד

**אנו מקוות שנהניתם מ"צלילי המוסיקה 2".
כתבו לנו ושתפו אותנו בחוויותיכם.
נשמח לשמוע מכם.**

3ות המוסיקה